

INSTITUTIONEN FÖR
KULTURVETENSKAPER

KOM MED OSS! - MED BARA GATORNA KVAR

En studie av den kvinnliga protestkulturen i Polen

Ania Szczeklik

Uppsats/Examensarbete:	120 hp
Program och/eller kurs:	Masterprogrammet Kultur och demokrati: Examensarbete
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT 2019
Handledare:	Catharina Thörn
Examinator:	Åsa Andersson

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	120 hp
Program och/eller kurs:	Masterprogrammet Kultur och demokrati: Examensarbete
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT 2019
Handledare:	Catharina Thörn
Examinator:	Åsa Andersson
Nyckelord:	protestkultur, Czarny Protest, Manifa, feminism, motstånd, offentliga rum, demokrati

---

This thesis investigates why and how Polish women use demonstrations as a way of participating in political and social life in Poland. The aim is to explore the role of public spaces in construction of and/or sustaining democracy. In order to achieve these goals, the following questions were asked: What characterizes Czarny Protest's and Manifa's protest culture? In what ways and by what means do protesting women enter the city's public spaces? How are public spaces activated by collective and affirmative assemblies?

The research material used in this study is based on ethnographic methods and consists of interview transcriptions and field notes. The participants in this study are all Polish women who were active in Czarny Protest and/ or Manifa between 2016 and 2018. A total of ten interviews were conducted regarding reasons for protesting, women's experiences and understanding of demonstrations, potential implications of protest and women's relation to public spaces during the demonstrations. To contextualize the women's stories two participant observations were made during Manifa i Warszawa and Gdańsk in March 2018.

Theories used to understand and explain the collected data are grounded in concepts of public space, public sphere, holding space, empty place, emotions of protest and embodiment in and of space. Focusing on three thematic areas - becoming a political subject, claiming space through collective action and extending the purposes of public space. The study shows that the streets and squares are the only places, besides the internet and private rooms where women can voice their concerns and interests. Through collective assemblies the participating women *hold space* for their own demands, feelings, different experiences of womanhood, for other people's needs and different ways of being in the public. The affirmative aspects of protests open women's concerns for a public debate and translate them to political issues. The public spaces become an arena for multiple identities, differences but also collectiveness and empathy.

TACK

Olbrzymie podziękowania dla moich informantek, bez których ta praca nigdy by nie powstała. Dziękuję za Wasz czas, niesamowite zaufanie i otwartość, a także olbrzymi wkład w obronę praw kobiet w Polsce.

Ett stort tack till den bästa handledaren en student kan önska sig – Catharina Thörn. För ditt tålamod, nyfikenhet och diplomati men framförallt för att du trodde på mig när jag inte trodde på mig själv.

Tack bästa Sebastian Gustavsson för att du har skapat de bästa möjliga förutsättningarna att skriva denna uppsats i och för allt emotionellt stöd under hela processen. Uppsatsen skulle inte bli till utan dig.

Tack Mattias Wahlström för alla tips innan mitt vinterfältarbete under demonstrationerna. Utan dig skulle jag nog inte ha några anteckningar från Manifa.

Tack Clara, Elin och Ebba för all pepp, alla värdefulla samtal och att ni fanns där för mig när jag behövde er.

Slutligen tack till Kais och Elsa för att ni inte har brytt sig om den uppsatsen. Alls.

Innehåll

1	INLEDNING	6
1.1	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	8
2	BAKGRUND	8
2.1	DEN POLITISKA SITUATIONEN I POLEN EFTER ÅR 2015	8
2.2	MOTSTÅND	10
2.2.1	<i>Czarny protest och Ogólnopolski strajk kobiet (OSK)</i>	11
2.2.2	<i>XIX warszawska Manifa</i>	15
3	TIDIGARE FORSKNING	17
3.1	PROTESTER OCH DEMOKRATI	17
3.2	RUMSLIGA PERSPEKTIV PÅ PROTESTER	20
3.3	KVINNOKAMP OCH OFFENTLIGA RUM	21
3.4	GENUS OCH FÖRSVAGADE DEMOKRATIER	23
4	TEORI	25
4.1	OFFENTLIGT RUM OCH OFFENTLIG SFÄR	26
4.2	KROPPSLIGHET	28
4.3	EMPTY PLACE	30
4.4	KÄNSLOR UNDER PROTESTER	31
4.5	HOLDING SPACE	32
5	METOD	35
5.1	MATERIAL	35
5.1.1	<i>Urval och intervjupersoner</i>	37
5.2	ETNOGRAFISKA METODER	38
5.2.1	<i>Deltagande observationer</i>	40
5.2.2	<i>Intervjuer</i>	41
5.3	ETIK	43
5.4	REFLEXIVITET	44
6	INGET OM OSS UTAN OSS	45
6.1	ETT SPLITTRAT SAMHÄLLE	46
6.2	VALFRIHET	48
6.3	PROTESTERNAS EMOTIONELLA GRUND	49
7	KOM MED OSS	53
7.1	PROTESTERNAS GEOGRAFI	54
7.2	PROTESTERNAS BUDSKAP OCH SYFTE	57
7.3	PROTESTERNAS STRATEGIER OCH TAKTIKER	60
7.4	PROTESTERNAS AFFEKTIVA FUNKTION	67
7.5	PROTESTERNAS POLYFONISKA KARAKTÄR	74
8	FYLLA TOMRUMMET	77
8.1	MÄNNISKAN I FÖRÄNDRING	78

8.2	RUMMET I FÖRÄNDRING	80
9	AVSLUTANDE DISKUSSION.....	84
9.1	CZARNY PROTEST OCH MANIFAS PROTESTKULTUR	85
9.2	OLIKA SÄTT ATT SKRIVA IN SIG I STADENS OFFENTLIGA RUM	87
9.3	RELATION MELLAN KVINNOKROPPAR, OFFENTLIGA RUM OCH DEMOKRATI	88
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	91
	BILDFÖRTECKNING.....	97

1 Inledning

”Det finns människor som går runt och är rädda hela livet, som om de vore skyldiga. Men om man är oskyldig, om man inte begått något brott, varför ska man då vara rädd?”

- Maria Aljochina, *Riot Days. Om Pussy Riot och tiden i fängelse*

Året var: 1381 i London, 1789 i Paris, 1918 i Göteborg, 1963 i Washington, 1968 i Prag, 1986 i Beijing, 2010 i Bangkok, 2010 i Sidi Bouzid, 2011 i New York, 2011 i Teheran, 2013 i Istanbul, 2013 i Kiev, 2016 i Warszawa, 2018 i Yerevan, 2019 i Caracas... då de (o)skyldiga och (o)rädda samlades på städernas gator för att göra motstånd.

Att göra motstånd mot förtryck och maktmissbruk är gemensamt för alla människor i världens alla hörn och över historiens alla skeden. Människor har vandrat gator och samlats på torg i protest sedan feodalismens tid¹ och av en rad olika anledningar. Vissa människor har flytt våld, hunger och misär, vissa har krävt rättigheter och politiskt erkännande, medan andra har synliggjort sin existens. Att kollektivt gå till fots har fungerat som ett verktyg för människor som vill stå upp mot orättvisor och förtryck. Ibland har det varit det enda sättet att kunna existera i det offentliga. Demonstrationsfriheten är en av de grundläggande förutsättningarna för en fungerande demokrati och ofta demokratins sista försvarslinje. Tillgång till offentliga platser är i sin tur fundamentalt för demonstrationsfriheten. Med illiberalismens anspråk på tolkningsföreträde av stadens offentliga rum finns det en risk att städernas offentliga rum som demokratiska mötesplatser undermineras. Begreppet illiberala demokratier myntades av journalisten och statsvetaren Fareed Zakaria för att beteckna dysfunktionellt demokratiskt styrelseskick.² Zakaria menar att trots makten väljs i fria demokratiska val och begränsas av grundlagen så bortser de utvalda politiska representanter från landets konstitutionella begränsningar av deras inflytande och berövar sina medborgare rättigheter och friheter.

När demokratiska institutioner nedmonteras i flera länder i Europa aktualiseras frågan om demokratins gränser. Situationen i Polen och Ungern har väckt starka reaktioner hos Europeiska Unionen och människorättsorganisationer.³ Institutioner som ska vara politiskt oberoende tillsätts med regerande partis anhängare. Domstolar politiseras och grundlagen undermineras.

---

¹ Haines Brown, Earliest evidence of social protest, A dialog from H-Net list, maj 1996, tillgänglig: <http://www.hartford-hwp.com/archives/20/005.html> (hämtat: 2019-04-23)

² Fareed Zakaria, "The Rise of Illiberal Democracy", Foreign Affairs, nov/dec 1997, tillgänglig: <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-11-01/rise-illiberal-democracy> (hämtat: 2019-06-06)

³ Europeiska Kommissionen, Rule of Law: Commission issues recommendation to Poland, Press Release, tillgänglig: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2643_en.htm, 27 juli 2016 (hämtat: 2018-11-16)

Statliga medier sprider propaganda och vinklar nyheter till regeringens fördel. Allt inom ramarna för ett demokratiskt styre. Som Timothy Snyder påpekar: ”Misstaget ligger i att tro att härskare som kommer till makten med hjälp av institutioner inte kan förändra eller förstöra just de institutionerna, ens när det är exakt vad de har sagt sig ämna göra.”⁴

Auktoritära tendenser hos polska och ungerska politiker har lett till enorma protester och väckt en global medial uppmärksamhet. I bakgrunden till det politiska spelet finns det dock grupper som förblir osynliga och vars liv äventyras av de politiska besluten: kvinnor är en av de förtryckta grupperna.

Även om demokratins högsta ideal är att varje människa ska kunna vara medskapande i sitt eget och samhällets liv⁵ exkluderas kvinnor från det politiska livet. Kvinnors kroppar behandlas som nationella angelägenheter, deras liv värderas lägre än det potentiella fostrets och deras förmåga att forma landets politik ifrågasätts. I samband med partiets Prawo i Sprawiedliwość (PiS) försök till att totalt förbjuda abort för polska kvinnor har tusentals människor gått ut på gatorna för att demonstrera. År 2016 anordnades det en av de största demonstrationerna i Polens moderna historia – Czarny Protest (Svart Protest) som samlade tusentals polska kvinnor (och män) i protest mot inskränkningar av redan restriktiva aborträtten. Förutom Czarny Protest samlas människor under Manifa – årliga feministiska demonstrationer i olika polska städer. Kvinnorna kände/ känner att samhällsinstitutionerna inte längre representerar deras intressen och inte skyddar dem mot strukturellt våld. Under en av protesterna (Manifa 2017 i Warszawa) berättade en deltagande kvinna att: ”Det är egentligen den enda platsen där vi kan prata om våra behov och krav. I en tid som, försiktigt sagt, är dålig. Regeringspartiet skiter i princip i vad samhället vill. (...) I samband med det är det tyvärr bara gatorna kvar.”⁶

Idéen för min studie är explorativ och grundas i ett behov av att undersöka skärningspunkten mellan demokratins egna begränsningar, de krympande offentliga rummen i europeiska städer och kvinnors anspråk på jämlikhet.

---

⁴ Timothy Snyder, *Om Tyranni. Tjugo lärdomar från tjugonde århundradet*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2017, s. 19

⁵ Regeringskansliet, Demokrati och mänskliga rättigheter, 30 mars 2015, tillgänglig: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/demokrati-och-manskliga-rattigheter/> (hämtat: 2019-05-19)

⁶ Krytyka Polityczna, XVIII Warszawska Manifa. Przeciw Przemocy Władzy [YouTube], 07 mars 2017, tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=6sskHnhKybA> (hämtat: 2018-11-13)

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med mitt examensarbete är att undersöka varför och på vilket sätt polska kvinnor använder sig av demonstrationer som ett sätt att delta i det politiska och sociala livet i Polen. Detta med ändamål att belysa vilken roll offentliga rum har för demokratiska processer i samhället. Studiens frågeställningar är:

- Vad kännetecknar Czarny Protests och Manifas protestkultur?
- På vilka sätt och med hjälp av vilka medel skriver de protesterande kvinnorna in sig i stadens offentliga rum?

2 Bakgrund

Kapitlet ger en kortare bakgrund till protesterna som beskrivs av uppsatsens empiri. Första delen (2.1) kontextualiserar motståndet i Polens politiska situation efter 2015. Andra delen (2.2) beskriver de två största kvinnodominerade demonstrationer/ manifestationer i Polen: (2.2.1) Czarny Protest (Svart Protest) som har uppstått som en direkt reaktion på Prawo i Sprawiedliwość (Lag och Rättvisa) politiska beslut och (2.2.2) Manifa som har sitt ursprung i kvinnodiskriminerande politik av Jerzy Buzeks regering (1997 – 2001).

2.1 Den politiska situationen i Polen efter år 2015

År 2015 vann ett nationalkonservativt parti Prawo i Sprawiedliwość - PiS (Lag och Rättvisa) med partiledaren Jarosław Kaczyński parlamentsvalet i Polen. Den nya polska presidenten blev: Andrzej Duda (år 2017) och premiärministern: Beata Szydło (i december 2017 blev Szydło ersatt med Mateusz Morawiecki). Valet var historiskt, då det var den första gången sedan 1989 som det vinnande partiet kunde skapa en egen majoritetsregering. Det polska parlamentet består av två kammare: Sejm och Senat. I Sejm får 460 ministrar sitta och i Senat 100 senatorer. I Sejm fick Prawo i Sprawiedliwość 235 platser vilket utgör 51,09% av alla platser. I Senat fick PiS 61 platser. Valresultatet tydliggjorde den politiska splittringen som fanns i det polska samhället: människor som har gynnats av västerländsk neoliberal politik och de som känner sig överblivna av både staten, Europeiska Unionen och marknaden. Analyser tyder på att medelinkomsten i Polen har ökat men sociala rörligheten har stagnerat sedan 80 - talet⁷.

---

⁷ Adriana Rozwadowska, "Lepka podłoga i popsuta społeczna winda. Dlaczego dzieci robotników na Islandii zostają menedżerami, a w Polsce robotnikami?", *Gazeta Wyborcza*, 27 juni 2018, tillgänglig: <http://wyborcza.pl/7,155287,23596097,lepka-podloga-i-popsuta-spoeczna-winda.html> (hämtat: 2019-05-18)

Skillnader mellan den välbärgade och framför allt ideologiskt liberala delen av samhället och arbetarklassen/ rurala befolkningen blev både ekonomiskt och ideologiskt allt mer påtagliga. Medan unga människor i stora städer längtade efter ett liv som deras jämnåriga i Amsterdam, Stockholm och Berlin hade, saknade människor i mindre orter den nationella tryggheten som återfanns i PiS:s politiska narrativ.

PiS regerar med ett starkt stöd från den katolska kyrkan och driver en politik i enlighet med katolska värderingar. PiS:s nationalromantiska retorik uppmuntrar hotfulla beteenden gentemot personer som är homosexuella, judar, invandrare eller inte håller med PiS:s tolkning av Polens historia. De största förändringarna som PiS har genomfört sedan de kom till makten 2015 är bland annat införande av ekonomiska stödprogrammet Rodzina 500+ (Familj 500+). Rodzina 500+ är en form av barnbidrag för personer med flera än ett barn och som omfattar 500 PLN (ca. 1100 SEK) per månad per barn. En genomsnittlig polack tjänar ungefär 3000 PLN brutto i månaden. Minimumlön är 2000 PLN (ca. 4500 SEK). Ett uttalat syfte är att uppmuntra polska familjer att skaffa flera än ett barn. Programmet går hand i hand med försök till att inskränka den redan mycket restriktiva aborträtten. Detta kommer jag att utveckla mer i nästa underkapitel.

Lagen om folksamlingar har också uppdaterats (2016 och 2017). Det innebär att så kallade periodiska (återkommande) folksamlingar får företräde före spontana folksamlingar. Inga andra samlingar får ske under samma tid som periodiska folksamlingar. Detta ger företräde till nationalistiska demonstrationer vid Polens högtider.

Det är dock förändringar i rättsväsendet som har väckt starkaste reaktioner hos oppositionen och som bedöms utgöra största hotet mot demokratin i landet. PiS har utsett fem av femton nya medlemmar av Konstitutionsdomstolen, ändrat tidsperioden som presidenten och biträdande presidenten för Högsta domstolen kan inneha sitt ämbete, sänkt pensionsåldern för domare och därigenom tvingat avgång av en stor del av kvarsittande domare. Vidare fick justitieministern makt och befogenhet att tillsätta och avskeda domare i både tings- och hovrätter. Domstolsreformen anses vara en av PiS mest förödande angrepp på polsk demokrati. Förutom att reformerna oftast genomfördes i hemlighet på nätterna⁸ så ledde de framförallt till en politisering av rättsväsendet i landet. Som en konsekvens av de reformerna har den Europeiska Kommissionen hotat den polska regeringen med bland annat aktivering av artikel 7 av

---

⁸ Kisilowski Maciej, "Poland's 'overnight court' breaks all the rules", *Politico*, 12 aug 2015, tillgänglig: <https://www.politico.eu/article/law-vs-justice-poland-constitution-judges/> (hämtat: 2019-05-10)

Lissabonfördraget.⁹ Detta innebär att de rättigheter som en medlemsstat har tilldelats genom unionens fördrag (som t.ex. rösträtten i Europeiska unionens råd) kan antingen helt eller delvis fräntas från en medlemsstat som bryter mot Europeiska Unionens värden (som rättsstaten, jämlikhet, demokrati, frihet).¹⁰

Stora personal- och ideologiska förändringar har också omfattat polska public service. Chefer för TVP (polsk statlig television) och Polskie Radio har sagts upp och både journalister och nyhetsankare har ersatts med nya (och enligt oppositionen PiS- vänliga) människor. Televisionens nya chef blev PiS politiker Jacek Kurski. Nyhetsrapportering anklagas att vara partisk samt sprida propaganda och hotfullt språk. Sedan dess har den polska statliga tv:n TVP tappat en halv miljon tittare¹¹.

Reformer och lagändringar har väckt starka reaktioner bland både polska medborgare med liberala anspråk och bland utländska observatörer. Anklagelserna som riktas mot PiS är allvarliga:” ... liberal leaders and intellectuals in Western Europe have begun to fear that the country, after two decades as the model student of European liberalism, is retreating from democracy.”¹².

2.2 Motstånd

Fria medier, oberoende domstolar och institutioner samt starka civila organisationer är grundpelare för en fungerande demokrati. Många av PiS:s reformer och lagstiftningsändringar ledde och leder till ett motstånd från personer som bekymrar sig för att Polen förvandlas till en illiberal demokrati. En del av motståndet har formaliserats som organisationer eller politiska partier medan andra har tagit mer spontana uttryck som demonstrationer i offentliga rum.

Strax efter Parlamentsvalet 2015 skapades en ny folkrörelse: Komitet Obrony Demokracji-KOD (Kommittén till försvar av demokrati). Organisationen har lett omfattande protester i Warszawa i samband med domstolsreformer. Medlemmar i gruppen kommer från olika politiska miljöer (med undantag för extremhögern).

---

⁹ Europeiska Kommissionen, Rule of Law: European Commission refers Poland to the European Court of Justice to protect the independence of the Polish Supreme Court, 24 sep 2018, tillgänglig: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/timmermans/announcements/rule-law-european-commission-refers-poland-european-court-justice-protect-independence-polish_en (hämtat: 2019-05-16)

¹⁰ Svenska institutet för europapolitiska studier, Lissabonfördraget, EU- fördraget, tillgänglig: <http://www.lissabonfordraget.se/fordraget/eu-fordraget.php> (hämtat: 2019-06-06)

¹¹ Barbara Sowa, „(Nie) dobra zmiana w TVP i Polskim Radiu. To był najgorszy wizerunkowo rok”, *Dziennik*, 25 jan 2017, tillgänglig: <https://wiadomosci.dziennik.pl/media/artykuly/541005,nie-dobra-zmiana-w-tvp-i-polskim-radiu-publiczne-media-wpadki-wizerunkowe.html> (hämtat: 2019-03-14)

¹² Elisabeth Zerofsky, “Is Poland retreating from democracy?”, *New Yorker*, 23 juli 2018, tillgänglig: <https://www.newyorker.com/magazine/2018/07/30/is-poland-retreating-from-democracy> (hämtat: 2018-09-17)

Ett nytt politiskt parti formades inför valet 2015. Parti Razem (Tillsammans) bildat i maj 2015 som svar på post-kommunistiska vänsterns oförmåga att bilda koalition. Razem blir aktuell i samband med Czarny Protest. Partiet är unikt på den polska politiska scenen. Det tar avstånd från den gamla polska vänster som knyts till kommunisttiden och representerar yngre generationens vänster: med feminism, LGBTQs rättigheter, välfärd och förmåner för arbetare på agendan.

I min uppsats kommer jag dock fokusera på informella och spontana uttryck för motstånd som kopplas till kvinnors situation i Polen.

2.2.1 Czarny protest och Ogólnopolski strajk kobiet (OSK)¹³

Den 23 september 2016 röstade den polska regeringen (Sejmen) för eller emot prövning av två lagändringsförslag. Det ena förslaget "Ratujmy Kobiety" (Rädda kvinnor) innebar att abort skulle legaliseras fram till graviditetsvecka 12 samt att ämnet sex och samlevnad skulle införas i skolorna. Det andra förslaget "Stop aborcji" (Stoppa abort) skulle förbjuda abort helt och hållet, utom i de få undantag som finns i lagstiftningen nu (när den gravida kvinnans liv är i fara, när fostret har grova utvecklingsskador eller när graviditeten är ett resultat av våldtäkt). Båda förslagen presenterades av medborgerliga organisationer och hade inga (uttalade) partipolitiska grunder. Förslaget "Ratujmy Kobiety" med syfte att liberalisera den rådande lagstiftningen avvisades vid sejmens första läsning medan "Stop aborcji" överlämnades till prövning. Människor i landet fruktade att PiS utan några större svårigheter skulle kunna rösta genom förslaget. Som ett svar på statens försök att reglera kvinnokroppar har det uppstått en uppsjö av samhällseliga initiativ för att stoppa förslaget. Människor organiserade sig på internet, skrev brev och kollektiva petitioner.

Redan den 22 september 2016 uppstod det protester mot skärpning av abortlagen framför Sejmens byggnad i Warszawa. Protesten initierades av ett nytt på den polska politiska scenen parti, Razem, som drivs på socialdemokratiska värdegrunder. Beteckningen "czarny protest" angavs av en av partimedlemmarna: Małgorzata Adamczyk. Kampanjen drevs även på internet där kvinnor uppmuntrades till att publicera selfies i svarta kläder och underteckna bilder med #czarnyprotest. Den första protesten följdes av flera andra i stora polska städer som Poznań,

---

¹³ Ogólnopolski strajk kobiet betyder Den nationella kvinnostrejken. Jag väljer att använda mig av original beteckning på alla polska namn.

Wrocław, Łódź och Kraków. Även dessa protester organiserades av partiet Razem. De samlade tusentals kvinnor. I oktober 2016 skedde en förändring och protesterna ökade i kraft samt tappade sin partipolitiska grund. 1 oktober gick kvinnorna (och män) ut på gatorna igen. Den här gången sattes demonstrationerna igång av en av initiativtagarna till projektet ”Ratujmy kobiety”: Barbara Nowacka. Nowacka (som en representant för kommitté Ratujmy Kobiety) fick sedan Simone de Beauvoirs pris år 2017 för sitt engagemang i att förena polska kvinnor i kamp för deras rättigheter.¹⁴

Det var dock först den 3 oktober 2016 som gick till historien och fick störst genomslag både bland polska invånare och i media. Den 3 oktober gick demonstrationerna under parollen: Ogólnopolski strajk kobiet (Den nationella kvinnostrejken) och inspirerades av isländska kvinnors strejk år 1975¹⁵. Demonstrationen kallades även Czarny poniedziałek (Svart måndag). Polska kvinnor uppmanades att inte gå till jobbet och i stället ansluta sig till massprotester eller i fall de inte kunde delta fysiskt i demonstrationerna, klä sig i svart. Syftet med demonstrationerna var enligt pressen att uppmärksamma politikerna på att polska kvinnor är emot kriminalisering av abort samt inskränkande av andra rättigheter som rör kvinnokroppen och dess sexualitet. Protesterna ägde rum i många polska städer men den största i Warszawa. Polisen angav att det registrerades 143 samlingar i koppling till Ogólnopolski strajk kobiet (Den nationella kvinnostrejken).¹⁶ Antalet deltagare varierar beroende på källa. Vissa källor uppskattar att över 200 000 människor deltog i demonstrationerna i 150 polska städer och på 60 platser utomlands samt att en halv miljon människor klädde sig i svart.¹⁷ Polisen anger att protesterna i Warszawa samlade 17 000 människor (kommunen anger 30 000 tusen)¹⁸ – figur 1 och 2 på sidan 10 visar protesternas omfattning. Som jämförelse kan nämnas att vid Göteborgskravallerna 2001 samlades det ca. 20 000 personer kring själva Götaplatsen. Det är som Czarny protest 2016 (Svart Protest) skulle fylla hela Avenyn från Stora Teatern upp till

---

¹⁴ Fondation Simone de Beauvoir, Collectif "Sauvons les femmes" - Prix Beauvoir 2017, 2017, tillgänglig: <http://www.prixsimonedebeauvoir.com/Collectif-Sauvons-les-femmes-Prix-Beauvoir-2017.html> (hämtat: 2018-09-24)

¹⁵ Łukasz Woźnicki, „Kobiety strajkują w czarny poniedziałek. ‘Ogłaszamy jednodniową akcję ostrzegawczą’”, *Gazeta Wyborcza*, 28 sep. 2016, tillgänglig: <http://wyborcza.pl/1,75398,20756133,kobiety-strajkuja-w-czarny-poniedzialek-oglaszamy-jednodniowa.html> (hämtat: 2018-09-24)

¹⁶ *Wirtualna Polska*, „Czarny protest. Manifestacje w wielu miastach w Polsce”, 04 okt. 2016, tillgänglig: <https://wiadomosci.wp.pl/czarny-protest-manifestacje-w-wielu-miastach-w-polsce-ile-osob-wzielo-udzial-w-demonstracjach-6043943038128769a> (hämtat: 2018-09-24)

¹⁷ Aneta Niezgoda, „Czarny Wtorek w Gdańsku. Kobiety nie zapomniały o protestach, będzie zbiórka podpisów”, *Dziennik Bałtycki*, 27 sep. 2017, tillgänglig: <https://dziennikbaltycki.pl/czarny-wtorek-w-gdanskukobiety-nie-zapomniały-o-protestach-bedzie-zbiórka-podpisow/ar/12523558> (hämtat: 2018-09-24)

¹⁸ *Gazeta Wyborcza*, „W Warszawie 30 tys. osób, we Wrocławiu 20 tysięcy, poparcie świata”, 02 okt 2016, tillgänglig: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,20786378,w-warszawie-30-tys-protestujacych-we-wroclawiu-20-tys-tlumy.html> (hämtat: 2018-09-24)

Götaplatsen med alla närliggande gatorna. Protesterna, oavsett i vilka städer, ägde rum på centralt belägna platser och närliggande gator. I Warszawa samlades man på plac Zamkowy och spred sig på omringande gator. En del av demonstranterna gick sedan vidare till Sejmens byggnad vid Wiejska- gatan och sedan vidare till Teatr Polski där presidenten och premiärministern deltog i en gala. Som svar på Czarny Protest (Svart Protest) organiserades det även Biały Protest (Vit protest). Människor i Biały Protest samlades i kyrkor för en gemensam bön. Speciella mässor arrangerades och präster pratade om att svarta protesterna försöker ersätta livets evangelia med dödens evangelia. Vidare manifesterade motdemonstranter under beteckning ”försvarare av livet” på gatorna under samma tid som svarta protesterna ägde rum. I Warszawa samlades de i mitten av plac Zamkowy och omringades av polisen och tusentals demonstranter. Den 24 oktober 2016 organiserades II Ogólnopolski Strajk Kobiet (Andra nationella kvinnostrejken). Organisatorerna utvidgade sina demonstrations krav med frågor om Konstitutionstribunal, finansiering av religionsundervisning av den katolska kyrkan, sexistiskt språk, brister i kvinnovården. I oktober 2017 organiserades ytterligare en Czarny protest (så kallad Svart tisdag).

Nästan ett år efter de första protesterna lämnades ett nytt förslag in till Sejmen. 23 oktober 2017 presenterade kommittén Ratujmy Kobiety 2017 (Rädda kvinnor 2017) ett medborgerligt projekt som liberaliserar aborträtten i Polen. Över 400 000 medborgare skrev under förslaget.¹⁹ Projektet utgjorde en mer bearbetad version av förra förslaget. 30 november 2017 presenterade en annan grupp av medborgare förslag på total kriminalisering av abort: ”Zatrzymaj aborcję” (Stoppa abort). Det projektet fick 830 underskrifter i stöd²⁰. 10 januari 2018 skedde den första läsningen av båda de lagändringsförslagen. Förslaget ”Ratujmy kobiety” avvisades igen vid första läsningen medan ”Zatrzymaj aborcję” gick över till vidare arbete. Även de beslutna möttes av protester. 17 januari 2018 samlades demonstranterna igen under Czarny protest (s.k. Czarna Środa - Svarta onsdag). I Warszawa ägde protesterna rum vid Sejmen och i andra polska städer på centrala torg.

Jag tror att det skulle vara missvisande att leta efter orsaker till protesterna endast i lagändringsförslag om abort. Prawo i Sprawiedliwość (Lag och rättvisa) har, sedan de kom till makten, genomfört en rad lagändringar med ett stort samhällsstöd. Tillgång till preventivmedel

---

¹⁹ Sejm, Obywatelski projekt ustawy o prawach kobiet i świadomym rodzicielstwie, druk nr 2060, tillgänglig: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2060> (hämtat: 2018-09-24)

²⁰ Sejm, Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. O planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, druk nr 2146, tillgänglig: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2146> (hämtat: 2018-09-24)

försvårades genom att både läkare och farmaceuter kan använda sig av s.k. samvetsklausul. Det innebär rätten till att avvisa en patient som vill ha tillgång till preventivmedel, utföra abort (inom de redan extremt begränsade ramarna) eller genomföra in vitro-fertilisering som inte är i enlighet med läkarens/ farmaceutens religiösa övertygelse. Inrättande av ett nytt centraliserat institut som ska fördela ekonomiskt stöd till NGOs²¹ ledde till oro hos många LGBTQ och feministiska organisationer som fruktar att den konservativa regeringen kommer strypa deras ekonomiska stöd.

(Figur 1: Warszawa, 03.10.2016, Czarny Protest, bild: Rafał Guz)

---

²¹ Polish Helsinki Foundation for Human Rights, "Polish Government puts NGOs Under Surveillance", *Liberties*, 31 aug. 2017: <https://www.liberties.eu/en/news/surveillance-of-members-of-ngos-and-opposition-in-poland/12856> (hämtat: 2018-09-24)

(Figur 2: Warszawa, 03.10.2016, Czarny Protest, bild: Sławomir Kamiński)

2.2.2 XIX warszawska Manifa²²

Manifa är en förkortning från ordet manifestation och en beteckning på en årlig kvinnomarsch runt 8 mars. Manifestationer organiseras av ett feministisk kollektiv: Porozumienie kobiet 8 marca (Kvinnornas samfund 8 mars). Kollektivet anstiftades 1999 i reaktion mot polisens övergrepp mot en kvinna som angavs av anonyma källor för att planera att genomföra en abort. Kvinnan drogs ut från en gynekologisk mottagning av polisens under pågående undersökning. Polisen tog sedan kvinnan under tvång till en annan läkare som skulle bekräfta att hon genomgick en olaglig abortprocedur.

Den första manifestationen ägde rum i Warszawa år 2000 och sedan dess anordnades de varje år i olika polska städer och med olika ledande slagord. 2018 års motto är: ”Aborcja nie policja. Pomoc wzajemna nie przemoc systemowa” (Abort inte polis. En ömsesidig hjälp, inte systemvåld.). Organisatörerna motiverar valet av ord med att det är 25 år sedan abort

---

²² Över. Den nittonde Warszawamanifestationen

kriminaliserades och sedan kvinnor började hjälpa andra kvinnor att genomföra abort olagligt och undangömt. Porozumienie kobiet 8 marca skriver att polisen är en symbol för systematiskt våld och är ett maktens verktyg.²³ Medlemmar nämner att polisen på maktens beväg stoppar deras protester, brutalt visiterar dem och anklagar dem för att gömma rakblad i trosorna medan de låter fascisterna gå fria. Slagord för manifestationen kungjordes på en symbolisk plats: Hoża 1 – gata. År 2012 försökte man vid två tillfällen vräka en kvinna med funktionsnedsättning. Polisen använde våld både mot kvinnan och mot personer som försökte förhindra vräkningen. Årets manifestation ska tjäna som påminnelse om att människor med dålig ekonomisk situation vräks varje dag från sina hem. Organisatörerna syftar på reprivatiserings²⁴ processerna som äger rum i hela Polen (med koncentration i Warszawa) och har som syfte att lämna tillbaka lokaler till ägare som förlorade dem under kommunisttiden.

Manifa är en informell grupp som finansierar sin verksamhet med egna medel. Gruppen samarbetar endast med NGO:s och andra informella grupper och motsäger sig samarbete med partipolitiska organisationer. Deras främsta mål är att synliggöra problem som alla kvinnor upplever till vardags – oavsett kvinnors sexualitet, familjekonstellation, syn på barn, ålder, funktionsvariationer, härkomst, medborgerlig status och ekonomiska förutsättningar.

Till skillnad från Czarny protest tenderar Manifa att lyfta upp frågor som inte enbart handlar om kvinnors rättigheter. Miljöfrågor (som avverkning av Puszcza Białowieska - Bialowiezaskogen, smog), LGBTQIAP+²⁵ rättigheter, katolska kyrkans påverkan på skolundervisning, brist på förskolor, kapitalismens konsekvenser med mera. Figur 3 visar olika budskap demonstrerande kvinnor framför under marschen. Under Manifa samlas även motdemonstranter (antiabortmiljöer) längs marschens väg. Polisen separerar de två demonstrationer med en ”levande kedja” av poliser. Båda sidor filmar och fotograferar varandra.

---

²³ Porozumienie Kobiet 8 Marca, XIX warszawska Manifa: ABORCJA, NIE POLICJA, 2018, tillgänglig: <http://www.manifa.org/> (hämtat: 2018-09-24)

²⁴ Reprivatisering innebär här att kommunala/ statliga byggnader återlämnas till privata ägare från förre andra världskriget (eller deras arvtagare). Det är inte samma fenomen som ombildning av kommunala bostäder till privata.

²⁵ LGBTQIAP+ som står för: lesbiska, homosexuella, bisexuella, transgender, two – spirited, queer, ifrågasättande, intersexuella, asexuella, pansexuella och flera.

(Figur 3: Warszawa, 04.03.2018, XIX Manifa, bild: Dario Photography)

3 Tidigare forskning

Kapitlet kopplar min studie till större forskningsfält kring protester i det offentliga rummet samt dess roll för rumsliga processer och demokrati. Syftet med kapitlet är att skapa en referensram för en dialog med redan befintliga studier och motivera uppsatsens koppling till forskningsfältet. Ett urval av forskning med relevans för min studie presenteras utifrån fyra olika kategorier: relationen mellan massprotester och demokrati (3.1), relationen mellan demonstrationer och offentliga rum (3.2), relationen mellan protesterande kvinnor och offentliga rum (3.3) och slutligen relationen mellan demonstrerande kvinnor och demokrati (3.4).

3.1 Protester och demokrati

De flesta protester som äger rum runt om i världen syftar på att förändra samhällsliga strukturer. Oavsett om protesterna utgår från ojämlikheter grundade i ekonomiskt, sexuellt/ patriarkalt eller rasistiskt förtryck siktar demonstranterna på att förändra den befintliga situationen. Deltagare i protester har oftast olika syn på vad den förändringen innebär och med hjälp av vilka medel man kan åstadkomma den. En traditionell syn på makt innebär att de som sitter i regeringen kan

bestämma över vilka frågeställningar som politiseras och vilka som inte gör det. Demonstranter och forskare med det ovannämnda förhållningssättet till makten är intresserade av regeringsombildning. En del protester har dock som mål att politisera demonstranternas situation, ställa frågor om vilka i samhället som definierar samhällsordningen samt vilka människor som är tillåtna att utmana den ordningen.

Den protestvåg som har rullat genom världen efter år 2010 har inspirerat en del kritiska resonemang i forskarvärlden. Ivan Krastev har undersökt relationen mellan demokrati och massprotester utifrån exempel från Bulgarien, Ryssland, Egypten, Turkiet och Thailand. Forskaren presenterar hypotesen att moderna samtida protester handlar mer om en offentlig kollektiv performans och mindre om en konkret politisk förändring: "Failing to offer political alternatives, they are an explosion of moral indignation."²⁶ Demonstranterna i Krastevs studie, oftast medelklassen, saknar tillit till både stat och marknad men har inga färdiga politiska alternativ. De förlitar sig hellre på internet och/ eller på lokala folksamlingar för att föra en kollektiv debatt och fatta kollektiva beslut. Inga ledare har utsetts under demonstrationerna och Krastev bedömer att protesterna verkar vara ett strategiskt mål i sig själva. Globaliseringsprocesser har, enligt Krastev, förvirrat människor som inte längre vet vem de ska skylla sina motgångar på: staten, Europeiska Unionen eller världen i stort?²⁷ Globaliseringsprocesser avser här en förskjutning av den politiska makten från en lokal till en mellanstatlig nivå samt en ekonomisk och kulturell integration av olika nationella ekonomier och värdegrunder. Den demonstrerande medelklassen består då av arga individer som saknar förmåga att bygga allianser med andra samhällsgrupper och som misstror alla former av styrning. Krastev påpekar att även om dessa individer tycker om att kämpa tillsammans så saknar de kollektiva mål:" They oppose social inequalities, but they are against income redistribution as well, believing that sharing with others is a personal decision and should not be a government policy."²⁸ Deltagare i Krastevs studie ser inte demonstrationer som ett sätt att rätta till demokratin, utan som ett alternativ till den. Genom att göra anspråk på offentliga rum får demonstranterna en känsla av makt som de inte får genom att rösta i valet.²⁹

---

²⁶ Ivan Krastev, *Democracy Disrupted: The Politics of Global Protest*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014, s. 2

²⁷ Krastev, 2014, s. 73

²⁸ Krastev, 2014, s. 20

²⁹ Krastev, 2014, s. 75

Boken "Democracy Disrupted" försöker svara på frågan om massprotesterna markerar ett nytt sätt att utöva politik på eller är en "unsignifican eruption of public anger"³⁰. Studien visar på att protester inte förändrar det politiska landskapet och inte förstärker demokrati. Krastev kommer fram till slutsatsen att protester stör demokratin och blir den kosmopolitiska medelklassens sätt att uttrycka missnöje.

Sociologen Maciej Gdula fokuserar i sin studie primärt på det samhälleliga stödet för PiS i Polens mindre orter. Han utforskar dock även sociala rörelsens påverkan på den polska demokratin. Gdula påpekar att den sociala rörelsens aktiviteter är tätt kopplade till politiska ledares handlingar och fyller en blockerande funktion.³¹ Med det menar han att protester som har störst påverkan på politiken är de som spontant mobiliserar folkmassor mot konkreta politiska beslut. Han exemplifierar detta med demonstrationer mot ACTA år 2012 som tvingade dåvarande presidenten Donald Tusk att dra tillbaka sitt stöd för projektet och påbörja samtal med demonstranter. Ytterligare exempel omfattar protester mot domstolsreformer i Polen 2017 och Czarny Protest (Svart Protest) 2016. Båda demonstrationerna har tvingat PiS och presidenten Andrzej Duda att dra tillbaka besluten kring aborträtten och minska omfattningen av domstolsreformer. De oppositionella framgångarna betyder dock inte för Gdula att politiken börjar bli mer horisontellt organiserad eller orienterad mot deltagande och jämställdhet.³² Sociala rörelser har större påverkan på politik nu mer än någonsin men deras handlingsutrymme är begränsat. Enligt honom beror det på att demonstranter agerar "i samma kommunikationsarkitektur som politiska ledare"³³. Detta innebär att protester har en förmåga att temporärt locka observatörers uppmärksamhet och få dem att delta i skapandet av fenomenet. Den uppmärksamheten och engagemanget försvinner dock med tiden och leder inte till större politiska förändringar – skriver Gdula. Frågor kring dataskydd, upphovsrätt och tillgänglighet till information på internet representeras fortfarande inte i större politiska diskurser. Sociologen påpekar att de massprotester som skapas av politiska partier (som Razem - Tillsammans) förlorar snabbt sin politiska tillhörighet och tas över av demonstranter. Demonstranterna vill inte identifiera sig med ett politiskt parti, utan kommer för att demonstrera i sitt eget namn och av sina egna individuella anledningar.³⁴ Gdula konstaterar att protester inte lyckas skapa ett seriöst politiskt alternativ till befintliga partier och politiska system eftersom

---

³⁰ Krastev, 2014, s. 2

³¹ Maciej Gdula, *Nowy Autorytaryzm*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2018, s.35

³² Gdula, 2018, s. 36

³³ Gdula, 2018, s. 36

³⁴ Gdula, 2018, s. 37

demonstranterna vägrar att godkänna ett politiskt ledarskap. Det politiska ledarskapet förknippas av folket med tyranni och maktmissbruk. Gdula menar att ledarens roll däremot är att förena olika individuella identiteter och länka samman olika politiska diskurser och på så sätt bygga en kollektiv identitet.³⁵

3.2 Rumsliga perspektiv på protester

Hur rum skapas i samspel mellan politiska demonstrationer och policys som reglerar protester undersöks av Mattias Wahlström i en artikel om protester i Salem år 2004 och 2008. Efter ett mord på en 17-årig pojke i Stockholmsförorten Salem har den okända stadsdelen blivit en plats för omfattande rasistiska och anti-rasistiska protester. Händelsen har skapat ett utrymme för extremhögern i Sverige (och Nordeuropa) att samlas och samarbeta på under årliga demonstrationer i Salem. Dessa har i sin tur mobiliserat anti-rasistiska motdemonstrationer.

Det övergripande målet med Wahlströms analys är att framställa ett analytiskt ramverk för att undersöka polisens och demonstranternas territoriella strategier och konsekvenserna dessa strategierna har för platsens och rummets symboliska karaktär.³⁶ Syftet med analysen är att bidra till kunskap om hur rum skapas genom protester och policys som reglerar protester. Wahlströms analytiska modell bygger på konceptet om *territorialisering* och *deterritorialisering*. Han lägger märke till att både polis och demonstranter befann sig i en konflikt om territoriella gränser samt om kontroll inom de gränserna. Med hjälp av Lefebvres spatiala triadmodellen förklarar Wahlström hur processen påverkas av myndigheternas föreställningar av rum (representations of space) och aktörernas representativa rum (representational spaces). Wahlström kommer fram till att när vissa rum tas i anspråk för bestämda föreställningar, används då den symboliska meningen av protestrum som 'truth spots' för demonstranternas anspråk på kunskap.³⁷ Forskaren menar att alla anspråk på att undersöka konflikter kring rum måste kretsa runt begreppet *territorium* och utgå från tanken att det alltid är olika/ flera aktörer som deltar i skapandet av offentliga rum.³⁸ Medan staten oftast försöker *territorialisera* utrymmen och polisen att skydda dessa territorium så kan demonstranter både *territorialisera* (ockupera, ta över ett rum eller försvara tillgång till det) och *deterritorialisera* (störa den rådande ordningen eller utmana rumsliga gränser). Genom kollektiva handlingar

---

³⁵ Gdula, 2018, s. 40

³⁶ Mattias Wahlström, "Producing spaces of representation: racist marches, counterdemonstrations, and public-order policing", in: *Environment and Planning D: Society and Space*, vol. 28, No. 5, Oktober 2010, s. 812

³⁷ Wahlström, 2010, s. 811

³⁸ Wahlström, 2010, s. 812

tillskriver demonstranterna en ny mening till platser som tidigare saknade en symbolisk signifikans³⁹ - påpekar Wahlström. Under protesterna skapas det tillfälliga *spaces of representation* där demonstranter kan uppmärksamma de tilltänkta mottagarna (makthavare, motdemonstranter, polisen osv.) för sina krav (vilka människor är 'folket', vilka värderingar ska rum representera osv.).

Wahlström kommer fram till slutsatsen att: "production of spaces of representation only seldom takes place as a dichotomous conflict between authorities and 'the people'; instead, struggles commonly involve a number of collective actors who all aspire for the role of the representative of 'the people' with a rightful claim to public space."⁴⁰ Offentliga rums egentliga 'offentlighet' problematiseras med grund i att offentliga aktiviteter av en grupp alltid tenderar att exkludera en annan grupp.

Wahlström menar att forskningsfältet som rör demonstrationer och protestpolicyn trots sin omfattning (både bland sociologer och geografer) saknar ett systematiskt teoretiskt ramverk⁴¹ och skulle kunna utvecklas med hänsyn till vilka konsekvenser protester har för rum och platser.⁴²

3.3 Kvinnokamp och offentliga rum

I boken "Marching Dykes, Liberated Sluts, and Concerned Mothers: Women Transforming Public Space" undersöker Elizabeth Currans kvinnodominerade⁴³ demonstrationer i samtida USA. Currans söker svar på frågan hur och varför utnyttjar kvinnor offentliga protester för att delta i politiska och kulturella diskurser om samtida händelser/ fenomen. Forskaren analyserar hur kvinnor använder sig av offentliga rum för att framföra ett politiskt motstånd. Med syfte att sätta fokus på deltagande kvinnors perspektiv och erfarenheter använder hon sig av historisk analys, intervjuer och observationer. Utifrån olika protester som skedde i USA i början av 2000-talet (bl.a. Women in Black, CODEPINK, Million Mom March, New York Dyke March) diskuterar Currans fenomen som sexualitet, krig och medborgarskap.

Currans menar att: "demonstrations cultivated public cultures that reflect the people involved, their belief systems, and contemporary cultural conversations while reshaping public space to

---

³⁹ Wahlström, 2010, s. 826

⁴⁰ Wahlström, 2010, s. 826

⁴¹ Wahlström, 2010, s. 812

⁴² Wahlström, 2010, s. 812

⁴³ Kvinnodominerade utifrån deltagar- och organiseringsperspektiv.

fit their purposes and messages.”⁴⁴ I hennes förståelse skapar protesterna sällsynta tillfällen för en offentlig samvaro. Relationen mellan det offentliga och det privata problematiseras. Forskaren konstaterar att den traditionella förståelsen av kvinnor som kopplade till privata rum har utmanats när de samlas under offentliga demonstrationer. I sin analys använder sig Currans inte av traditionella verktyg för rumslig analys (som Lefebvres triad) utan skapar och fördjupar sig i begreppet: *holding space*.

Holding space möjliggör en analys som tar hänsyn till både kropparnas fysiska närvaro under protester men även till känslomässiga och intellektuella aspekter av att hantera oförutsägbara situationer under demonstrationer. Currans lyfter upp kollektiva aspekter av demonstrationer som handlar om en förändring inom ramarna för befintliga strukturer: ”Participants carve out spaces where they can gain a foothold; they exploit openings provided by those with power and struggle to expand the space available for other ways of being.”⁴⁵ Demonstrerande kvinnor använder sig av tystnad, firande och omtanke som verktyg för att *hålla rum* för sig själva och andra samtidigt som de ifrågasätter rumsliga normer. Protester fungerar också som ”sites of boundary settings”⁴⁶ både inom demonstrationsgruppen och utanför den. I Currans studie är de gränserna olika beroende på de olika demonstrationerna hon har observerat. Under Take Back the Night handlade de om bl.a. om mäns deltagande. Att förhandla rörelsens mål exemplifierar Currans med hjälp av observationer från March for Women’s Lives som lyfte upp reproduktiva rättigheter i rörelsens agenda. Samvaro handlar, enligt Currans, främst om att möjliggöra för människor att byta olika erfarenheter och perspektiv med varandra: ”Working with others across difference to hold space for each other and for whatever concern brought us together can be powerful.”⁴⁷

Oavsett geografiskt läge har protester i offentliga rum som initieras av samhällets prekära invånare vissa gemensamma drag. De förenas genom konstaterandet att världen som den förvaltas nu är inte tillräcklig. För Currans visar demonstrationer nya och annorlunda sätt att vara i offentligheten.⁴⁸

---

⁴⁴ Elizabeth Currans, *Marching dykes, liberated sluts, and concerned mothers: women transforming public space*, Chicago: University of Illinois Press, 2017, s. 1

⁴⁵ Currans, 2017, s. 3

⁴⁶ Currans, 2017, s. 178

⁴⁷ Currans, 2017, s. 182

⁴⁸ Currans, 2017, s. 178

3.4 Genus och försvagade demokratier

Grzebalska och Petó studerar illiberala förändringar i Centraleuropa utifrån ett genusperspektiv. Forskare påpekar att illiberala förändringar i PiS:s Polen och FIDESZ:s Ungern inte kan fullständigt förstås utan att ta hänsyn till genusaspekter inom politiska processer⁴⁹. Transformationen från liberala demokratier till illiberala demokratier baseras i stor utsträckning på förtryckande genuspolitik. Deras studie grundas i en jämförelseanalys av ideologiska och politiska verktyg av illiberala demokratier i Polen och Ungern. Grzebalska och Petó framställer illiberalism som:

”a deeply gendered political transformation which is reliant on a certain gender regime- constructions of gender as well as institutionalized relations of power between them- and which transforms the meaning of human rights, women’s rights and equality in a way which privileges the rights and normative needs of families over women’s rights.”⁵⁰

Enligt dem är illiberalismen ett svar på neoliberalismens begränsningar och misslyckanden i att minska sociala skillnader samt på de relationer mellan individer och staten som neoliberalismen har format. Forskarna menar att för att kunna förstå de negativa förändringarna i Polen och Ungern måste man förstå deras sätt att arbeta: *modus operandi*.

Grzebalska och Petó förklarar att jämställdhetspolitiska frågor får en mycket symbolisk status inom illiberala demokratier.⁵¹ För det första förenar man under begreppet: ”genusideologi” olika fenomen som traditionellt tillskrivs liberalismen som: genusstudier, HBTQ- personers rättigheter, reproduktiva rättigheter osv. För det andra demoniseras jämställdhetsåtgärder initierade av EU. En ny konsensus kring vad som är acceptabelt och normalt skapas. Grzebalska och Petó kopplar Polens och Ungerns framgångar i jämställdhetsundergrävande åtgärder till ojämlikheter och motsättningar orsakade av en globaliserad neoliberal modell. I den modellen har man idealiserat individualismen och rätten till fritt val medan strukturella förändringar har förblivit oförändrade. Forskarna påpekar att: ”securitization also means that human rights issues become depoliticized and their advocates are presented as enemy rather than political adversary.”⁵². Grzebalska beskriver hur PiS:s bidragsprogram ”Rodzina 500+” (Familj 500+)

---

⁴⁹ Weronika Grzebalska & Andrea Petó, “The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and Poland”, *Women’s Studies International Forum*, Vol. 68, may – jun. 2018, s. 1

⁵⁰ Grzebalska & Petó, 2018, s. 2

⁵¹ Grzebalska & Petó, 2018, s. 2

⁵² Grzebalska & Petó, 2018, s. 4

har tilltalat socioekonomiskt utsatta polacker. Detta har tillsammans med en gradvis nedmontering av den politiska vänsterns emancipatoriska anspråk stärkt de illiberala systemen.⁵³ Grzebalska och Pető konstaterar att genusperspektiv är nödvändigt för att kunna förstå politiska förändringar i Centraleuropa, ”because illiberal parties rise to power by countering the gender equality paradigm and exploiting the effects of ’neoliberal neopatriarchy’”⁵⁴. Enligt forskarna förvandlas det progressiva civila samhället till ett spöke som varken har ekonomiska, rumsliga eller rättsliga möjligheter att föra fram sina behov. Grzebalska och Pető menar att det enda effektiva sättet att kräva social rättvisa på och delta i politiska processer i de länderna är genom att engagera sig i massprotester och omförhandla sin position på den politiska arenan.⁵⁵

Grzebalskas och Pető's artikel är den enda forskningsanalysen av relationer mellan den politiska utvecklingen i Centraleuropa och kvinnosituationen i Ungern och Polen. I min studie närmar jag mig den relationen från ett annat håll och undersöker hur demonstrerande kvinnor hanterar illiberala förändringar i deras stat.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att det forskningsfält som undersöker protester och deras samband med demokrati förenar oftast olika vetenskapliga discipliner: geografi, sociologi, kulturstudier och statsvetenskap. Figur 4 (på sidan 25) redogör för fyra olika tillvägagångssätt i forskning kring offentliga rum, demokrati och kvinnors kroppar. Jag anser att forskningen kring kvinnodominerade demonstrationer och deras relation till offentliga rum skulle kunna gynnas av att förena alla de perspektiven. Ambitionen med min studie är därför att utforska skärningspunkten mellan demokrati, offentliga rum, kvinnokroppar och protester.

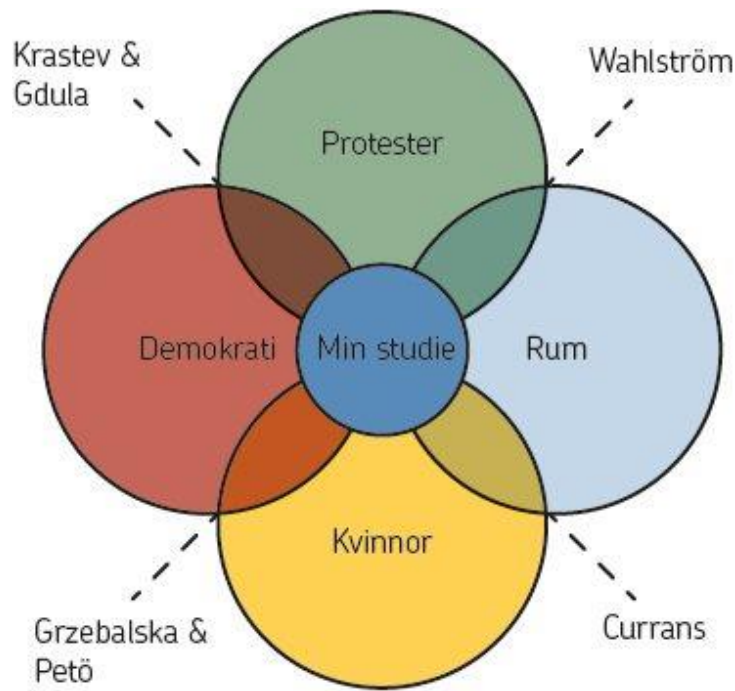
---

⁵³ Grzebalska & Pető, 2018, s. 5

⁵⁴ Grzebalska & Pető, 2018, s. 7

⁵⁵ Grzebalska & Pető, 2018, s. 8

(Figur 4: min studie i relation till tidigare forskning, egen bild)

4 Teori

För att kunna förstå relationen mellan kvinnors kroppar och offentliga rum valde jag att grunda min analys både i feministiska och rumsliga teorier och begrepp.

De feministiska teorierna behandlar olika föreställningar om förändring, samt kvinnorörelsens definition och förhandling av sin egen samhällsposition. Här är sociala positioner konstruerade och föränderliga över tid i olika sociala, kulturella och politiska kontexter. Rumsliga perspektiv och teorier har ursprung i många olika vetenskapsdiscipliner såsom historia, antropologi, sociologi, kulturvetenskap och kulturgeografi. Med avstamp i konstruktivism riktar rumsliga perspektiv ett fokus på den materialitet som ringar in och skapar förutsättningar för kvinnors liv. Denna materialitet hjälper oss att förstå hur kvinnor konstruerar sociala och politiska gemenskaper under protester, men även hur de är aktiva komponenter i skapande av och transformation av offentliga rum.

Att kontextualisera fysiska kroppar i offentliga rum är nödvändigt för att kunna besvara mina frågeställningar. Nedan presenteras de teorier och begrepp som är centrala för förståelsen av mitt material.

4.1 Offentligt rum och offentlig sfär

Offentliga rum är den del av stadens bebyggda miljö som är öppen och tillgänglig för allmänheten. Sådana rum kan omfatta gator, torg, parker och andra öppna ytor. Stadens offentliga rum används för vardagliga praktiker såsom promenader, möten men också för att framföra människors politiska krav, göra motstånd mot förtryck och även som en plats där samhällets konflikter synliggörs.⁵⁶ Offentliga rum är trots sin öppna karaktär inte helt neutrala. Detta beror på att rum är, som Currans uttrycker det: ”socially produced, the product of ‘the energy deployed in it’. This energy is multifaceted and arises from numerous historical, political, social, cultural and interpersonal relationship.”⁵⁷ Sättet på vilket människor interagerar med varandra i de rummen återspeglar maktrelationer i samhället – även när människor försöker göra motstånd mot de ojämlika maktrelationerna.⁵⁸ Gator och torg skapar också ett utrymme för representation och synlighet. Vissa samhällsliga grupper får företräde till dessa rum och skapar en norm kring vilka kroppar som får synas i staden och vilka som är ovälkomna. Dessa normer utgår från föreställningar kring kön, sexualitet, etnicitet, klass m.m och påverkar vilka människor som känner sig bekväma och upplever tillhörighet på och med de platserna. Enligt Hoskyns är politik situerad i rummen och på det sätt vilket rum betraktas och upplevs.⁵⁹ Crang och Thift påpekar att rum inte är statiska utan befinner sig en ständig rörelse och med hänsyn till det borde de behandlas med ett tidsperspektiv.⁶⁰ Rummen spelar en aktiv roll i menings- och identitetsskapande praktiker. Offentliga rum både uttrycker och reproducerar samhällets ideal och värderingar.

En av aspekterna av offentliga rum är deras demokratiska funktion. Demokrati har ett dialektiskt förhållande med offentliga rum. Det innebär att demokratiska värden och offentliga rums olika beståndsdelar är lika viktiga för en förståelse av begreppen: demokrati och offentliga rum. Franzén, Hertting och Thörn menar att ”det fysiska offentliga rummet kan utgöra en *mekanism* för att realisera olika demokratiska värden.”⁶¹ När värden som yttrandefrihet, rättssäkerhet, rätten till att kunna bestämma över egna liv och egendom förlorar sin position i samhället blir offentliga rum platser för folklig mobilisering. Enligt forskarna möjliggör

---

⁵⁶ Mats Franzén, Nils Hertting och Catharina Thörn, *Stad till salu. Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*, Göteborg: Daidalos, 2016, s. 8

⁵⁷ Currans, 2017, s. 7

⁵⁸ Teresa Hoskyns, *The Empty Place. Democracy and Public Space*, New York: Routledge Research In Planning and Urban Design, 2014, s. 7

⁵⁹ Hoskyns, 2014, s. 3f

⁶⁰ Mike Crang & Nigel Thrift (red.), *Thinking space*, London and New York: Routledge, 2000 s. 1

⁶¹ Franzén, Hertting och Thörn, 2016, s. 43

offentliga rum politiskt deltagande som syftar till att påverka. Kort sagt används offentliga rum instrumentellt som en arena för mobilisering. Man borde dock alltid överväga vilka samhällseliga grupper som försöker skaffa sig ett politiskt inflytande på det sättet och på vilket sätt det är en demokratisk process.⁶² Offentligt framförda krav involverar en publik som består av andra invånare och makthavare. Utifrån det tilldelar Franzén, Hertting och Thörn det offentliga rummet två funktioner: ”att mobilisera politiskt stöd bland andra medborgare (horisontellt) och ställa krav på makthavare (vertikalt).”⁶³ Det offentliga rummets demokratiska funktion baseras också indirekt på att rummen används för olika syften och av olika samhällseliga grupper.⁶⁴ På gator och torg blir skillnader mellan olika människor synliga.

Den offentliga sfären kan enligt Hoskyns däremot definieras som: “the realm where members of a democratic society determine the shape and values of that society for themselves.”⁶⁵ Den sfären omfattar alla utrymmen av det sociala livet som öppnar för ett politiskt deltagande och offentliga debatter/ samtal. Diskurser som produceras i den offentliga sfären ska kunna vara kritiska till både staten och den rådande ekonomin men också till andra samhällseliga strukturer och normer. I Habermas förståelse skulle den offentliga sfären medla mellan staten och samhället genom att hålla staten ansvarig inför samhället via publicitet.⁶⁶ Habermas har tillskrivit den offentliga sfären en övervakande funktion i vilken staten ska granskas kritiskt av folket. Fraser har utvidgat den förståelsen med ytterligare en aspekt: att vidarebefordra folkets intressen till staten.⁶⁷ Demokratiska rättigheter som yttrandefrihet, fria medier, rätten till folksamlingar m.m. har fungerat som ett medel för att framföra den folkopinionen. Fraser påpekar dock att många samhällsgrupper (t.ex. kvinnor) är/ var ideologiskt exkluderade från den offentliga sfären.⁶⁸ Även om den exkluderingen inte längre är legitimerad så är det dominanta samhällsgrupper som tenderar att ta över debatten. Fraser menar att de förtryckta samhällseliga grupper inte har en jämlik tillgång till de materiella medlen som krävs för att kunna på ett likvärdigt sätt delta i det politiska livet.⁶⁹ För att demokrati ska fylla sitt syfte krävs det en mångfald av flera olika offentliga sfärer som dessutom aktivt adresserar och jobbar med

---

⁶² Franzén, Hertting och Thörn, 2016, s. 44

⁶³ Franzén, Hertting och Thörn, 2016, s. 45

⁶⁴ Franzén, Hertting och Thörn, 2016, s. 9

⁶⁵ Hoskyns, 2014, s. 7

⁶⁶ Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Space*, 6th Edition, Cambridge: The MIT Press, 1991

⁶⁷ Nancy Fraser, “Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy”, in: *Social Text*, No. 25/ 26, 1990, s. 58

⁶⁸ Fraser, 1990, s. 61

⁶⁹ Fraser, 1990, s. 65

problem gällande social ojämlikhet.⁷⁰ Fraser argumenterar också för inkludering av ämnen och erfarenheter som traditionellt kan uppfattas som ”privata” i den offentliga sfären. Hon motiverar sin ståndpunkt med att uppdelningen i ”det privata” och ”det offentliga” är grundad i en kulturell klassificering och retoriska beteckningar som oftast gynnar dominerande samhällsgrupper.⁷¹

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att offentliga rum återspeglar de maktrelationer som präglar samhällen. Politik är situerad i rummen och i det sättet på vilket rum betraktas och upplevs. När en stor del av befolkningen exkluderas från de offentliga rummen och den offentliga sfären förlorar de dimensionerna sitt demokratiska och representativa värde. För att kunna förstå den politiska förändringskraften hos demonstrationer måste jag lägga märke till hur offentliga rum förenar vardagliga praktiker med dess förmåga att möjliggöra politisk deltagande och hur den offentliga sfären påverkar människors värderingar.

4.2 Kroppslighet

Henri Lefebvre har utformat en idé om att rummet är en social produkt som uppstår i en komplex relation av värderingar, föreställningar och mening som människor tillskriver rummen.⁷² Genom kroppen som ett verktyg blir rummet uppfattat, upplevt och skapat. Den konvergensen mellan kroppen och rummet betyder att: “each living body *is* space and *has* its space: it produces itself in space and it also produces that space”⁷³. För Puwar innebär det att kroppar inte endast förflyttar sig genom och i rum men även inrättar rummen och själva blir konstituerade av rummen.⁷⁴

Sättet på vilket människor påverkar och påverkas av rumsligheten är sammanlänkat med sociala positioner människor har i samhället. Puwar påpekar att sociala rum inte är neutrala och öppna för alla typer av kroppar.⁷⁵ I teorin kan alla träda in i de flesta rum och inta de flesta sociala positioner. I praktiken finns det dock kroppar som anses vara mer ”naturliga” och som utgör en somatisk norm för privilegierade positioner och platser. När kroppar som bryter mot den normen intar positioner som politiskt, historiskt eller konceptuellt tillhör någon annan verkar de vara ”*out of place*” och markeras som ”*space invaders*”.⁷⁶ Framför allt synliggör de vilka kroppar

---

⁷⁰ Fraser, 1990, s. 77

⁷¹ Fraser, 1990, s. 73

⁷² Henri Lefebvre, *The Production of Space*, Oxford/ Cambridge: Blackwell, 1991

⁷³ Henri Lefebvre, *Critique of Everyday Life*, vol. 2, New York: Verso, 2002, s. 170

⁷⁴ Nirmal Puwar, *Space Invaders. Race, Gender and Bodies Out of Place*, Oxford/ New York: Berg, 2004, s.32

⁷⁵ Puwar, 2004, s. 8

⁷⁶ Puwar, 2004, s. 7f

som kan passera som ”universella” människor och på det sättet utgöra de ideala politiska ledarna och representanterna. Puwar menar att: “The neutered neutral body is found wanting as a masculine (no)body which by no means includes every(body).”⁷⁷

Statsvetaren Eduards fastslår att män besitter den naturliga politiska kroppen medan: ”kvinnokroppen tillmäts kulturellt värde och fylls med symboliska betydelser.”⁷⁸ Kvinnliga kroppar med dess fysiologiska funktioner identifieras som ett problem som måste regleras politiskt. De framställs som nationella angelägenheter som ska bidra till statens expansion.⁷⁹

När kvinnor visar en starkare oreglerad närvaro i det offentliga rummet fungerar det som en utmaning av ”en naturaliserad nationell ordning med givna konstruktioner av kropp, etnicitet, femininet och maskulinitet”⁸⁰ – menar Eduards. När kvinnor blir mer organiserade och aktiva medborgare förlorar de sin nationella upphöjdhet. Det innebär att kvinnorna inte längre kan idealiseras eller göras sexuellt tillgängliga. Eduards påpekar också att kvinnokroppen får då nya och annorlunda mening.⁸¹ Kollektivt framförda krav på jämlikhet mellan könen tvingar även omgivningen att utvärdera de rådande normerna i samhället. Men framför allt problematiserar kvinnors frånvaro i den offentliga sfären och i de offentliga rummen.⁸²

Filosofen Elizabeth Grosz anser att staden med dess geografiska, arkitektoniska, spatiala och kommunala aspekter är en viktig ingrediens i den sociala konstruktionen av kroppen.⁸³ Kroppen tas över och förändras av bilder, representativa system, massmedia, konst med mera. Den positionerar oss – människor i sociala nätverk och i relation till andra. Grosz menar att kroppen, som en kulturell produkt, förvandlar i sin tur det urbana landskapet i enlighet med kroppens förändrande (demografiska, ekonomiska, psykologiska) behov. Just i den förvandlings kraften finns det både en hot mot demokratiska värden och en potential att förstärka dem.

Således är kroppen ett medium genom vilket rum uppfattas, upplevs och skapas. Samtidigt som kroppen skapar sig själv i rummet. Tidigare har jag påpekat att rum inte är neutrala. Kroppar är inte heller det. Vissa kroppar anses vara mer ”naturliga” än andra och därför utgör normen. När kvinnor samlas i offentliga rum utmanar den manliga normen och öppnar upp för nya och

---

⁷⁷ Puwar, 2004, s. 15

⁷⁸ Maud Eduards, *Kroppspolitik. Om Moder Svea och andra kvinnor*, Stockholm: Atlas Akademi, 2007, s. 14

⁷⁹ Eduards, 2007, s. 87

⁸⁰ Eduards, 2007, s. 18f

⁸¹ Eduards, 2007, s. 17f

⁸² Eduards, 2007

⁸³ Elizabeth Grosz, „Bodies- Cities”, i: Colomina, Beatriz (red.), *Sexuality and Space*, Princeton: Princeton Papers on Architecture, 1990, s.248

annorlunda tolkningar av femininet, maskulinitet, politiskt deltagande och demokrati. Kvinnor är deras kroppar medan män inte är det. I min analys av de kvinnliga protesterna kan jag inte bortse från den rollen den fysiska kvinnokroppen spelar i PiS:s politiska beslut, inte heller från den påverkan protester har på de demonstrerande kvinnors kroppar.⁸⁴

4.3 Empty place

Begreppet *empty place* myntades av Claude Lefort för att beskriva relationer mellan demokrati och makt. Lefort har byggt sitt resonemang kring kritik av Sovjetunionens totalitära praktiker. Han menar att moderna totalitära styren uppstår när den symboliska ordningen i landet förvandlas till en försämrade och avvikande form.⁸⁵ När ett singulart politiskt parti gör anspråk på att representera alla människor försvinner gränser mellan kunskap, lag och makt. Det styrande partiet tror sig veta vad alla människor vill och med vilka normer som sociala praktiker ska regleras. Den politiska makten ska, enligt Lefort, i stället legitimeras av dess folkliga grunder och föreställningen av folkets självbestämmanderätt.⁸⁶ Maktens rum ska i så fall tillhöra alla men samtidigt ingen. Som Lefort uttrycker det: "The locus of power is an empty place, it cannot be occupied – it is such that no individual and no group can be consubstantial with it – and it cannot be represented."⁸⁷ Det innebär att demokrati som en form av politisk organisering inte ska förknippas med en särskild ideologi (som t.ex. liberalism eller kommunism) utan ska i stället försvara sin position mellan de olika ideologierna.

Laclau utvecklar Leforts tankar med att påpeka att demokrati kräver ett kontinuerligt återskapande av det utrymme som finns mellan *empty place* och de krafterna som tar anspråk på *empty place*.⁸⁸ För att demokrati ska kunna fungera måste *empty place* fyllas återkommande med krafter som kan ta den maktpositionen i anspråk utan att identifiera sig med den.

Begreppet *empty place* har också kopplats till offentliga rum och dess demokratiska funktioner. Hoskyns menar att *empty place* kan förstås som demokratins offentliga rum.⁸⁹ Det innebär att *empty place* produceras av en mångfald olika sociala positioner och skapar ett utrymme för konflikt, offentlig debatt, politik och det politiska.

---

⁸⁴ Grosz, 1990, s. 249

⁸⁵ Claude Lefort, *Democracy and Political Theory*, Cambridge: Polity Press, 1988, s. 13

⁸⁶ Hoskyns, 2014, s. 48

⁸⁷ Lefort, 1988, s. 17

⁸⁸ Ernesto Laclau, "Power and Social Communication", *Ethical Perspectives*, No. 7 (2-3), 2000, s. 144

⁸⁹ Hoskyns, 2014, s. 176

Sammantaget ska den politiska makten grundas i människors självbestämmande. Det finns en parallell mellan offentliga rum och begreppet *empty place*. Båda två syftar på en ständig förändring/ omväxling av de kroppar som tar de utrymmen i anspråk och de idéer som kopplas till de kropparna. Med andra ord: fasta föreställningar kring vilka människor (kroppar) som får representera och skapa offentliga rum och demokratin/ politisk makt borde ifrågasättas om och om igen för att säkra den folkliga grunden hos de båda fenomen. *Empty place* begreppet möjliggör en förståelse av demokratins deltagande och representativa aspekter. Där deltagande politiserar ämnen som anses vara privata eller oväsentliga medan representation skapar ett utrymme för olika innebörd av makt, makthavare och maktrelationer.

4.4 Känslor under protester

En annan viktig aspekt av min uppsats kretsar kring känslor som uppstår på demonstrationer. Känslor, menar Jasper, både motiverar och är mål under protester och andra kollektiva uppträdanden. Enligt Jasper är sociala rörelser "affected by transitory, context-specific emotions, usually reactions to information and events, as well as by more stable affective bonds and loyalties."⁹⁰ Vissa känslor uppstår som en reaktion på specifika händelser och föregår protester, medan andra känslor uppstår i samband med protester där de både formas och förstärks av den kollektiva närvaron. Jasper kritiserar försök till att betrakta demonstranternas känslor i kategorier av rationella och irrationella reaktioner. I stället utgår han från att känslor genomsyrar alla former av sociala handlingar.⁹¹ Människor socialiseras till att bedöma vilka känslor som är lämpliga och olämpliga, adekvata eller opassande. Det innebär att de är en del av kulturella fenomen precis som värderingar och övertygelser.

Jasper presenterar en konstruktivistisk syn på känslor i vilket känslor konstitueras av delad social mening, övertygelser och antaganden.⁹² På grund av deras nära koppling till specifika sociokulturella kontexter kan vissa känslor betraktas som normala i en situation och avvikande i en annan. Jasper påpekar att känslor grundar människors begär och tillfredsställelse och på sådant sätt genomsyrar människors idéer, identitet och intressen.⁹³

Känslor kan, enligt Jasper, delas upp i affektiva (ex. hat, kärlek solidaritet, tillit), reaktiva (ex. ilska, sorg, skam) och sinnesstämningar (ex. stolthet, rädsla, glädje, uppgivenhet, sympati,

---

⁹⁰ James M. Jasper, "The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions In and Around Social Movements", *Sociological Forum*, Vol. 13, No. 3, September 1998, s. 397

⁹¹ Jasper, 1998, s. 398

⁹² Jasper, 1998, s. 401

⁹³ Jasper, 1998, s. 399

medlidande).⁹⁴ Sociala rörelser som siktar på en kulturell förändring av samhället tenderar att kämpa för inkludering av vissa känslor till offentliga diskurser. Under kollektiva handlingar kan människor förvandla känslor från endast negativa upplevelser till användbara verktyg.⁹⁵ Hochschild menar att sociala rörelser synliggör känslor som annars döljs i den privata och individuella sfären.

Således länkar protesternas affirmativa karaktär samman människokroppar som annars skulle inte skapa relationer med varandra. Känslor är performativa och centrala för människors handlingar och sociala praktiker både inom själva demonstrationsrörelsen och gentemot andra människor i samhället. Den emotionella kopplingen som skapas under protester fyller en inkluderande, exkluderande och bekräftande funktion. På så sätt påverkar den hur protester upplevs av deltagare och tas emot av övriga i samhället.

4.5 Holding space

Elizabeth Currans använder sig av begreppet *holding space*⁹⁶ för att beskriva samtida feministiska protester i USA. I tidigare forsknings kapitel presenterade jag de studier som Currans har genomfört med hjälp av begreppet *holding space*. Detta underkapitel syftar på att definiera och teoretisera det begreppet. Enligt Currans betyder begreppet att människor befinner sig fysiskt i ett rum och tar det rummet i anspråk.⁹⁷ Syftet är att transformera rummet för deltagare av protester och temporärt behålla rummet i den omgjorda formen. Kroppslig fysisk närvaro är nödvändig för att '*holding space*' ska förekomma. Eftersom *holding space* bygger på affirmativa praktiker inkluderar den känslor som uppstår i protestsammanhanget. Currans nämner även för att *holding space* ska vara effektivt måste demonstranter anpassa sig till omständigheter som konstant ändras under protesterna såsom omväxlande väder, terräng, tekniska problem eller spontant beslutsfattande

Currans berör den demokratiska aspekten av folksamlingar i offentliga rum och påpekar att: "Participants carve out spaces where they can gain a foothold; they exploit openings provided by those with power and struggle to expand the space available for other ways of being."⁹⁸ Det innebär att deltagare i demonstrationer inte bara framhäver sina krav eller uttrycker missnöje

---

⁹⁴ Jasper, 1998, s. 406

⁹⁵ Arlie Hochschild, "The sociology of feeling and emotion: Selected Possibilities", in: Millman, Marcia & Moss Kanter, Rosabeth (red.), *Another Voice*, New York: Anchor Books, 1975, s. 298

⁹⁶ Det finns ingen svensk översättning av begreppet och jag väljer att använda mig av den engelska versionen.

⁹⁷ Currans, 2017, s. 2

⁹⁸ Currans, 2017, s. 3

utan även utvidgar normer kring vilka kroppar som får vistas i de offentliga rummen och på vilket sätt. Ett rum är, enligt Currans, en aktiv bärare av politisk och kulturell mening. Rum kodifieras av betydelser människor tillskriver genus, ras, etnicitet, sexualitet, nation, klass m.m.⁹⁹ Genom *holding space* återtar demonstranter inte enbart offentliga platser utan omformulerar även de värdesystem som skapar de platserna – de ”omkönar (re- gender)” offentliga rum.

Ytterligare en viktig sida av fenomenet *holding space* utgörs av dess förstärkande (org. empowerment) kraft både under och efter protesterna. Protester möjliggör möten mellan människor som både delar åsikter men som också har olika värderingar. Currans lyfter även upp klass och ras som hon relaterar till maktordning runt protester och på demonstrationer. Hon menar att även bland de förtryckta finns det de som är mer privilegierade än andra. På så sätt handlar *holding space* förutom om en fysisk och känslomässig närvaro även om maktrelationer inom rörelsen. Currans påpekar: ”By holding a space, a group leverages the tactical power of countercultural movement, reinstates hegemonic cultural norms, or, frequently, performs some combination of the two.”¹⁰⁰.

Aspekter som genus, ras, klass, sexualitet och funktionsvariationer påverkar hur mycket makt som människor har i förhållande till andra som kanske till synes är positionerade i det sociala systemet på samma sätt. I interaktion med andra människor, särskilt i offentliga rum, försöker människor behålla makten eller motstå den. Offentliga rum skapas av den energi som uppstår i dem. Den energin är i sin tur relaterad till politiska, historiska, sociala, kulturella och interpersonella förhållanden. Enligt Currans är den energin mångfacetterad och riktad mot olika håll, den är ett resultat av statens makt, sociala normer och människors ansats att begära och omforma det rummet.¹⁰¹

Currans identifierar tre affektiva ändamål med protester: ”boundary setting”, ”negotiation of movement direction” och ”enabling copresence across divides”¹⁰². Demonstranter identifierar vilka ‘vi’ är och vad den kollektiva identiteten är. Den processen inkluderar både vilka människor som anses vara en del av gruppen men också vilka problem ska tas upp under protesterna. Människor brukar dock ha olika syn på samma problem och måste konfronteras med interna skillnader inom gruppen/ rörelsen. Demonstrationer skapar också ett utrymme för människor att kollektivt vara med andra människor som delar ens egna bekymmer och problem

---

⁹⁹ Currans, 2017, s. 4

¹⁰⁰ Currans, 2017, s. 6

¹⁰¹ Currans, 2017, s. 7

¹⁰² Currans, 2017, s. 178

men som har olika erfarenheter och ståndpunkter.¹⁰³ Å ena sidan upplever människor gemenskap med andra människor som betraktas som outsiders av normativa samhällsgrupper. Å andra sidan märker man mångfalden bland människor som delar ens identitet.

Demonstrationer är för Currans ett sätt för människor att tillsammans konstruera en bild av en gemensam potentiell framtid, en utopi:

”In this potential future, whatever issue brings people together will have been addressed, and new interactional norms will have been established. New patterns for interactions might include a shift in power relationships between the cultural outsiders protesting and those watching from the sidelines, or a reaffirmation of the power of the cultural insiders demonstrating their power by paradigm through the streets.”¹⁰⁴

Mot bakgrund av detta är begreppet *holding space* centralt för uppsatsen ändamål. Det länkar samman kvinnors kroppsliga fysiska erfarenheter och upplevelser med offentliga rums spatiala förutsättningar, protesternas affektiva karaktär och aspirationer att förändra (eller utmana) rådande maktstrukturer.

Den fysiska kroppen är en grundläggande förutsättning för att uppleva och använda sig av rummen, ett medel för att framföra sina politiska krav och skapa ett (tillfälligt eller permanent) gemenskap med andra demonstranter. Känslor däremot medlar mellan de demonstrerande individerna och kollektivet. Offentliga rum utgör i sin tur en arena för samhällsliga konflikter att spelas upp på och ett medel för att synliggöra demonstranternas problem och budskap. Offentliga rum fyller dessutom ytterligare en funktion: de formar människors förståelse och relation till andra kroppar, idéer och sätt att leva.

---

¹⁰³ Currans, 2017, s. 182

¹⁰⁴ Currans, 2017, s. 178

5 Metod

Kapitlet redovisar för hur studiens material har samlats in, vilka avgränsningar och etiska överväganden som har gjorts samt på vilket sätt materialet relaterar till teorin.

5.1 Material

Materialet som denna uppsats bygger på tar avstamp i kvalitativa intervjuer och deltagande observationer. Som Baaz, Lilja och Vinthagen påpekar är studier kring protester och motstånd komplexa:

“... resistance is a complex and broad umbrella concept, which needs to be elaborated in specific contexts with specific aims and ways of acting. (...) We need to consider the subject in all of its manifestations, mechanisms, acts, techniques and dynamics, and in all of their historical, cultural and political contexts.”¹⁰⁵

Eftersom studien lägger fokus på att undersöka kvinnors individuella upplevelser och erfarenheter av protester och stadens offentliga rum valde jag att primärt bygga min analys på intervjuer. Observationer använder jag som en kontext för kvinnors berättelser och min egen förståelse av deras iakttagelser. Genom att vandra exakt samma gator som de, se deras affischer och banderoller, deras interaktion med förbipasserande och motdemonstranter, frysa i kylan, höra dem skrika slagord och delta i deras förberedelser delade jag deras kroppsliga erfarenheter.

Jag bestämde mig för att flyga ner till Polen i samband med årliga Manifa- demonstrationer i mars 2018. Från information som sociala medier har samlat visste jag att de största demonstrationerna kommer att äga rum i Warszawa och dit åkte jag i första hand. Manifa i Warszawa ägde rum på en lördag, 03 april 2018. Jag kom till Warszawa dagen innan Manifa för att lära känna platsen där demonstrationerna skulle äga rum. Målet var att skaffa mig en uppfattning om rummets karaktär och förutsättningar för att sedan kunna markera förändringar som sker i stads- och demonstrationsrummet under protesterna. Eftersom Manifa är en öppen manifestation som välkomnar alla som stödjer kvinnors rättigheter hade jag inga svårigheter med att skaffa mig tillträde till fältet. Under Manifas gång valde jag att förflytta mig mellan olika delar av demonstrationståget: början, slutet, sidorna och mitten för att skaffa mig bästa

---

¹⁰⁵ Mikael Baaz, Mona Lilja & Stellan Vinthagen, *Researching Resistance and Social Change. A Critical Approach to Theory and Practice*, London/ New York: Rowman & Littlefield, 2017, s. 7

möjliga uppfattning om stämningen och interaktionerna som skedde mellan demonstranterna, med motdemonstranterna och förbipasserande/ observatörer. Min ursprungliga idé var att försöka värva flera intervjupersoner i samband med Manifa men på grund av hög musik fick jag revidera mina planer.

För att kunna säkra tillgång till intervjupersoner valde jag även att delta i demonstrationen i Gdańsk som ägde rum på en torsdag, 08 mars 2018. Beslutet att välja Gdańsk grundades i att jag ville kunna jämföra intryck mellan de två manifestationerna. Till Manifa i Gdańsk hade jag exakt samma tillvägagångsätt som till den i Warszawa. Skillnaden var att innan observationen kunde jag intervjua människor som deltog i organiseringen av manifestationen. Innan Manifa i Gdańsk kom jag i kontakt med Świetlica Krytyki Politycznej (Den politiska kritikens mötesplats) som aktivt deltog i organiseringen av Manifa. Jag hittade information om deras verksamhet på internet och mejlade deras anställda med förfrågan om intervjuer. De anställda kvinnorna bjöd mig till deras lokaler för observationer och för samtal om min uppsats. Jag följde deras arbete under två dagar. Den ena dagen deltog jag i sångövningar. Lokalen används nämligen av kören TAK som uppträder på olika demonstrationer i Gdańsk, Gdynia och Sopot.

Intervjuerna genomfördes i mars 2018 då totalt tio polska kvinnor deltog i undersökningen. Intervjuarbetet var mödosamt och jag upplevde svårigheter i att hitta personer som ville ställa upp för intervjuer. Jag tror att mitt fokus på rum och rumsliga praktiker har varit avskräckande för kvinnor som tidigare inte funderade på sin relation till stadens offentliga rum och deras egen plats i staden.

Till att börja med sökte jag kontakt med potentiella intervjupersoner via feministiska grupper på Facebook (som Dziewuchy Dziewuchom- ca. 68 000 medlemmar, Feministyczna Brygada Rewolucyjna- ca. 5 000 medlemmar) och personliga kontakter i Polen. Jag fick ansöka om medlemskap i de grupperna där jag fick svara på frågor om varför jag vill vara en del av deras grupp(er). Jag svarade ärligt att jag själv identifierar mig som feminist men att mitt syfte är att hitta informanter för min studie. Efter att jag blev godkänd och fick tillträde till grupperna postade jag en kortare beskrivning av mitt intresseområde och förfrågan om någon vill ställa upp för intervju. Jag mejlade även feministiska studentgrupper på universitet i Warszawa och Gdańsk. Från Warszawa fick jag direkt respons från två kvinnor som ville delta i studien. Efter samtal med den ena blev jag rekommenderad två personer till, varav en ställde upp för intervju. En av de personerna intervjuade jag personligen i Warszawa och två via Skype. På grund av deras livssituation hade de ingen tid att ses under den tiden jag var i Warszawa. Vid ankomsten

till Gdańsk hade jag redan bokat tre intervjuer varav två blev av. Kvinnorna har antingen sett min annons på Facebook eller hittades via mina bekanta i Polen (jag kände ingen av de kvinnorna innan). Det visade sig också att kvinnor i Facebookgrupper jag postade min annons i började sprida min förfrågan vidare till mindre och mer privata grupper. Därigenom kom jag i kontakt med ytterligare två kvinnor, varav en intervjuades via Skype på grund av sjukdom. Under min tid i Gdańsk gick jag förbi Świątlica Krytyki Politycznej (Den politiska kritikens mötesplats). Jag kände Krytyka från deras redaktionella arbete och bokförlagsverksamhet och bestämde mig att mejla dem och fråga om de kan hjälpa mig hitta flera intervjupersoner. Jag blev bjuden till Krytykas körmöte där jag kom i kontakt med ytterligare tre intervjupersoner.

5.1.1 Urval och intervjupersoner

I urval av intervjupersoner var det grundläggande att personen identifierar sig som en kvinna, är bosatt i Polen och har deltagit i antingen Manifa eller/ och i Czarny Protest efter år 2015. Strävan var att materialet skulle återspegla den mångfald som jag observerade under demonstrationer. De intervjuade kvinnorna skiljer sig i deras politiska övertygelser, kommer från olika sociokulturella bakgrunder och orter/ städer (fast är bosatta i stora städer), har olika erfarenheter av protester men alla representerar en välutbildad vit polsk medelklass. Nedan presenteras de intervjuade kvinnorna kortfattat:

- Ida är i 30-årsåldern, bosatt i Warszawa och jobbar inom evenemangsektorn. Hon är den enda personen jag intervjuade som har barn. Jag pratade med Ida via Messenger för hon var för upptagen med förberedelser till Manifa 2018 i Warszawa för att kunna ses personligen.
- Klara är i 20-årsåldern och jobbar inom kultursektorn i Warszawa och är aktiv i Antifa. Intervju skedde via Skype. Hon deltar i de flesta feministiska och antirasistiska manifestationer i staden.
- Amelia är i 20-årsåldern och studerar arkitektur på universitetet i Warszawa. Jag träffade henne på ett café i centrala Warszawa. Hon hade precis kommit tillbaka till staden efter ett besök hos hennes mor på landsbygden. Amelia har varit medlem i den polska högerextrema rörelsen ONR (Nationalt radikalt läger). Czarny Protest var hennes första demonstration hon deltog i.
- Viola är i 30-års åldern och forskar i ett naturvetenskapligt ämne. Som plats för intervju valde hon ett populärt café i ett shoppingcentrum i Gdańsk. Viola är politiskt aktiv i ett liberalt parti och en rad olika feministiska organisationer. Hon var delaktig i att organisera många olika demonstrationer.

- Emilia är i 20-årsåldern, bor i Gdańsk och jobbar som produktdesigner på ett konsultföretag. Jag intervjuade henne på Skype för hon hade ingen tid att träffas personligen. Emilia intresserar sig inte för politik och Czarny Protest var den första manifestation hon deltog i.
- Nina är i 30-årsåldern och jobbar som psykolog i Gdańsk. Hon valde att träffa mig på sitt favoritkafé i stan. Czarny Protest var hennes första demonstration.
- Karolina är i 40-årsåldern. Hon jobbar som kulturproducent i Gdańsk och möter mig för en spontan intervju i Krytykas lokaler. Karolina är en av flera ansvariga för organisation av Manifa i hennes stad. Hon engagerar sig i flera politiskt obundna projekt i bland annat urbana rörelser och har organiserat flera demonstrationer.
- Maria är i 30-årsåldern, bor i Gdańsk. Hon jobbar som IT- konsult. Vi träffades på ett kafé. Maria är aktiv i en organisation för homosexuella och transpersoner. Hon är den enda intervjuade personen som är homosexuell.
- Maja är i 40-årsåldern och jobbar som musiker i Gdańsk. Hon leder även en kör för kvinnor som uppträder på olika manifestationer. Vi möttes när gruppen övade för Manifa 2018 i Krytykas lokaler.
- Magda är i 20-årsåldern och studerar på en konsthögskola i Gdańsk. Jag träffade henne oplanerat i Krytyka Politycznas lokaler. Magda var där för att hjälpa till med organiseringen av Manifa 2018. Dagen efter Manifa intervjuade jag henne på ett kafé. På kafét flyttade vi på oss till ett annat bord när ett gäng unga killar satte sig vid bordet bredvid oss. Magda var inte bekväm med att fortsätta berätta om hennes erfarenheter i deras närvaro.

5.2 Etnografiska metoder

Materialinsamlingen är baserad på etnografiska metoder. Etnografi handlar om en tolkning av människors handlingar och världar. Människor är dock inga homogena entiteter utan snarare heterogena, och kan ha flera olika identiteter varierande i tid och rum och socialt sammanhang.¹⁰⁶ Metoden för uppsatsen grundas i en övertygelse om att teori, material och metod inte kan förstås som separata entiteter och att "relationship between theory and data is a methodological problem".¹⁰⁷ Eftersom min studie har en explorativ karaktär bedömde jag att

---

¹⁰⁶ Kath Browne & Catherine J. Nash (red.), *Queer Methods and Methodologies. Intersecting Queer Theories and Social Science Research*, 2016

¹⁰⁷ Tom Boelstorff i Browne, Kath & Nash, Catherine J. (red.), *Queer Methods and Methodologies. Intersecting Queer Theories and Social Science Research*, New York: Routledge, 2016, s. 210

ett kontinuerligt arbete med växelverkan mellan min data och teorier kommer att vara nödvändigt. Epistemologiskt bygger uppsatsen på postmodernt tänkande i vilket verkligheten uppfattas som en social konstruktion.¹⁰⁸ Jag anser i enlighet med Les Back att forskningsmetoder påverkar och formar studiedeltagare, precis som att studiedeltagare påverkar forskningsprocessen¹⁰⁹ Det innebär att min uppgift inte var att få ut den redan befintliga kunskapen i kvinnorna utan att skapa den i samarbete med deltagare under intervjuerna.

Temporaliteten och omedelbarheten av demonstrationer har inneburit att jag inte kunde återkomma tillbaka till fältet för att komplettera mina iakttagelser. Observationsfältet kan anses vara en avgränsad av tid, rum och kulturhistoriskt kontextuellt fenomen. Men enligt Alison Rooke rör sig forskare mellan dåtiden, nutiden och framtiden.¹¹⁰ Vilket innebär att redan på fältet tänker man på det analytiska arbetet som väntar en och i det analytiska arbetet återkommer man genom sina anteckningar, inspelningar och bilder tillbaka till observationsplatsen. Författaren Martín Capparós beskriver vissa intervjuer som: ”det finns samtal som aldrig tar slut.”¹¹¹

Den offentliga diskursen i polska medier och det politiska livet om kvinnliga demonstrationer domineras av en ensidig specifik tolkning av händelser. Därför ansåg jag att det var nödvändigt att bjuda in flera röster till den diskussionen¹¹² och att observationer kommer vara otillräckliga för att förstå samspelet mellan stadens rum och kvinnor.

För att kunna utforska relationen mellan offentliga rum och kvinnors kroppar behöver jag diskutera vilka kroppar har rätt att vistas i och vilka kroppar som saknas i offentligheten. De aspekterna är bundna till maktrelationer som öppnar de rummen för vissa och stänger dem för andra. Människors förmåga att uppleva och betrakta olika fenomen (som sin egen relation till rum och/ eller demokrati) är baserat på den materialiteten de maktförhållandena möjliggör.¹¹³ Genom att ta hänsyn till rumsliga aspekter av de kvinnliga demonstrationerna kan jag betrakta de konkreta kroppsliga aspekterna av motstånd. Frågor om på vilket sätt kvinnor samlas på

---

¹⁰⁸ Steinar Kvale & Svend Brinkmann, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur, 2009, s. 68

¹⁰⁹ Les Back, *The Art of Listening*, London/ New York: Bloomsbury Academic, 2013, s.28

¹¹⁰ Alison Rooke i Browne, Kath & Nash, Catherine J. (red.), *Queer Methods and Methodologies. Intersecting Queer Theories and Social Science Research*, New York: Routledge, 2016, s. 30

¹¹¹ Martín Capparós, *Księżyc. Od nowiu do nowiu*, Warszawa: Wydawnictwo Literackie, 2018, s. 74

¹¹² Les Back, 2013, s.151

¹¹³ Yvette Taylor i Browne, Kath & Nash, Catherine J. (red.), *Queer Methods and Methodologies. Intersecting Queer Theories and Social Science Research*, New York: Routledge, 2016, s. 6f

gatorna, vilka delar av rummet kvinnor använder och på vilket sätt kvinnorna påverkas av de rumsliga förutsättningarna kan besvaras.

5.2.1 Deltagande observationer

Innan jag intervjuade kvinnorna ville jag bekanta mig med det fältet intervjuerna skulle handla om: demonstrationerna. Redan då bestämde jag mig att använda fältanteckningar och bilder som bakgrund i urval av intervjutema och potentiell analytisk ingång (se Fangen¹¹⁴). Eftersom syftet med uppsatsen är att utforska kvinnors perspektiv på rum och deras strategier att ta rummet i anspråk var det för mig nödvändigt att skaffa mig kunskap om deras demonstrationer via förstahandsupplevelser.¹¹⁵ Samtidigt tillägnade jag mig kännedom om de rumsliga förutsättningarna som omringade demonstrationer.

Under demonstrationerna deltog jag till en viss grad i samma aktiviteter som studiens deltagare. Jag hade dock inte med mig några affischer och jag skanderade inga slagord. I stället förde jag anteckningar och fotograferade miljön. På fältet hade jag ett litet anteckningsblock där jag skrev stödord, upplevelser, beskrev händelser och ritade kartor som jag ville lyfta senare i mer omfattande minnesanteckningar. Mina observationer utgick från konceptet ”democracy of the senses”¹¹⁶. För att markera så mycket som möjligt av det samspel som hände mellan demonstrerande kvinnor, stadens gator och förbipasserande valde jag att fokusera mig på både visuella, auditiva och kroppsliga intryck. Detta i kontrast till bara muntliga diskurser eller narratologiska berättelser. Demonstrationer bygger bland annat på känslor kvinnor bär med sig till demonstrationer och som skapas i samspel mellan deltagare.¹¹⁷ De erfarenheterna går inte att beskriva endast med ord eller kroppsliga handlingar.¹¹⁸ Därför var det viktigt för mig att lägga märke till mina egna intryck av obehag, upprymdhet, glädje och tillhörighet.

På fältet arbetade jag utifrån vissa teman som hade som syfte att hjälpa mig ta in alla intryck. Förutom känslor fokuserade jag mig på kontraster mellan demonstranter och förbipasserande/motdemonstranter, på personer vars beteende var avvikande från resten av gruppen, på samspelet mellan demonstranter och förbipasserande och de konflikter som uppstod mellan

---

¹¹⁴ Katrine Fangen, *Deltagande observationer*, Malmö: Liber, 2005, s. 92

¹¹⁵ Katrine Fangen & Ann-Mari Sellerberg (red.), *Många möjliga metoder*, Lund: Studentlitteratur, 2013, s. 39

¹¹⁶ Les Back, 2013, s.8, 25

¹¹⁷ Baaz, Lilja & Vinthagen, 2017

¹¹⁸ Katrine Fangen, 2005, s. 95

händelser och mina egna intryck. Jag har till exempel agerat starkt på motdemonstranter med antiabortaffischer medan demonstranterna i tåget har ignorerat deras närvaro.

Efter varje observation avsatte jag tid för att skriva ner allt jag mindes från demonstrationer/förberedelser till demonstrationer samt utveckla de anteckningarna jag förde medan jag gick. Jag var medveten om att mitt beteende påverkade personer som hade lagt märke till mig. På grund av att demonstrationerna var så omfattande kunde jag inte vänta med anteckningar tills jag kommer hem. Bilder och video var till stor hjälp i att minnas vad som hände under demonstrationerna. De hjälpte mig att koppla ord jag har antecknat med händelser och att komma ihåg den ordning som händelser har inträffat i. Jag sorterade mina fältanteckningar kontinuerligt utifrån tre teman: observationsanteckningar, teoretiska anteckningar och metodologiska anteckningar.¹¹⁹ Den första kategorin omfattade beskrivningar av vad som händer, vilka människor gör vad osv. Teoretiska anteckningar innehöll mina första tolkningar och försök till kategorisering. Metodologiska anteckningar utgjordes av tips och reflektioner inför nästa observation. Det med målet att producera ”thick description” som teoretiserar medan den beskriver och beskriver medan de teoretiserar. För att beskriva den processen använder sig Back av en metafor att teoretiska begrepp och koncept svävar ovanför det etnografiska fältet i syfte att leverera en begreppsapparat som möjliggör dess förklaring.¹²⁰ Begreppen rum, plats, offentlig sfär var för mig även vägledande i att avgränsa mina observationer. Jag kunde fokusera på vad kvinnor gör och på vilket sätt i stället för att t.ex. analysera slagord eller politiska tal.

5.2.2 Intervjuer

För att fördjupa teman jag har urskilt under mina observationer i Warszawa valde jag att genomföra kvalitativa intervjuer. Kvinnors synvinklar på sitt deltagande och den meningen de tillskriver demonstrationerna står i fokus för min analys. Intervjuer är en praktik som skapar kunskap i samspelet mellan intervjupersonen och intervjudeltagare.¹²¹ Genom att fokusera på specifika teman fick kvinnorna reflektera kring demonstrationsaspekter de tidigare inte tänkte på, som varför de använder sig av specifika taktiker och strategier eller deras relation till stadens offentliga rum. Teman jag valde var ganska breda och lämnade ett utrymme för kvinnor att associera fritt kring. Utifrån ett aktivt lyssnande följde jag kvinnornas berättelser och ställde följdfrågor på de teman som var relevanta för uppsatsens syfte. Intervjuerna var

---

¹¹⁹ Katrine Fangen, 2005, s. 99

¹²⁰ Les Back, 2013, s.21

¹²¹ Kvale & Brinkmann, 2009, s. 18

semistrukturerade och jag hade inga konkreta frågor med mig utan snarare tema/ områden jag ville lyfte upp med dem.

Kvale och Brinkman uppmärksammar att en bra tematisk forskningsfråga inte behöver vara en bra intervjufråga.¹²² I min teoretiska intervjuguide fanns det frågor om stadens offentliga rum och protestens kultur – begrepp jag fick ersätta med mer tillgängliga ord som gator och torg, strategier och taktik, m.m. För att introducera kvinnor till mitt forskningsfält och få dem att tänka kring rumsliga perspektiv frågade jag dem (till att börja med) om platser de trivs på och vantrivs på. Ambitionen var att ställa så breda och generella frågor så att intervjupersonerna kunde konstruera mening kring dem själva.¹²³ Ur kulturvetenskaplig synpunkt är det intressant hur kvinnorna skapar mening tillsammans utifrån de sociala normer, den historiska och kulturella kontext de befinner sig i.

Jag upplevde att mitt kön och intresse för feminism har skapat tillit hos mina intervjupersoner då dynamiken under intervjuerna var mycket bra. Kvinnor har agerat varierande på mina intervjuteman. Frågor som handlade om orsaker till att kvinnor engagerade sig i protesterna skapade livliga diskussioner. Medan frågor som handlade om deras relation till stadens rum krävde mer eftertanke och flera stödfrågor. Jag tror att det beror på att kvinnorna inte hade reflekterat tidigare kring de aspekterna av deras vardagsliv och av demonstrationerna.

All forskning kombinerar deduktion och induktion.¹²⁴ Jag fokuserade mer på att generera teorier än bekräfta hypoteser. Det innebär dock inte att jag inte hade några teoretiska antaganden i bakgrunden. Jag har genomfört en datastyrd kodning av intervjumaterialet. I första hand använde jag mig av provisoriska kategorier¹²⁵ som byggde på associationer med koncept som rum, demokrati, yttrandefrihet, känslor m.m. Sedan började jag utforma mönster och övergripande teman som: normer som kvinnor skapade under protester, relationer mellan och utanför gruppen, symboler kvinnor använde under demonstrationer osv. Efter det började jag ”diskutera” problem och föra ”ett samtal” mellan data, mig själv och de olika kategorierna. Teorierna användes som stöd i att ställa frågor till materialet och hitta nya kopplingar mellan de urskilda kategorierna.

---

¹²² Kvale & Brinkmann, 2009, s. 146

¹²³ John W. Creswell, *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*, University of Nebraska: Sage, 2003, s. 8

¹²⁴ Derek Layder, *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*, London: SAGE Publications, 2005, s.51

¹²⁵ Layder, 2005, s.53f

5.3 Etik

I samband med att ta fram och behandla materialet har jag följt Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer.¹²⁶ Vid både intervjuer och observationer i Krytykas lokaler hade jag informerat samtycke. Jag upplever att jag har varit tydlig i vad studien har för syfte, vilka aspekter jag kommer lägga märke till och hur deras berättelser kommer att användas i framställningen av materialet. Samtyckesaspekten var dock problematisk under observationer av Manifa. Av praktiska skäl kunde jag inte berätta för alla manifestationsdeltagare om min roll under deras demonstrationer. Jag har fotograferat och antecknat vilket i sin tur har lett till att vissa människor trodde att jag är journalist/ tjänsteman. När det var möjligt har jag rättat till de kommentarerna och berättat om min studie. Att kunna skydda kvinnors identitet och samtidigt behålla så mycket av den specifika kontexten kring deras personliga situation och motivation var utmanande¹²⁷. Jag har valt att tillskriva kvinnorna pseudonymer och ta bort alla detaljer som kan leda till att de blir identifierade av tredje parter men bevara namn på organisationer och platser som är relevanta för studie. Deltagande observationer och utförliga beskrivningar av den politiska kontexten i Polen har haft som syfte att placera mitt material i en specifik rumslig och tidsmässig kontext för att undvika objektifieringen av deltagare.¹²⁸

Det finns dock två forskningsetiska aspekter jag har funderat mycket på under studiens gång. Maktasymmetrin är en del av all forskning och min studie är inget undantag i det avseendet. Jag var gentemot mina informanter mycket tydlig med vad våra samtal har för syfte och vad de grundas i. Oavsett det har jag intervjuat kvinnor som jag i ett annat sammanhang skulle skapa vänskapsrelationer med. Intervjuerna skedde i en tillitsfull och vänskaplig atmosfär. Detta var troligtvis på grund av det att kvinnorna visste att jag sympatiserar med deras politiska kamp och till synes¹²⁹ delar deras åsikter. Min egen identitet har många skärningspunkter med de intervjuande kvinnornas. Jag tillhör också en välutbildad vit medelklass som bor i en stor stad. Om jag hade bott i Polen skulle jag vara medlem i samma organisationer som dem, delta i samma demonstrationer som dem och vistas på samma platser som dem. På samma gång är jag lik dem men min sociala position skiljer sig från deras. Jag hade makt över vad våra samtal handlade om, vilka frågor som ställdes, vilka citat och aspekter av deras berättelser som lyftes

---

¹²⁶ Vetenskapsrådet, Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>, 1990 (hämtat: 2019-05-22)

¹²⁷ Kvale & Brinkmann, 2009, s. 87

¹²⁸ Les Back, 2013, s.114

¹²⁹ I materialet visade det sig att den till synes homogena kvinnogruppen är mycket komplex och har väldigt olika åsikter kring andra politiska frågor än abort.

upp i analysen. Efter att intervjuerna var slutförda och jag var tillbaka i Sverige blev jag kontaktad av två intervjupersoner som bad mig om hjälp med sina personliga situationer. På grund av de relationer vi skapade under intervjuer och det engagemang, förtroende och öppenhet som de visade under intervjuerna kände jag mig förpliktad att hjälpa dem i mån av mina möjligheter.

Alla intervjuer är översatta från polska till svenska och jag är medveten om att en del nyanser har försvunnit på grund av det. För att kunna introducera den svenska läsaren till de villkor polska kvinnor befinner sig i valde jag att presentera den politiska situationen i Polen i kapitel 2 samt bifoga fotnoter med kortare förklaringar av begrepp eller situationer.

5.4 Reflexivitet

Min arbetsprocess har påverkats av mina personliga känslor kring den politiska situationen i Polen och mitt engagemang i feminism. Kvale och Brinkmann påpekar att tvärkulturella studier kräver tid för att lära känna de kulturella faktorerna som påverkar förhållandet mellan intervjuare och intervjuperson.¹³⁰ Min bakgrund i Polen har varit en enorm tillgång då jag kunde intervju kvinnor på polska samt fånga upp kulturhistoriska nyanser. Den har också varit en begränsning. I början av materialinsamlingen trodde jag att jag hade en bra uppfattning om vad den politiska kontexten i Polen är. Jag märkte dock snabbt att min förförståelse har formats av medier och mina egna erfarenheter från mitt liv i Polen från för 8 år sedan. Min kunskap bygger på det jag läser i utvalda tidningar och böcker samt hör från mina bekanta och familj. Under intervjuerna konfronterades jag med mina egna fördomar och föreställningar om feminism. Jag antog att alla kvinnor som demonstrerar för en tillgång till en fri abort är feminister. I samtalen framkom det att många av intervjuade kvinnor inte identifierar sig som feminister. Därför valde jag att beteckna de beskrivna demonstrationerna som kvinnliga/ kvinnodominerade och inte feministiska.

Under Manifest i Gdańsk kände jag mig otrygg. Jag hade nationalisterna som fotade/ kartlagde mig och andra demonstranter. Obehagskänslan orsakades av män från radikala högern som filmade och kartlade demonstranter. Jag tror att de känslorna har sin bakgrund i det faktum att jag själv är en kvinna som driver fram feministiska frågor vilket kvalificerar mig som de männens motståndare. På grund av det temporära obehaget kunde jag dock bättre förstå

---

¹³⁰ Kvale & Brinkmann, 2009, s. 160

kvinnors berättelser och deras omvärld. ”¹³¹ Hot och otrygghet är en del av deras liv. Under mina år i Sverige har jag aldrig varit med om liknande erfarenheter som mina intervjupersoner beskriver i materialet.

6 Inget om oss utan oss

”There are so many roots to the tree of anger
that sometimes the branches shatter
before they bear.”

- Audre Lorde, Who Said It Was Simple

I inledningen påpekade jag att demokratins högsta ideal är att alla människor ska kunna vara medskapande i sitt eget och samhällets liv. Trots det exkluderas polska kvinnor från att fatta beslut kring sina egna kroppar och sin sexualitet. När offentliga institutioner och politiska partier inte längre representerar kvinnors rättigheter och deras intressen väljer kvinnor att göra motstånd i städernas offentliga rum.

De senaste åren har det skett en utveckling i Polen där kvinnor som tidigare inte varit explicit politiska gått ut på gatan tillsammans med sina medsystrar i massiva demonstrationer. I denna del kommer jag att analysera vad som är avgörande för att kvinnorna väljer att gå till gatan för att offentligt visa sin åsikt – ofta med risk för glåpord eller att bli utsatt för våld. Hur ser en politiseringsprocess ut och hur beskriver de själva resan från att vara åskådare av det politiska livet i Polen till att vara aktiva deltagare i demokratiska processer i landet?

Genom att göra anspråk på offentliga rum har kvinnorna försökt få utrymme i politiska diskurser och strukturer. För många av de intervjuade kvinnorna var Czarny Protest 2016 den första demonstrationen de någonsin har deltagit i. Protester i oktober 2016 beskrevs av medierna som en folklig massrörelse och lockade ca. 50 000 ut på gatorna människor i Warszawa och flera tusen i andra städer runt om i Polen. För en kort stund togs centrala torg i landet över av determinerade svartklädda kvinnor. Människor fyllde alla tomma utrymmen i centrala staden och spred sig ut på närliggande gator i brist på plats. Ett hav av paraplyer. Ett hav av missnöje. Trots att feministiska rörelser i Polen inte har en stark position i samhället har Czarny Protest

---

¹³¹ Geraldine Lee- Treweek & Stephanie Linkogle (red.), *Danger in the field. Risk and ethics in social research*, London/ New York: Routledge, 2000, s. 10

lyckats få ett brett samhälleligt stöd. Så varför kände de tusentals kvinnor (och män) att de nu måste visa sitt nyvunna politiska engagemang på städernas gator och torg?

(Figur 5: Warszawa, oktober 2016, Zamkowy- torget, folkmassan på Czarny Protest, bild: AP Photo/Czarek Sokołowski)

6.1 Ett splittrat samhälle

Efter att PiS vann valet 2015 har många av partiets politiska reformer väckt starka reaktioner från både samhällets sida och från utländska observatörer. Människorättsorganisationer som bland annat The Helsinki Foundation for Human Rights har varnat för att ändringar i Polens rättsväsende hotar demokratin i landet och domstolarnas oberoende från partipolitik.¹³² Konstitutionsutskottet som är en partipolitiskt obunden institution har politiserats. Utskottet har som syfte att bedöma om lagförslag presenterade av olika politiska representanter stämmer överens med Polens grundlag. I det demokratiska systemet utgör lagen en grundläggande försvarslinje för medborgare gentemot statens makt. När maktdelningens principer avskaffas eller som i Polens fall blir mer diffusa öppnas det möjligheter för maktmissbruk. Medierna fyller också en avgörande funktion i bevarandet av demokratin. PiS:s har kritiserats (och

---

¹³² The Helsinki Foundation for Human Rights, 2018

hyllats) för att säga upp många anställda vid statliga tv - och radiostationer och ersätta chefer och journalister med människor som stödjer PiS:s politik. Reformerna har delat opinionen i Polen. Då en del människor ser det som ett sätt att bli kvitt etablissemang som dränerar Polen på ekonomiska resurser. Medan andra ser det som ett sätt att minska utrymmet och möjligheten till motstånd. PiS:s motståndare har anstiftat medborgarorganisationer som KOD (Kommitté i försvar av demokrati) som demonstrerar regelbundet mot nedmontering av demokratiska principer. Det finns dock inte några tillgängliga rum för en dialog över de politiska och ideologiska skillnaderna vilket bara befäster splittringen i samhället.

Neoliberalismens oförmåga att minska klyftorna i samhället har lagt grunderna till illiberala förändringar i Polen och bidragit till polarisering av samhället (både ekonomiskt och kulturellt). Enligt Grzebalska och Petó kan man dock inte förstå illiberala förändringar i centrala Europa utan att ta hänsyn till genusaspekterna i politiska beslut.¹³³ Och det är just abortförbudsfrågan som har engagerat polska kvinnor. Illiberalismen anspråk på att dominera livets alla politiska aspekter institutionaliserar en maktobalans mellan maktavarna och kvinnorna/ LGBTQIAP+ personerna. En heteronormativ och traditionell syn på kvinnornas roll i samhället konstitueras och normaliserats. Kvinnors roll i samhället reduceras till några få förutbestämda funktioner som mor och/ eller fru. Detta återspeglas i politiska beslut om tillgång (och funktion) av gynekologisk sjukvård, tillgång till preventivmedel och utbildning.

I flertalet av mina intervjuer talar kvinnorna om ett allt större glapp mellan demokratis värdegrunder och den rådande politiska situationen. När människor inte kan lita på sin regering och inte känner igen sig i befintliga partiernas agenda blir de politiskt apatiska. Bristfällig tillit till politikerna får konsekvenser på både demokratin och sociala relationer i stort. Människor är inte lika intresserade av att rösta, organisera sig politiskt eller i att bygga en gemensam framtid med övriga i samhället. Alienation minskar förmågan att debattera och ta emot ståndpunkter som inte stämmer överens med ens egna värderingar och övertygelser.

När jag frågade Emilia hur stämningen var i Polen svarade hon: ” Det finns en mycket upprörd stämning just. Människor är allt mer tydligt uppdelade i det politiska vänster och höger. Det finns också en stämning av permanent irritation på makten. Jag tror att folk tittar med allt större förundran på det vad som händer.”. Emilia beskriver ett land som blir allt mer politiskt splittrat och där det inte finns något mellanrum mellan en nationalkonservativ politik och ideologisk liberalism. För Emilia uppenbarar sig den splittringen genom en känsla av alienation från

---

¹³³ Grzebalska & Petó, 2017, s. 1

människor man inte delar politiska åsikter med och uppgivenhet i att man inte längre kan kommunicera med varandra utan fientlighet. Amelia har upplevt den polariseringen som Emilia beskriver på nära håll. Under ett samtal på Messenger har en av Amelias vänner uttryckt dödshot mot kvinnor som använder akut p-piller (ellaOne) efter ett oskyddat samlag. Amelia lade upp det samtalet på sin Facebook och blev överväldigad av den responsen hon fick: ” Och då fattade jag en sak till att vi som en nation är extremt delade. Vi är helt enkelt delade. Och den ena och den andra sidan hatar varandra.”

6.2 Valfrihet

Önskan om att kunna välja och bestämma över sina egna liv är centralt i materialet. Att beröva kvinnor möjligheten till att bestämma om de vill föda barn som en följd av våldtäkt, som har grova genetiska skador eller när graviditet hotar kvinnans liv beskrivs av intervjupersoner som grymhet. Maud Eduards påpekar att kvinnokroppen döljer det politiska.¹³⁴ Den står alltså inte för sig själv, bortom maktrelationer och politiska värderingar, utan utgör en nationell angelägenhet. Eduards skriver: ”Kvinnor och deras kroppar är den symbolisk – kulturella plats på vilken mänskliga samhällen skriver in sin moraliska ordning.”¹³⁵

Nina drar en gräns för vad som borde vara en politisk fråga och vad som är grundläggande mänskliga rättigheterna:

”Det är så att kvinnornas rättigheter är viktiga för mig för jag är en kvinna och det motsatta skulle vara som att agera emot... som att räkna med att någon annan fixar det för mig. I bemärkelse: mänskliga rättigheter. Det är inte så att vi ska ta ifrån män och lägga till för kvinnor. Jag vill bara ha mänskliga rättigheter.”

Med mänskliga rättigheter menar hon bland annat att man stödjer människor i deras livssituation oavsett om man förstår den situationen eller inte. Det innebär att politiska partier ska respektera och stödja kvinnornas rätt till att fatta egna beslut. Genom att tvinga kvinnor i underordnade positioner undergräver man deras möjlighet att medverka i samhällslivet.

Varje kvinna jag pratade med underströk att demonstrationerna inte handlar om vad enskilda personer har för inställning till abort och om de skulle kunna tänka sig genomföra en eller inte.

---

¹³⁴ Eduards, 2007, s. 16

¹³⁵ Eduards, 2007, s. 18

Utan att det handlar om möjligheten att välja och om friheten att leva med konsekvenserna av de valen. Som Magda poängterar:

”Låt kvinnorna bestämma själva vad är tillåtet i enlighet med deras eget samvete. Jag vill ha en möjlighet att bestämma själv vad jag väljer. Och leva med mitt eget beslut och inte påtvingade av någon annan. Det är så oerhört otroligt hur blinda de är för mödrars liv.”

Demokratis grunder, som bygger på att alla invånare har makt och röst i samhällsbygget, försvagas. En välfungerande demokrati borde ha som uppgift att hindra handlingar och processer som utmanar invånarnas trygghet och möjligheterna till att leva ett friskt liv. Även om det var förslaget till ett totalt abortförbud som mobiliserade kvinnorna på gatorna så är det egentligen ett mycket bredare sammanhang de demonstrerar i. Klara märker att abortfrågan är en del av större politiska förändringar i Polen:

”Jag kan inte prata för alla [kvinnor]. De postulaten är olika. Jag personligen demonstrerar i kvinnofrågor, eller ju, mina frågor för att jag inte vill att någon ska kunna berätta för mig vad jag ska jag göra med min egen kropp. Jag vill inte känna skuld och bli utnyttjad till ett större politiskt spel. Därför framförallt. Men också för Polen.”

Kvinnorna vill att offentligheten ska erkänna att sexism och könsdiskriminering är faktum och att det finns ett akut behov av att börja ändra på rådande diskussion om kvinnors roll i samhället.

Jag vill gärna tydliggöra att många av de demonstrerande kvinnorna inte kräver en fri abort i den bemärkelsen att man kan göra abort närsomhelst (upp till 12 graviditets vecka). Utan de är mot ett totalt abortförbud som PiS:s förslag handlar om. Det skulle innebära att även om moderns liv skulle vara rejält hotat, om fostret skulle vara en konsekvens av våldtäkt eller ha grova missbildningar skulle abort vara förbjudet. Många av de demonstrerande kvinnorna skulle aldrig göra själva en abort. De sympatiserar dock med kvinnor som kan tänka sig göra en abort och stödjer dem i deras beslut.

6.3 Protesternas emotionella grund

Utifrån mitt material kan jag inte bortse från den roll som känslor har spelat för de intervjuade kvinnorna. När jag började min studie trodde jag att uppsatsen kommer handla enbart om relationen mellan människa och offentliga rum men jag märkte att den relationen katalyseras

av hennes känslor. Jasper påpekar att känslor uppenbarar sig i alla faser av protester¹³⁶ vilket stämmer överens med mitt material. Jag valde att behandla det fenomenet i två kapitel. Varav det första handlar om känslor som ger upphov till kvinnors mobilisering (6.3) och det andra om känslor som uppstår under protesterna (7.5). Trots sin omfattande påverkan på mänskliga relationer avvisas känslor ofta som irrelevanta faktorer för en samhällsförändring på grund av den påstådda irrationaliteten.¹³⁷ Wennerström påpekar i sin avhandling *Den kvinnliga klassresan* (2003) att alla mänskliga handlingar har en känslomässig grund. Wennerström skriver: ”Känslor är den centrala mekanismen i ’mötet’ mellan individen och samhällets strukturella villkor.”¹³⁸ De intervjuade kvinnorna upplever att de redan till vardags befinner sig i en utsatt position i jämförelse med polska män. Förslaget till ett totalt abortförbud tolkas av dem som ett attentat på en av de få aspekterna av livet som de får bestämma själva om.

Innan kvinnorna går ut på gatan behöver de skapa ett utrymme för protester i sina egna hem och på sina jobb. Czarny Protest 2016 ägde rum på en måndag och tog form av en generalstrejk. Lönearbetande kvinnor var tvungna att ta ut semester eller ansluta sig till protesterna efter jobbet. Hemmaarbetande kvinnor behövde i sin tur ordna barnvakter och måltider för sina familjer. I motståndet finns det en inskriven fysisk och emotionell kostnad kvinnor behöver räkna med. Förslaget till ett totalt abortförbud har tvingat polska kvinnor till att fundera över deras värderingar och relationer med omgivningen. Känslorna av hot, rädsla och ilska som har uppstått i reaktion på lagändringsförslag och den nuvarande politiska situationen i Polen har tvingat kvinnorna att positionera sig i frågor som handlar om kroppens integritet, patriotism och nationalism, jämlikhet, produktivitet osv. ”Emotions give ideas, ideologies, identities, and even interests their power to motivate.”¹³⁹ skriver Jasper. Känslor motiverar människors intressen och identitet. Som i Amelias fall. Amelia har vuxit upp i en mycket konservativ och nationalistisk miljö. Först när hon träffade en vän som ifrågasatte hennes värderingar började Amelia reflektera över sina egna åsikter och tankar:

”Och varje gång hon lyssnade på mig sade hon: Amelia, du är en så intelligent person och snackar sånt skit. Och så skickade hon till mig, för det var maj 2016, hon skickade till mig en länk till en artikel, det var då Czarny Protest började, en artikel om att kvinnor efter våldtäkter och med barn med... foster med svåra

---

¹³⁶ Jasper, 1998, s. 405

¹³⁷ Jasper, 1998, s. 398

¹³⁸ Wennerström, Ulla - Britt (2003), *Den kvinnliga klassresan*, Göteborgs Universitet, s. 92

¹³⁹ Jasper, James M. (1998), *The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements* s. 420

skador kommer inte kunna göra abort (...). Och då måste jag säga till dig att den bilden som jag hade av det nationalistiska landet bara sprack. Jag förstod då att det är en totalt sjuk överdrift och jag blev så upprörd.”

Amelias behov av att skaffa sig en egen uppfattning kring olika fenomen förstärktes av hennes känslor. Hon, liksom andra intervjuade kvinnor, började tänka på vilka rättigheter kvinnor i Polen tar för givet, vilken roll spelar media i skapandet av en allmän uppfattning av en situation. Men även hur den politiska kulturen påverkar den egna uppfattningen av sin egen kropp och relationen med andra människor.

Jasper förklarar att rädsla som är en reaktion på ett upplevt hot brukar antingen lamslå människor eller förvandlas till indignation.¹⁴⁰ De individuella orsakerna till rädslan varierar. För Amelia handlade det om en rädsla för dödshot från människor som fördömde hennes livsval. För Nina som jobbar som psykolog rör det sig om rädslan för att hennes patienters psykiska hälsa ska försämrats. Viola nämner rädslan för att dö på grund av hennes sjukdom när hon blir gravid.

Det är oerhört viktigt att synliggöra att kvinnoförtryck sker i samhällets alla rum: från privata hem, krogar, gator genom media och internet till politiken och offentligheten. Genom att se den korrelationen kan vi först då skaffa oss en uppfattning om varför polska kvinnor inte känner sig behandlade som människor. I intervjuerna framkommer det att kvinnorna upplever att de objektifieras av de nya politiska förslagen och begränsas till att tjäna en enda roll: mödrar och fruar. De kvinnor som bryter mot den bilden upplever att de inte är trygga: ”Kvinnor är inte trygga helt enkelt. Man kan göra allt mot dem. I alla rum. Oavsett om det är internet eller en film...” - säger Amelia. Hon exemplifierar sin poäng med hämndporrfilmer som sprids på internet och politiker som uttalar sig sexistisk i parlamentet. Magda berättar om trakasserier på universitet där kvinnliga studenter kallas för billiga och lättillgängliga. Studenterna på Magdas institution jobbar med konstnärliga projekt där materialval för projektet behöver motiveras. Magda valde att jobba med plexiglas – ett material som är billigare än ett vanligt glas och lättare att bearbeta. Hennes beslut väckte kommentarerna från lärarnas sida om att hennes materialval återspeglar Magdas karaktär.

Magda menar att totalt abortförbud har ett samband med strängare klimat för kvinnor i landet:

”Det finns en rädsla hos mig. Kanske inte en sådan som jag bär med mig genom vardag. Men den finns. Och under de senaste två åren så har kvinnohatet

---

¹⁴⁰ Jasper, 1998, s. 406

blomstrat. Och jag vill inte vakna om två år i ett land i vilket jag inte kan gå på gatan utan BH för någon kommer spotta på mig.”.

I intervjusamtalen framkommer det även att demonstrerande kvinnorna tillät sig själva att känna och visa upp i det offentliga känslor av ilska och vrede. Klara nämner: ”För den kvinnliga ilskan är ofta kvävd. Vi har ju varit genom årtionden kallade för hysterikor. Så det var en världsförändring att den ilskan blev tillåten.”. Den kollektiva affirmativa samvaro som kvinnor har skapat under protesterna har öppnat upp för känslor i det offentliga rummet. Kvinnor som var rädda och ledsna kunde möta andra kvinnor som delade samma känslor. De behövde inte längre dölja sina känslor i rädslan för att bli utskrattade eller förminskade. Kvinnornas demonstrationer uttrycker inte endast motstånd mot ett potentiellt totalförbud mot abort utan syftar även på att legitimera kvinnors känslor i offentligheten. Kvinnornas rädsla och ilska grundas ofta i konsekvenserna de får uppleva när regeringen fortsätter med inskränkande reformer. Varje kvinna som vill ha heterosex men inte vill bli gravid blir plötsligt personligt drabbad eftersom tillgång till preventivmedel är försvarad och oönskade graviditet kommer inte kunna avbrytas eller förhindras. PiS:s politiska reformer slutade handla om avlägsna koncept (som domstolsreformer) och började handla om individernas omedelbara livsvillkor och i många fall frågor om liv och död. Polska kvinnors kroppsliga autonomi och frihet att kunna bestämma över sin egen kropp hotas och det finns ingen de kvinnorna kan vända sig till för hjälp. Czarny Protest och Manifa har som mål att ändra den sociala och kulturella kontexten som villkorar kvinnornas liv. Känslorna fyller ett dubbelt syfte under protesterna. De vägleder kvinnorna i deras agerande gentemot maktens förslag men omförhandlar även deras relationer med omgivningen.

Det framkommer i materialet att de flesta kvinnorna har erfarenheter av sexuella trakasserier, hot och förminskning som gav upphov till känslor som kvinnorna ifrågasatte. Magda trakasserades av en man på bussen och när hon höjde rösten till mannen för att säga ifrån kände hon skam och irritation över sitt eget agerande. Genom att delta i demonstrationer kunde de intervjuade kvinnorna koppla sina erfarenheter till större samhällsliga problem och hitta stöd i andra demonstrationsdeltagare som delar deras erfarenheter. PiS:s förslag på att införa ett totalt abortförbud verkar ha väckt många frågor som sällan diskuteras offentligt. Kvinnorna har börjat lyfta upp sitt missnöje mot sexuella trakasserier, bristfälligt gynekologisk vård, ojämlika arbets- och studieförhållanden, den upplevda rädslan på gatorna och på krogarna men framför allt att kvinnor inte anses vara människor.

Amelia valde att berätta om en händelse då en kollega låtsades våldta henne på en fest. Känslorna och tankarna efter den händelsen motiverade henne till att delta i demonstrationerna:

”Och då kände jag att någonting inte stämmer. Jag beskyllde mig själv, när jag kom hem efter det. Jag bor med min pojkvän. Så då skämdes jag inför honom. Jag skämdes för någon har gjort mig illa. Det är helt jävla sjukt. Jag klarade av det. Sunt förnuft tog över.”

De intervjuade kvinnorna har en bra ekonomisk situation och möjligheter till att engagera sig politiskt. Det är dock grundläggande för dem att andra människor oavsett deras bakgrund/ kön/ sexuell läggning ska ha samma rättigheter.

7 Kom med oss

”Men djupt ur gatornas mullrande larm
dess kallande, bjudande stämma jag hör -
den gärning, den gärning, som väntar mig,
det verk, det verk, som jag lever för.”

- Karin Boye, Jag är född i en stad

Kvinnor är inte de enda som protesterar i Polen. Sedan 2016 har KOD (Kommitté till försvar av demokrati), Akcja Demokracja (Aktion Demokrati), Obóz dla Puszczycy (Läger för urskogen) samt oppositionella partier mobiliserats för att stödja demokrati i landet, demonstrera mot förändringar av rättsväsendet, förstöring av naturlig miljö, censur av kultur och media. Majoriteten av de intervjuade kvinnorna påpekar dock att äldre och mer etablerade demonstrationsformer i Polen inte passar dem. Kvinnorna menar att demonstranterna på de protesterna talar på ett hotfullt sätt om sina politiska motståndare, använder sig av sexistiska skämt och förminskar kvinnors roll i samhället. Klara kunde inte hitta sin plats på de demonstrationerna: ”... det fanns KODs evenemang men den estetiken, det narrativet och det språket de använder börjar nog gå mot sitt slut... Det är oacceptabelt. Det är en röst av en gammal generation.”. Kvinnorna vill skapa nya sätt att föra sin talan och vara i de offentliga rummen/ sfären som bygger på ickevåldskommunikation, inkludering, konstruktiva känslor och saklighet. Några av de intervjuade kvinnorna använde sig av exempel på andra demonstrationer de har deltagit i som handlade om rättssäkra domstolar, försvar av konstitutionen och oberoende kultur. Även om de demonstrationerna hade ett annat syfte än en direkt förstärkning av kvinnors

rättigheter spelade genus en stor roll i hur kvinnliga deltagare bemöttes av övriga demonstranter och vilket språk som användes av talespersoner.

I det här kapitlet kommer jag analysera den protestkulturen kvinnor skapar under Manifa och Czarny Protest. Jag kommer att presentera kvinnors strategier att framföra sina krav, kvinnors relation till stadens offentliga rum samt de känslor som uppstår under protesterna.

7.1 Protesternas geografi

De intervjuade kvinnorna ger uttryck för att de polska offentliga rummen är dominerade av nationalistiska, konservativa och patriarkala budskap. De syftar på både nationalistiska demonstrationer men även på stadens visuella sfär som präglas av antiabortaffischer, nationalistisk och patriarkal symbolik (gatunamn, statyer och monument) och graffitti med våldsamma budskap. Kvinnodominerade demonstrationer har ingen given plats i de polska offentliga rummen - till skillnad från nationalistiska marscher som brukar äga rum i området Krakowskie Przedmieście (som har ett symboliskt och kulturellt värde) eller manifestationer till minne av Smoleńsk-katastrofen på Zamkowy-torget i centrala Warszawa. Manifa och Czarny Protest äger rum på tillgängliga centrala platser i staden och med största möjliga hänsyn till deras fysiska förutsättningar och människors dagliga rörelsemönster. Genom att anordna demonstrationer i stadens centrala punkter får kvinnorna en tillfällig symbolisk makt över staden. Ida påpekar: ”Du vet, du återtar sådana viktiga platser som till vardags är otillgängliga för dig.”

Organisatörer av demonstrationer i Warszawa utnyttjar huvudstadens rumsliga närhet till makthavarna till att framföra sina ståndpunkter direkt till politiker. Kvinnorna (och män) har använt sig av gatublockader för att förhindra PiS:s politiker att ta sig ifrån Sejmens byggnader till sina hem. Klara beskriver blockaderna på följande sätt:

”Vi bestämde att vi kan också protestera genom att helt enkelt sitta på en gata. Det är ett passivt sätt att göra motstånd, för man bara sitter. Samtidigt som man kan vinna något på det. (...) Men ja, blockader, är när man sitter på ett fridfullt sätt på gatan. Ibland så sjunger man också.”

Vid demonstrationer om sakfrågor som domstolar, miljö eller utbildningssystem har demonstranterna valt att samlas vid respektive förfrågor kontor och departement. Eftersom det inte finns något departement som arbetar endast med kvinnofrågor valde demonstranterna att

markera kontor för politiker som röstade för begränsningar av aborträtten med graffiti och klistermärken:

(Figur 6, till vänster: "Här tjänstgör politiker som stödjer våld mot kvinnor." / Figur 7, till höger: ett klistermärke med datum och tid för kvinnomanifestation, text: "Kvinnors styrka" och en kvinnokampsymbol med knuten näve i. Warszawa, mars 2018, egna bilder.)

Förutom att markera sitt motstånd visuellt i staden har kvinnorna samlats vid upprepade tillfällen på Czarny Protest och på Manifa. Demonstrationerna siktar på att få tillstånd så centralt i staden som möjligt. För Manifa 2018 blev det området kring Kulturpalatset. Den första Czarny Protest ägde rum i 2016 på Zamkowy- torg i Warszawas Gamlastan. 2017 marscherade kvinnor från Kulturpalatset till Zamkowy- torget. År 2018 anordnade kvinnorna en blockad vid Sejmen för att sedan marschera till PiS:s huvudkontor på Nowogrodzka- gatan. Huvuddemonstrationer stöttades av mindre demonstrationer vid Hälsodepartementet på Miodowa- gatan och katolska kyrkans kuria¹⁴¹ på samma gata. Warszawas symboliska och rumsliga förutsättningar möjliggör för kvinnor att markera sin närvaro och missnöje på platser

¹⁴¹ Kuria betyder katolska kyrkans centrala förvaltning.

med direkt koppling till kvinnofrågor. Genom att vistas på olika platser synliggör de en koppling mellan katolska kyrkan, kvinnohälsan, rättsväsendet och enskilda politiska partier.

Rumsliga förutsättningar i Gdańsk är annorlunda än i huvudstaden. Blockaderna har uteslutits för att organisatörerna har bedömt att de skulle motverka demonstrationens syften. Viola menar att det behövs en kritisk massa för att kunna blockera trafik utan att irritera de boende i staden. Det innebär dock att man försöker få tillstånd att demonstrera på platser som många människor passerar. Oftast är det framför köpcentrum City Forum och biografen Krewetka som ligger mitt emot centralstationen där kvinnorna samlas. Torget framför Krewetka bär inte på något symboliskt värde men fyller en praktisk funktion. Det fysiska avståndet mellan demonstranter och förbipasserande är litet. Människor väntar på buss och spårvagn och tar emot en del av demonstrationens budskap. Viola berättar:

”Och det är en bra plats. För även om inte många deltar i protesten så finns det tusen personer som förbipasserar och kanske blir intresserade, de får koll på vad som händer. (...) För mig är det viktigaste att förutom de personerna som deltar i protester så gäller det att de förbipasserande ska märka vad som händer.”

Manifa 2018 samlades på ett annat torg: plac Trzech Krzyży i gamla stan för att vandra genom staden till Solidarności-torg vid historiska skeppsvarvet. Organisatörerna anordnade dock en mässa framför Krewetka där de delade ut information om kommande demonstration, Manifas krav, information om organisationer som stödjer kvinnliga och LGBTQs rättigheter samt presenterade historiska polska kvinnor.

Förutom de organisatoriska aspekterna av protesternas geografi lyfter kvinnorna upp sin omtanke om demonstranter i mindre orter i Polen. Ida är delaktig i att organisera demonstrationer i Warszawa. Hon uttrycker dock sin uppskattning för kvinnor som demonstrerar i mindre orter:

”vi främjar alltid alla sådana små demonstrationer när 10 eller 9 personer kommer ut. För det är modigt det. Du vet, att träda in på ett litet torg i en liten ort (...) din granne kan se dig, men tjejerna hårdar ut (...) det är sådana modiga handlingar som är mer synliga, för det är ingen konst att gå ut i en folkmassa på flera tusen.”

Även Amelia tänker på landsbygden och är orolig för kvinnornas rätt till att uttrycka sina åsikter där:

”Vi sitter över en kopp kaffe och skojar om det och majoriteten av folk här har liknande åsikter men när du åker bort till till exempel Podlasie [en periferisk region i östra Polen] och om du ställer sig framför en kyrka med en sådan affisch så kan du få böter, bli spöad eller så kommer du bli utpekad av hela orten. Min farmor ställde till ett enormt gräl när jag sade att jag inte vill gå längre till kyrkan och hon skrek att jag säkert är nu en Jehovas vittne och massa sådant. Så föreställ dig nu vad som skulle hända om jag skulle ställa mig där med en affisch från Czarny Protest.”

Amelia säger att om hon skulle protestera i sin uppväxtstad skulle hon inte ha någonstans att komma tillbaka till. För Amelia är det ett allvarligt problem att kvinnor i mindre orter inte är lika trygga i att uttrycka sina åsikter som deras kompisar från stora städer.

Intervjumaterialet har också lyft upp ojämlikheten i tillgång till både sjukvård och preventivmedel. Kvinnorna som är bosatta i stora städer har det lättare att klara av förtryck än kvinnor bosatta i mindre orter. Klara kopplar det till en klassfråga och menar att de ekonomiska skillnaderna påverkar kvinnors förmåga att lösa sina problem och agera på PiS:s politiska beslut.

”Det handlar inte enbart om jämlikhet mellan könen men för mig framförallt om klassjämlighet. Så att alla kvinnor oavsett om de bor i Warszawa, Łódź eller en mindre stad ska ha samma rättigheter. Och nu är det inte så. Oj, det är nog första gången jag har sagt det högt.”

7.2 Protesternas budskap och syfte

Förutom att välja (eller bli tilldelade) en plats för demonstration bestämmer kvinnor också ett övergripande syfte och budskap för sina demonstrationer. De beskrivna kvinnoprotesterna har karakteriserats av en motvilja till partipolitiska tal och äldre etablerade demonstrationsformer. För Karolina var det viktigt att man bryter mot normen att ha partipolitiska tal på demonstrationer:

”I Warszawa ser det alltid så att i tur och ordning ett parti efter ett parti, en politiker(ska)¹⁴² efter en politiker(ska) träder fram och alla säger samma sak och människor står där och generellt har det tråkigt. Alla kanske även hör vad som

---

¹⁴² Karolina använder sig både av ett manligt och av ett kvinnligt suffix på ordet politiker för att tydliggöra att kvinnor också kan vara politiker.

sågs för de har bra ljudsystem där men... men de lyssnar inte, de har nog av det.
Vi anstränger oss sedan de fyra år tillbaka att de talen ska vara lite överraskande.”

Kvinnorna vill också att det ska vara tydligt att deras demonstrationer inte har några ledare utan är ett underifrån samhälleligt initiativ. Vissa aktivister som höll tal under Czarny Protest kritiserades för att försöka vinna ett politiskt kapital genom att uppträda under demonstrationen. Hos Klara väckte det frågor om risker med att kvinnors motstånd tas i anspråk av människor som vill göra en politisk karriär. För henne är det viktigt att det kvinnliga motståndet inte förlorar sin folkliga grund.

Kvinnors motstånd bygger på deras personliga engagemang vilket innebär att det finns lika många budskap på demonstrationer som det finns kvinnor representerade där. Intervjuade kvinnor berättar att de samlades på Czarny Protest med olika intentioner. För vissa av dem handlade det om att stödja friheten att genomföra abort, för andra om att visa stöd för utsatta eller berörda kvinnor och sprida acceptans för olika livsval. Ett övergripande syfte för alla kvinnor var som Amelia beskriver det: ”Att mata lite det rummet med kvinnor. I bemärkelse att inte lämna ut det bara för män. Låt oss inte göra så viktigt ämne som moderskap till tabu.”. För Ida handlade Czarny Protest om att ”få tillbaka rummet” i motsats till att erövra eller ta i anspråk genom att visa att kvinnor bryr sig om de beslut som berör deras liv. Czarny Protest började som en direkt reaktion på politiska beslut om aborträtten och tillgång till akuta p-piller men förvandlades med tiden till ett forum för att adressera flera problem som begränsar kvinnors liv (som ekonomiskt, fysiskt och psykiskt våld, bristfällig gynekologisk vård, sexuella trakasserier m.m.). Med Klaras ord genomsyrades de protesterna av ett behov att ”bygga oss, våra band och vår gemenskap”. Den gemenskapen skulle omfamna framförallt kvinnor som varken har pengar, sociala nätverk eller kunskap om hur man genomför abort utanför Polens gränser.

Manifa har en längre tradition än Czarny Protest och syftar på att locka flera människor till kampen för kvinnors emancipation. Demonstranter brukar skrika: ”Kom med oss!” för att bjuda in fler att ansluta sig till den gemensamma kampen. Manifa har också betydligt tydligare uttalat feministiskt syfte. I Warszawa gick Manifa 2018 under slagord: ”Abort. Inte polis. Ömsesidig hjälp. Inget systemvåld.”. I Gdańsk 2018 valde man ett mildare budskap: ”Jag tänker. Jag känner. Jag bestämmer.”. Demonstrationer bedöms av kvinnorna som ett av flera sätt att påverka samhällets kunskap och kännedom kring kvinnors rättigheter. Organisatörerna försöker därför anpassa demonstrationens tema till aktuella problem och frågeställningar i det politiska livet. Karolina förespråkar ”ett bipolärt handlande” som omfattar empatisk lyssnande och

folkbildning¹⁴³ och även ”show på gatorna”. Med ”bipolärt” menar hon att motstånd måste växla mellan ett långsiktigt arbete med att andra människors förståelse och kunskaper och mellan en högljudd och färgglad fest på gatorna. Hon anser att demonstrationer och manifestationer drar en medial uppmärksamhet vilket leder till: ”även om människor inte håller med [kvinnornas krav] så läser de det.”. Kvinnofrågor kopplas till miljöpolitik, asylpolitik men även till stadsbyggnad och mot antisemitism.

Organisatorerna av kvinnliga protester behöver överväga vilka aspekter av kvinnors erfarenheter de vill lyfta upp under demonstrationer. Om de ska ge utrymme åt personliga berättelser eller tolka individuella erfarenheter till slagord. Karolina berättar för mig att det är en mycket viktig och komplicerad fråga för henne som organisatör. Hon vill gärna skapa ett utrymme där människor kan få och ge det de behöver från demonstrationer samtidigt som hon är medveten om gatans förutsättningar och begränsningar:

” När vi redan går ut, ska vi verkligen berätta sådana historier på gatan, sådana privata historier av de kvinnorna? Och om de kommer och berättar och någon faktiskt lyssnar eller om vi ska bara köra på slagord. Jag vet aldrig vad som är bättre. Till exempel förra året hade vi mer tid för det på Manifa och just två – tre kvinnor berättade sina historier. Men gatans karaktär gör självklart så att människor fokuserar sig inte på det. Det är en annan sak när det är tyst men här är det ändå en gata, en pratar, en annan pratar, distraherar andra, så folk blir inte fokuserade.”

Karolina har alltid i åtanke välmående och trygghet för kvinnor som talar under demonstrationer. Hon berättar om oron kring potentiella konsekvenser personliga berättelser i offentliga rum kan ha för talare. Samtidigt som hon tycker att personliga berättelser fyller en viktig funktion i att folkbilda deltagare och förbipasserande. Hon lyfter upp en person vars könsidentitet är flytande. Hens berättelse om hens erfarenheter och upplevelser skapade enligt Karolina bättre förståelse för olika slags genustillhörigheter. I det fallet handlar det om att ge utrymme för mycket specifika och unika narrativ. Människor som kanske aldrig träffar personer med en icke-normativ sexualitet får ta emot en del av de erfarenheterna. Samtidigt som LGBTQIAP+ personer får en tillfällig plats i de offentliga rummen att berätta om sig själva och att vara sig själva. Det finns också en annan aspekt av personliga berättelser, nämligen att kvantifiera individuella erfarenheter och skapa en bild som representerar storleken på

---

¹⁴³ Krytyka Polityczna driver en folkbildningsverksamhet och anordnar föreläsningar, workshops och bokcirklar

problemet. Intervjuade kvinnor känner igen sig i berättelser om sexuellt våld och trakasserier och märker under protesterna att deras mest intima upplevelser delas av många andra kvinnor i rummet. En länk mellan det privata och det politiska skapas vilket i sin tur leder till att kvinnor börjar verbalisera sina krav till politiker och samhället i stort.

7.3 Protesternas strategier och taktiker

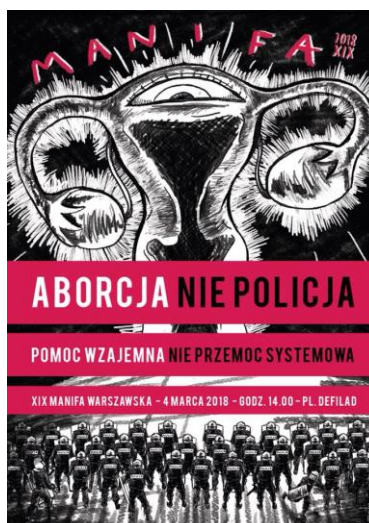
Oberoende av sitt omedelbara budskap siktar Manifa och Czarny Protest på en social förändring som etablerar kvinnor som en politisk kraft. I den offentliga diskursen finns det en tillåtelse för att förminska kvinnors politiska och sociala värde, använda sig av ett aggressivt språk samt kränka och hota politiska motståndare. Demonstrerande kvinnor vill särskilja sig från sådana praktiker och förespråkar fredliga protester. En av anledningarna är att inte legitimera våld mot demonstranter och för att omöjliggöra en medial manipulation av händelseförloppet på demonstrationer. Viola lyfter upp vikten av att skapa en positiv bild av protesterna i den offentliga sfären: ”Ibland är det på vilket sätt vi pratar viktigare än det vad vi säger.” Kvinnorna använder sig av fysisk närvaro, visuella och auditiva effekter samt en ny språklig praktik för att skriva sig in i offentliga rummen under demonstrationer.

Det finns en oro bland de demonstrerande kvinnorna att om de förblir passiva i frågor som handlar om deras liv kommer politikerna kunna genomföra vilka lagändringar de vill utan att ta hänsyn till kvinnors behov och livsvillkor. Magda berättar om kopplingen mellan offentlighetens olika rum och friheten att kunna bestämma över sina egna liv: ”snart tar de alla utrymmen från oss och då kan de göra vad de vill med oss.” Klara resonerar på ett liknade sätt: ”de politiska miljöerna, som är PiS, de vill ta ifrån oss många saker så vi vill i alla fall ha kvar rätten till att sitta och förflytta oss i det offentliga rummet.” För att kunna uppmärksamma sina krav valde kvinnorna att utöva ett organiserat motstånd i stadens offentliga rum. Genom att kollektivt samlas och vistas på gatorna förvandlar kvinnorna de ytor i enlighet med sina behov och förmågor. Vid Czarny Protest valde kvinnorna att klä sig i svart för att markera sitt sörjande över förlorade och obefintliga rättigheterna samt politikernas bristfälliga respekt för kvinnors kroppsliga och mentala integritet. På Manifa väljer kvinnor däremot att koordinerat marschera genom staden och danselement förekommer mellan demonstrationens olika etapper.

Kollektiv kroppslig närvaro kopplas till synlighet i det offentliga rummet. För Ida innebär det även en tillfällig makt: ”På de centrala platserna du markerar din närvaro och har en sådan känsla av makt, inte makt som kommer från våld, utan just från närvaro.” Klara menar däremot att stora folksamlingar skapar en synlighet för gruppens krav och budskap.

Demonstrationernas visuella sfär har präglats av mångfald som representerar olika deltagare och deras krav. De intervjuade kvinnorna träffas innan protesterna för att fixa affischer och banderoller. Kvinnorna samlas i mindre grupper och tänker ut finurliga budskap att sätta upp på affischerna. Det finns deliberativa anspråk i det arbetet. Budskap diskuteras och de som har tydliga kopplingar till Polens historia och kultur premieras. Icke-våldsprincipen sträcker sig även till affischerna. Det finns inget godkännande från gruppens sida för kränkande och nedlåtande texter. På affischerna kunde man se texter som: ”Kvinnor gör revolution- inte kaffe”, ”Lägenheter för kvinnor- inte för vinst”, ”Vill du inte ha abort så gör ingen”, ”No women, no kraj¹⁴⁴”, ”Kvinnor- till politik!”, ”Mänskliga rättigheter är inte receptbelagda”¹⁴⁵, ” fördömda livmodern”¹⁴⁶, ”Än är polska ej förlorat medan vi ännu lever.”¹⁴⁷

En av intervjupersonerna har skapat affischerna och flygblad för Manifa 2018 i Gdańsk. Hon bestämde sig för att använda sig av glada färger och en ljus bakgrund för att accentuera positiva budskap och stämning på Manifan samt åtskilja sig från Czarny Protests mörka och sörjande karaktär. På flygbladet finns det också 14 olika krav som kvinnor ställer till politikerna och samhället. Trots det positiva och glada budskapet valde kvinnan att inte sätta upp sitt namn på affischerna av rädsla för potentiella repressalier. Warszawas grafiska utformning av affischerna är inte lika fridfullt. På de affischerna valde man att adressera problem på ett tydligt och direkt sätt.

¹⁴⁴ Kraj betyder land/ stat på polska.

¹⁴⁵ Texten syftar på svårigheter i att köpa dagen efter piller som blev receptbelagda under PiS:s regering.

¹⁴⁶ Texten syftar på PiS och nationalisternas försök att etablera påstådda antikommunistiska grupper från 40- /50-talet som nationalhjältar. Grupperna benämndes i början av 90- talet av polska radikala nationalistiska rörelser som 'fördömda soldater'.

¹⁴⁷ Texten refererar till Polens nationalsång: Dąbrowskis Mazurek , Jeszcze Polska nie zginęła

(Figur 8, till vänster: Manifas officiella logo i Gdansk, 2018: ”Jag tänker. Jag känner. Jag bestämmer.”
// Figur 9, till höger: Warszawas officiella logo för Manifa 2018: ”Abort. Inte polis. Ömsesidig hjälp.
Inte systemvåld.”)

Czarny Protest i oktober 2016 hade en karakteristisk visuell form. Paraplyer, svarta kläder, galgar, bilder på livmoder som visar gesten: ’fuck off’ återkomma på de flesta bilderna från protester. Kvinnorna som deltog i senare protester har lagt märke till de återkommande motiven. Motiven har använts vid senare protester för att skapa en gemensam och enhetlig bild av motståndet.

De visuella aspekterna av demonstrationer sträcker sig utanför demonstrationsrummet. Kvinnor (och män) sätter upp klistermärken och målar graffiti vid PiS:s politikernas kontor. De markerar var politikern som röstar för inskränkningar av aborträtten i Polen befinner sig rumsligt. Samt hänger upp galgar och regnbågsflaggor på kyrkor och departement. Demonstranterna skapar en unik rumslig karta över maktförhållanden i Polen.

Förutom de visuella aspekterna använder sig kvinnorna av musik och sina egna röster för att förvandla rummen till sina egna. Kvinnor påpekar att ljudsystem på demonstrationer är ofta dåliga vilket leder till att tal hörs mycket dåligt. Därför föredrar de att skandera slagord medan de går. Ilskan och rädslan katalyseras genom slagord. Enligt Klara hjälper musiken i att få ut från sig den negativa energin som samlas i samband med frustration över tvivelaktiga politiska beslut till en positiv energi som affirmerar gemenskap och stöd. Hon fortsätter: ”jag har i mig den energin och dansar, och det finns samba och jag vill inte att vi ska vara en grå ledsen massa men ibland är sakfrågan så alvarligt att det går inte an att dansa och sjunga.” På Czarny Protest valde man att avstå från för mycket musik för att uppmärksamma protestens sörjande karaktär. Både i Warszawa och i Gdańsk och på Manifa och Czarny Protest (Svart Protest) har Samba¹⁴⁸ värmt upp och motiverat människor i deras motstånd. Samba är en del av globala rörelse Rhythms of Resistance (RoR) som brukar spela på antikapitalistiska och antirasistiska manifestationer runt om i världen. I Gdańsk förutom Samban uppträder Chór TAK (Kör JA). Kören skapades i Gdańsk av ett behov av att skapa flera och mer inkluderande protestrum. Kvinnorna i kören träffas regelbundet i Krytyka Politycznas lokaler och övar inför kommande demonstrationer. Deltagarnas kulturintresse och behov av umgänge förenas med anspråk på att göra skillnad i samhället. Kören skriver egna texter till välkända låtar. I Warszawa har

---

¹⁴⁸ Samba är det ordet intervjuade kvinnorna har använt för att beteckna grupper i Warszawa och i Gdańsk som använder namnet Rytmy Oporu (Motståndets rytmer) eller engelska Rhythms of Resistance (RoR).

organisatorerna satsat på att spela musik. Ida brukar förbereda det hon kallar för ”en mix av frihets låtar” som ska uppmuntra människor och hålla humöret på toppen. Manifas satsning på dansmusik ska återspegla dess energiska karaktär: ”Vi har skrikit nog på Czarny Protest” – säger Magda.

Musiken har ett positivt inflytande på hur förbipasserande agerar på demonstrationer: ”hela gatan sjung med oss”- berättar Maja. Musiken har något sådant att den frigör en energi. Karolina tycker också att musiken påverkar hur förbipasserande uppfattar de demonstrerande kvinnorna:

”Och vi är övertygade om att just det elementet av musik och dans, du vet, och tal tar vi ett i början och ett vid slutet och självklart att skandera olika slagord men människor vet ju varför vi kommer till de manifestationerna.”

Under demonstrationer i Warszawa har kvinnor passerat gator med uteserveringar. Människor som fikade kunde agera på demonstrationer direkt. Klara beskriver det som att man undersöker stämningen i samhället: ”Det är också viktigt när det gäller rum att inte bara de som marscherar men även de utanför kan agera på den energin.” Det fysiska avståndet mellan människor minskar på grund av alla känslorna som finns i rummet

Precis som med affischerna och banderoller väljer kvinnor även slagord som inte är kränkande eller våldsamma. Kvinnor övertar uttryck som används av polisen vid upplösning av blockader och demonstrationer: ”Se upp! Se upp! Det är medborgare¹⁴⁹!”. Polisen brukar ropa: ”Se upp! Se upp! Det är polis!” med ett auktoritärt syfte att tvinga människor att kapitulera och få fram sin vilja. Demonstrerande kvinnor tar över inte endast språket men även den symboliska meningen som står bakom orden. De vill uppnå en förändring och tänker inte ge sig. Musiken fyller också ett viktigt syfte i att minska risken för våld på demonstrationer och väcka sympati hos förbipasserande. Klara menar att:

”... jag är hellre glad att vi kämpar för våra rättigheter än att är hela tiden arg och jag tycker att sambans och musikens närvaro spelar en viktig roll i att hålla de protesterna fredliga. Tack vore musiken skapas det utrymme för att ladda ur ilskan och energin på det bästa möjliga sättet alltså genom att dansa och sjunga i stället för slå poliser.”

---

¹⁴⁹ Kvinnorna använder sig av femininum i det fallet och pratar endast om kvinnliga medborgare.

När många olika organisationer och individer skanderar olika slagord skapas det en kakofoni av röster. Ida medgav att ibland upplever hon att det är mycket svårt att få ut en gemensam röst på demonstrationerna. I de fallen brukar sång hjälpa till att synkronisera kvinnors röster och nå ut med ett tydligt budskap.

Det finns en enighet bland de intervjuade kvinnorna att skilja sig från mansdominerade och/eller nationalistiska manifestationer. Alla har exemplifierat sin poäng med beskrivningar av nationalistiska marscher, fotbollsfester och katolska kyrkans processioner. I motsats till deras aggressiva och exkluderande framtoning beskrev kvinnorna Czarny Protest (Svart Protest) och Manifa som trevliga och behagliga. Nina återkallar Czarny Protest 2016 (Svart Protest) på följande sätt:

”Det var så oerhört behagligt (...) trots att det var extremt mycket folk där så öppnade folkmassa sig när man skulle förbi, tjejer delade godis, det fanns kaffe, det fanns te... Olika organisationer kom dit med förfriskningar när de såg att tjejer delade av sig med mat... Vi bytte saker med varandra. Vädret var hemskt. Men trots det så var det behagligt. (...) Allt var så oerhört fredligt och glatt. (...) Den manifestationen var så vacker och färgglad spektakel, paradoxalt, för vi var alla klädda i svart.”

Hon fortsätter berätta om ONR:s (Nationalt radikalt läger) demonstrationer som hängde dockor i träden och skrek hotfulla slagord.

Kvinnorna lyfter också upp den enorma kunskapen om språket som var representerad under protesterna. Människor agerade direkt när någon i folkmassan hånade Jarosław Kaczyński¹⁵⁰ för att vara homosexuell eller misslyckad för han lever ensamt. Klara beskriver att en person med megafon sade till folkmassan att det är inget bra sätt att framföra demonstrationens budskap på och att man inte ska göra någons påstådda sexualitet till åtlöje. Hon var imponerad av det förhållningssättet: ” Det är inte den vägen vi vill gå. Vi vill ändra på det språket. Juli handlade just också om att ändra det offentliga språket. Just för att beröva språket den aggressionen.”

Det fanns en överenskommelse om att agera fredligt och inte låta sig provoceras samt dämpa alla hotfulla uttryck. Kvinnorna kan inte beskriva vem som bestämde att hålla språket och

---

¹⁵⁰ Jarosław Kaczyński är PiS:s partiledare och en före detta statsminister. Hans politiska motståndare påpekar ofta att han är ogift/ har aldrig haft en relation med en kvinna och lever med sin katt.

protesterna fredliga. De menar att det kom naturligt från demonstranternas sida på grund av alla spänningar mellan demonstranter och de i samhället som inte håller med protesterna. Språket skulle återspegla själva protesterna och vara inkluderande. För Nina handlar det om att förvandla ”alla emot, alla ska gasas, hängas, utvisas till för, för fritt val.” Ida menar däremot att språket formar vår kultur och vår värld:

” Om vi talar samma språk som människor som vi inte vill ha vid makten och samma språk som människor som är förtryckande, om vi använder samma begrepp som dem... så kommer vi inte förändra den verkligheten vi finns i. Så genom att inkludera varje person, även om det är utopisk, så... Språket är vårt goda sätt att kämpa utan att kränka andra. Det är också viktigt att visa för de kommande generationer som inte vill ha ett språk som är homofobiskt, rasistiskt ... för om de begreppen inte finns så blir homofobi mindre också...”

För de demonstrerande kvinnorna skulle ett aggressivt eller förtryckande språk innebära att de är lika människorna de demonstrerar mot. Hot och våld är för dem ett uttryck för svaghet och bristande kontroll över sig själva. Många av demonstranterna har själva upplevt våld inom nära relationer eller trakasserier på arbetsplatser/ skolor/ gator. Därför väljer man att vända på trenden att attackera motståndare och fokusera på att inkludera flera i en gemensam kamp om en bättre (för kvinnor) framtid. Kvinnornas kollektiva identitet bygger på ickevåldspraktiker. Enligt Costain: ”groups that promote democratic citizenship and nonviolence may be attractive outlets for women seeking to give voice to their displeasure with the status quo, because they encourage creation of a desirable collective identity.”¹⁵¹. Kvinnorna känner sig stolta att representera det kvinnliga motståndet på protesterna och är därför försiktiga i hur de uppträder och talar. De är måna om att inte skada rörelsens anseende. Förutom att använda sig av fredliga protester som ett sätt att träda in i det politiska livet förkroppsligar kvinnor den önskade politiska riktningen de vill se i Polen.

Kvinnorna uttrycker att de inte skulle kunna förlåta sig själva om de skulle avstå från att agera på de politiska (och kulturella) förändringar som sker i Polen. De använder de färdigheter och förmågor de har i kamp om värderingar och om Polens demokratiska framtid. För Karolina och Ida handlar det om deras erfarenheter av att organisera större sociala evenemang. Magda använde sig av sina kunskaper i design och skapade affischer för manifestationer. Medan Maja

---

¹⁵¹ Costain, Anne N. (2000), Women's Movements and Nonviolence in Political Science and Politics, vol. 33 No. 2, s. 179

som jobbar som musiker till vardags ledde en kör under protesterna. Hon har ett mycket pragmatiskt förhållningssätt till demonstrationerna och hennes egen roll i protesterna:

”Jag blöder inte ut mig som de alla aktivisterna som engagerar sig i två år och hamnar sedan verkligen på öppen eller sluten avdelning [på psykakuten]. Jag gör det jag kan bäst. Det blir min del. (...) Aktivism bör inte vara en hobby enligt mig. Det är en sådan samhällsplikt. Det borde göras men inte om du inte har tid för annat.”

I intervjuerna har det framkommit att protesterna har karakteriserats av en stor anpassningsförmåga. Kvinnor har lyckats mobilisera demonstrationer med kort varsel när politiska beslut fattades på nätterna eller oförväntat. Ida beskriver sådana spontana demonstrationer som: ”Det var något nytt. Påtvingat av situationen.”. Yttre omständigheter har också påverkat var och på vilket sätt kvinnor samlas. Både Ida och Klara har beskrivit en demonstration i juli 2017 som ägde rum bakom Sejm - byggnaden i en park. Människor har spontant samlats när PiS anordnade oplanerade sammanträden i Sejmen. Belysningen i parken har stängts av och människorna samlades i mörkret, bland träd och buskar. De satte på ficklampor eller tände levande ljus medan några människor läste upp namn på politiker som försökte forcera nattliga lagförändringar. Rumsliga förutsättningar leder också till beslut kring motståndets form. Kvinnorna berättar att vid demonstrationer för mindre populära ämnen (som till exempel mot antisemitism) väljer man stående demonstrationer. Enligt dem exponerar marscher antalet deltagare på ett hänsynslöst sätt. Vid stora demonstrationer som Czarny Protest eller Manifa föredrar kvinnor gående protester. I sådana fall försöker man ändå välja smala gator som ser bra ut på kort och ökar demonstranternas självkänsla genom att skapa en illusion av en oändlig folkmassa. Spatiala förutsättningar används också för att etablera blockader (smala gator eller utfarter är att föredra) eller planera demonstrationstågets stopp. I centrala städer tenderar man att stanna vid symboliska platser som kyrkor, myndigheter, politiska kontor med mera för att tydliggöra kopplingen mellan olika institutioner och det politiska läget i Polen.

Anpassningsförmågan sträcker sig utöver det rumsliga. Kvinnorna tar hänsyn till Polens historia och deltagarnas erfarenheter. Viola agerar på demonstrationer som funktionär – vakt. Funktionärer ser till att andra demonstranter förhåller sig till allmänna ordningsregler och är trygga. Många myndigheter har sina kontor vid trafikerade gator vilket utgör en risk för demonstranter som samlas vid de lokalerna. Enligt Viola har framförallt äldre demonstranter dåliga erfarenheter av polisens närvaro vid demonstrationer. De människorna minns polisvåld

vid antikommunistiska protesterna på 80 - talet och blir provocerade när polisen säger till dem att flytta på sig till trottoaren. Funktionärer deskalerar konflikter mellan polisen och demonstranter och mellan demonstranter och motdemonstranter.

Kvinnorna tar också vara på varandras kunskaper och färdigheter. Mer erfarna demonstranter hjälper mindre erfarna att förbereda sig för potentiella sammandrabbningar med polis och informerar om demonstranternas rättigheter. Det uppstår stödgrupper som sprider listor med gynekologer och barnmorskor som inte är en del av PiS:s ”samvetets klausul”¹⁵². Så att kvinnor snabbt kan få den vård de behöver. Kvinnor med erfarenheter i att organisera offentliga evenemang hjälper till att styra upp musik, bilar och hjälpmedel under demonstrationer.

7.4 Protesternas affektiva funktion

Vissa känslor riktas mot andra deltagare i protesterna, som känslan av gemenskap, solidaritet, empati och sympati, vänskap med mera. James Jasper kallar sådana känslor för reciproka känslor (reciprocal emotions)¹⁵³ gentemot varandra. Magda tror att kvinnor delar liknande erfarenheter och på grund av det kan förstå varandras utsatta situation. Hon berättar om sina erfarenheter från universitetet där en manlig föreläsare brukar trakassera kvinnliga studenter. Under demonstrationer kan hon uppleva en gemenskap som hon inte hittar bland sina studiekamrater och bekräfta sina egna upplevelser av förtryck och hot:

”Fast vi tjejer hade problem från början [på universitetet]. Och det är igen outtalade saker [trakasserande kommentarer, tuffare villkor för betyg]. Så hur ska man beskriva en sådan erfarenhet. Det är en erfarenhet som bara en annan kvinna kan förstå.”

Ida har däremot funderat på hur effektivt det egentligen är att gå ut på gatorna och manifesteras:

”Ibland så ser jag i gruppen [på Facebook]: ’ja, vi kommer ut igen, vi kommer att skrika igen och inget händer.’ Men det är skitsnack. Det är egentligen mycket viktigt för även om det inte kommer direkt påverka om presidenten undertecknar förslaget eller inte så handlar det om att bygga ett oss. Att bygga våra band, vår

---

¹⁵² Farmaceuter och vårdpersonal har i Polen rätt att neka kvinnor vård som strider mot personalens religiösa övertygelse som att genomföra abort, genomföra undersökningar som kan påverka föräldrarnas beslut av abort, föreskriva akuta och vanliga p - piller.

¹⁵³ Jasper, James M. (1998), *The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements* s. 417

gemenskap. Det handlar om att vi kan räkna varandra och se att vi är så många. Att jag kan ta tunnelbana och se folk som har samma pin och jag ser att den åker till stan i samma syfte som jag.”

Ida tycker att när anhängare till mer liberala abortlagar materialiseras på en och samma plats under samma tid så får man en styrka av att inte längre känna sig ensam i sitt motstånd. Genom att känna igen grafiska symboler för protest som svarta paraplyer, kvinnoprofil, bröst i bokstav P, en galge eller svarta kläder känner kvinnorna ett band med personer som bär på de symbolerna.

(Figur 10, till vänster: ”Den kämpande polskan”¹⁵⁴, bild: Jacek Bednarczyk, 2016, Figur 11, i mitten: ”Helvete för kvinnor pågår”, bild: Gazeta Wyborcza/ Marcin Stępień, 2016, Figur 12, till höger: ”Kvinnostrejck”, bild: Strajk Kobiet)

Kvinnorna kan identifiera andra människor i stadsrummen som delar deras egna känslor av ilska, rädsla och vanmakt gentemot PiS. Känslor som på ett medvetet sätt uttrycks av en grupp under samma tidpunkt men som syftar på andra människor än egna gruppmedlemmar betecknas av Jasper som delade känslor (shared emotions)¹⁵⁵. Varje gång deltagare i de kvinnliga protesterna uttrycker sina negativa känslor gentemot PiS eller stöter på personer som på ett synligt sätt stödjer protesterna upplever de samtidigt en känsla av stöd och tillgivenhet till varandra. Jasper påpekar att: ”Reciprocal and shared emotions, although distinct, reinforce each other- thereby building a movement’s culture.”¹⁵⁶ Jag anser dock att känslorna förutom att förstärka kvinnors identifikation med Czarny Protest – rörelsen och konstituera rörelsens stadgar bidrar till en individuell förändring. De intervjuade kvinnorna började reflektera över

¹⁵⁴ ”Den kämpande polskan” är en referens till en symbol ”Det kämpande Polen” som står för hopp om självständig Polen under andra världskriget, P står för Polen och W som bygger en ankare ihop med P för kämpande.

¹⁵⁵ Jasper, James M. (1998), *The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements* s. 417

¹⁵⁶ Jasper, James M. (1998), *The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements* s. 417

sin egen samhällsposition och sympatisera med andra kvinnor som kommer från/ befinner sig i en annan socioekonomisk bakgrund.

Kvinnorna har berättat om personliga konsekvenser av PiS:s kvinnopolitik. De utgick från sina individuella känslor av vanmakt, rädsla och ilska för att övergå till personliga erfarenheter som har format deras liv. Det finns dock ett tydligt spår av omtanke för andra och ett behov av att ge från sig själv. Ovan nämnde jag att Jasper urskiljer delade och reciproka känslor som grundläggande i skapandet av en kollektiv identitet. Enligt honom är kontinuiteten och styrkan av de känslorna avgörande för rörelsens framtid. Eftersom protesterna i Polen fortfarande pågår bedömer jag att det är för tidigt att dra slutsatser om protesterna är effektiva och vilka konsekvenser de får för kvinnorörelsens framtid i landet. Däremot kan jag identifiera att en ny social rörelse håller på att uppstå.

Frågan om kvinnas mänsklighet aktualiseras inte enbart i samband med trakasserier och våld men även när det gäller livsvillkor och grundläggande mänskliga rättigheterna. Reflektioner kring framtid och livsvillkor framkommer i alla intervjuer. Kvinnor berättar att de vill få ut saker av livet precis som män. Nina deltog i Czarny Protest i Gdansk 2016 tillsammans med sin mamma:

”Min mamma är inte längre i reproduktions åldern. Hon kommer inte föda något längre. (...) Hon är troende katolik (...) Hon skulle aldrig göra abort själv. Men jag vet att om jag skulle bestämma mig för abort så skulle jag ha ett fullständigt stöd från hennes sida, pengar och inga problem från hennes sida. (...) Och hon sade till mig att hon går, och varför jag frågar ens, hon går för hon har två döttrar. Min mamma gick för att, jag tror, för att det ska finnas ett val. Just för att manifesteras att det finns ett val.”

Människor som deltar i kvinnliga demonstrationer beskrivs av proregeringsmedia och PiS:s medlemmar som skadliga för Polen, emot den polska nationen och som korruperade av västerländska makter. Medan materialet tyder på en stark oro över Polens demokratiska framtid och polackernas tillgång till likvärdiga rättigheter och tillgång till arbete, sjukvård, medicin, yttrandefrihet och medicin. Kvinnornas omtanke för andra kan tolkas som patriotism i kontrast till PiS nationalistiska karaktär. Materialet tyder på en lojalitet mot och tillgivenhet till medmänniskor i Polen oavsett deras partipolitiska åsikter.

Karolina är ansvarig för att organisera Manifa i Gdansk. Likt Ida känner hon att blir ibland trött på att delta/ styra upp protesterna: ” Och jag tänker att också därför varje gång en Manifa närmar sig så tänker jag: Fan, fjorton år, jag pallar inte igen. Men sedan tänker jag: Visst. Som i år jag hade verkligen ingen lust att fixa allt igen, ärligt talat. Men en sådan som Hector kommer fram kanske eller vår kompis från Trojmiejska Akcja Kobieta,” Karolina syftar på de människorna hon har träffat på tidigare Manifor och som har tagit kontakt med henne i samband med manifestationerna. För Karolina handlar det om att inte svika dem. Hon lyfter upp ytterligare ett exempel. På Manifa 2017 fick en kvinna vars barn föddes mycket för tidigt hålla tal och berätta om sina erfarenheter av mödravård. Den kvinnan berättade att hon förlorade all sin självrespekt och värderingar när hon försökte få sin son på en operationslista. Först på manifestationen kände hon att hon behövde bearbeta det. Karolina vill möjliggöra det. Karolina syftar på en större demokratisk utmaning. Nämligen att göra flera röster hörda och legitima i offentligheten. Genom att använda sig av de resurserna Karolina har breddar hon diskursen kring moderskap, genus och minoriteters politiska agentskap.

I materialet framkommer det att kvinnor både söker och ger stöd till varandra i erfarenheter de upplever som förtryckande, farliga och hotade för kvinnors välbefinnande, värdighet, liv och hälsa. Kvinnor delar adresser och kunskap om abortvård och erbjuder varandra sällskap efter den eventuella aborten. Stödet är dock inte helt altruistisk enligt kvinnorna för de bedömer att de får mycket tillbaka från andra. För Ida handlar det om en ökad självkänsla:

”... när jag hjälper en kvinna eller en tjej som inte har några kunskaper och vet inte var hon ska leta och jag kan hjälpa henne och lösa hennes problem så ger det mig... massa självkänsla.”

Rörelsens identitet kretsar förutom gemensamma erfarenheter och delade känslor kring empatin och förmågan att leva sig in i andras situation.

Amelia är också mycket tydlig med att lyfta upp andra kvinnors erfarenheter i protesterna. Hon själv kommer från landsbygden och hon upplever att kvinnorna där tillskrivs mycket traditionella roller:

”Och du har ingen rätt att säga emot. Ingen lyssnar ju på dem [kvinnor]. Och det enorma problemet är just i dissonansen mellan stad och landsbygd. Vad du kan få var. Så alla sticker därifrån. Så när det gäller några kvinnoorganisationer eller en hjälporganisation eller dylikt så finns de inte där.”

Amelia är mycket orolig för kvinnor som är kvar på landsbygden vars möjligheter till vård och stöd är ännu sämre än i städerna. Det innebär att rätten till att bestämma över sitt eget liv inte är enbart begränsat av ekonomiska förutsättningar men även av de rumsliga villkor kvinnorna befinner sig i. Det sociala stödet är mycket viktigt för intervjuade kvinnorna. Förutom praktiska förutsättningar som måste uppfyllas för att kvinnorna ska känna att de är fullbordade och likvärdiga medborgare i Polen måste även kulturella och sociala omständigheter förändras. Kvinnorna lyfter upp i materialet vikten av att kunna prata och dela information/ stöd oavsett från vilken samhällsgrupp man kommer eller var man bor. Det är problem som med all sannolikhet kan urskiljas i de flesta västerländska länder. Utan ett brett samhälleligt stöd är det svårt att få tabubelagda ämnen eller fenomen som kan upplevas som periferiska till offentliga samtal. I Sverige kan det handla om manliga prostituerade eller bristen på lokala nyhetsmedia på landsbygden som mycket sällan når den allmänna opinionen. I Polen handlar det om mens, sexliv, preventivmedel eller våld i nära relationer.

Nina blir mycket upprörd när hon berättar om hur orättvisa villkor kvinnor har beroende på vilken samhällsklass de kommer ifrån:

” Och då tänkte jag att så kan det inte vara. Att jag kan fixa det för mig själv, jag kan ta pengar, ge pengar, att alla mina kompisar de som står mig närmare och de lite mer avlägsna de kommer få de medlen och de kommer veta vart de behöver åka. Eftersom det medvetandet är tillräckligt eller det sociala stödet är sådant... att vi fixar det helt enkelt. Vi kommer att åka tillsammans, allt blir mycket bra, som i en typisk amerikansk film, en stor utflykt för att göra abort, med glad musik och sedan med vin och gråt. Men massa kvinnor i det här landet har inte den möjligheten, för de har inte de pengarna, det medvetandet och det sociala stödet. Man pratar inte om det med sina närmaste, man pratar inte alls om det. För vi kan inte prata om det.”

Både Czarny Protest och Manifa beskrevs av kvinnor som affirmativa. Det fanns en allmän tillåtelse för att visa känslor och framförallt att kollektivt vara i de känslorna. Trygghetskänslan som uppstår hos kvinnor som kollektivt samlas på gatorna skapar ett affirmativt rum. Där ilska och rädsla förvandlas till gemenskapskänslor, hopp och förståelse. Kvinnor känner sig trygga i att vara i sina egna känslor och låta andra kvinnor vara i deras egna känslor vilket de liknar med en katharsis. De kan tala fritt, utan att behandlas som hysteriska, att de är arga på staten, på sina partners, på sin kultur, att de känner sig svikna och utbytbara. Karolina menar att ibland måste

man kunna gråta ut sig för att kunna fortsätta sin kamp och kunna acceptera sig själv i den situationen man befinner sig i. Arlie Hochschild påpekar att ”Social movements for change make 'bad' feelings okay, and they make them useful. (...) They also make them visible.”¹⁵⁷.

Som jag nämnde tidigare spelar protesternas auditiva sida en avgörande roll i att förvandla negativa känslor till en positiv handling. Kvinnor uttrycker sin rädsla och ilska genom att skrika slagord eller sjunga tillsammans.

Kvinnor uppmuntras till att sätta upp egna gränser i hur långt de vill gå i sitt motstånd samt ta hand om varandra på plats. Klara brukar gå hem innan polisen börjar plocka bort människor från barrikader för hon vill inte hamna i en konflikt med polisen. Flera av kvinnorna har strategier för att motverka utbrändheten och hantera stressen som kommer med att engagera sig. För Maja handlar det att inte ersätta fritidsintressen med manifestationer. Hon leder kören som uppträder på manifestationer men väljer att inte gå i marscherna. Maja anser att hennes roll under protester är:

” Jag ger av mig så mycket jag kan. Och engagerar mig inte mer än jag orkar. Jag vill ha ett liv också. Att demonstrera kan inte vara en hobby. Det är en plikt som du måste göra. (...) Min mission är att egga andra till kamp, uppmuntra och ge hopp är ett sätt att motverka utbrändhet. Och det kan jag. Jag kan inspirera.”

Känslor motiverar också kvinnor till att fortsätta demonstrera. När de känner att de inte längre orkar gå ut och demonstrera tänker de på den gemenskapen som de har skapat på protesterna och människor de har träffat där. Magda minns att hon grät när hon såg alla de kvinnorna som har samlats för Czarny Protest 2016 i Gdańsk:

”... där kände man att det var allvar och man kände alla de känslor som varje kvinna hade med sig. De talen som fördes handlade om våld mot kvinnor. (...) Men det var representativt på något sätt. Att alla av oss har liknande erfarenheter. Och att samlas och prata om det i offentligheten blir som en katharsis. Det är också ett sätt att mäta vår styrka och se vad vi kan göra åt det.”

Amelias egna reflektioner instämmer med Magdas. Amelia menar att den gemenskapen som uppstår under protesterna handlar inte om att alla deltagare ska ha samma åsikter eller erfarenheter utan om förståelse för de problem som kvinnor upplever i sin vardag. Hon vill hitta

---

¹⁵⁷ Hochschild, Arlie, 1975, s.298

ett sammanhang där hennes upplevelser inte ifrågasätts utan respekteras och förstås av kollektivet. Kvinnor skapar då ett utrymme där kvinnor som har gjort abort eller planerar att genomföra en abort hittar förståelse, stöd och medmänsklighet i kontrast till den statliga retoriken att de är barnamördare. Det finns en uppfattning bland demonstranterna att människor i Polen lider av PiS:s politiska beslut och för de människorna måste man ta upp kampen med makthavare.

Maria har inte upplevt den gemenskapen som andra kvinnor har berättat om. Hon kände sig ”ensam i folkmassan” på Manifa 2018. Maria är den enda uttalat homosexuella personen jag har intervjuat och hon medger själv att de problem som kvinnor lyfter upp under demonstrationer berör inte henne direkt. Samtidigt som hon känner solidaritet med demonstrerande heterosexuella kvinnor. Manifa 2018 i Gdańsk framförde 14 olika krav som: stoppa våld mot kvinnor (nr 11), ett sekulärt samhälle med religionsundervisning¹⁵⁸ utanför skolor (nr 8), tillgängliga och billiga preventivmedel (nr 4), reproduktiva rättigheter är lika mänskliga rättigheter (nr 2) varav bara ett krav talade om LGBTQs rättigheter: ”Vi förbjuder att förbjuda! Lika rättigheter för alla psykosexuella läggningar! Vi kräver äktenskap för homosexuella!”¹⁵⁹

Genom att dela med varandra både känslor och hunger/ kyla skapar kvinnor en gemenskap som blir en ytterligare motor i att engagera sig i protester. Man skapar en gemensam identitet: kvinnor som var med på Czarny Protest. Enligt Karolina är ”att vi funkar i det kollektiva” politikens essens. (26) De känslorna sträcker sig utanför den egna gruppen och omfattar i vissa fall även poliser som övervakar demonstrationer. Alla intervjuade kvinnor uttryckte empati för de närvarande poliserna på grund av deras dåliga arbetsvillkor och arbetsförutsättningar. En av kvinnorna berättade om att poliser får en fralla och en korv för en hel dag ute på fältet. När medierna inte var närvarande pratade demonstranterna med poliser och delade med sig av mat/ vatten med dem. Kvinnorna upplevde att polisens närvaro var nödvändig för de utgör en ”säkerhetsventil” mellan demonstranter och nationalistiska motdemonstranter. Där väljer kvinnorna att inte skrika några slagord som kan vara kränkande för polisen.

---

¹⁵⁸ Religionsundervisning i Polen omfattar endast den katolska tron och kan jämföras med svenska söndagsskolan.

¹⁵⁹ 14. Manifa Trójmiasto, krav publicerade på Manifas Facebook: <https://www.facebook.com/manifa.trojmiasto/>

7.5 Protesternas polyfoniska karaktär

Ambitionen med protesterna var att inkludera så många människor som möjligt utan att äventyra demonstrationernas grundläggande antagande: förstärkning av kvinnors rättigheter och förbättring av kvinnors livsvillkor. ”Det var en sådan plats att oavsett hur du identifierar dig, jag vet inte gendermässigt, eller oavsett vilka åsikter du har så alla kunde hitta en plats för sig själva.” (Klara) Både Czarny Protest (Svart Protest) och Manifa anpassades för människor med funktionsnedsättningar och äldre. Organisatörerna försökte planera demonstrationstågens sträcka så att det fanns bänkar längs vägen för de som behöver vila. I Warszawa, under Manifa 2018 ställde man fram cykeltaxi och en buss som stöd för människor som vill vara med på demonstrationen men inte klarar av att gå.

(Figur 13: Manifa 2018 i Warszawa, egen bild, på bilden: en buss med text ”Jag har gender och är inte rädd att använda den”, ”Mödrarnas uppror”. Bredvid bussen finns det tre cykeltaxin med text ”Trött¹⁶⁰? Hoppa på”)

Kvinnorna påpekar att till deras demonstrationer kommer både äldre och människor med barn och hundar. Czarny Protest som inte har lika uttalat feministiskt budskap som Manifa har lockat människor som inte identifierar sig med den feministiska rörelsen. Vilket ledde till att de flesta intervjuade kvinnorna träffade på människor de kände från olika platser. På Ninas arbetsplats demonstrerade alla så hennes chef stängde mottagningen de jobbar på. Redan på

¹⁶⁰ Frågan ”trött?” har en feminin form och riktar sig mot kvinnor och personer som identifierar sig som kvinnor.

demonstrationsplatsen såg hon ”människor i olika åldrar och med olika historier. (...) Alla var där. (...) Kvinnor som inte går att klumpa ihop till en politisk identitet.” Demonstranterna gick med olika intentioner på de protesterna. Unga liberala kvinnor manifesterade för att kunna välja moderskap på ett medvetet sätt. Äldre kvinnor och katoliker gick för att stödja de kvinnor som vill ha ett val i abortfrågan. För många kvinnor var Czarny Protest 2016 ett tillfälle att möta människor som inte delar samma religion som dem men som ändå stödjer samma åsikter.

Karolina och Magda påpekar att Manifa 2018 i Gdańsk skulle locka flera kvinnor till en kamp för kvinnors emancipation utan att tvinga på demonstranterna och förbipasserande en fixerad bild av feminismen. Kvinnorna håller plats för olika tolkningar av feminismen. Det inkluderande tillvägagångssättet har tvingat dem att konfronteras med fördomar inom den egna gruppen. Genom att bryta mot den skenbara homogeniteten bland kvinnor vill demonstranterna skapa nya idéer om kvinnlighet och sexualitet som inte bygger på att öka barnafödandet. Därför bestämde sig organisatörerna av Manifa 2017 för att inkludera personliga berättelser av tre olika personer: en kvinna som upplevde våld i nära relation, en kvinna med traumatiska erfarenheter av en förlossning och postprenatal vård och en människa med flytande sexualitet. För Magda handlade det också om att motarbeta den negativa bilden av feminister som finns i Polen: ” ... visa att vi helt enkelt är tjejer, att vi har våra liv, att vi tycker om att ha en kjol på oss eller piffa upp oss.”.

Warszawas Manifa 2018 har också satsat på att förena olika teman och skapa förbindelser mellan kvinnofrågor och andra samhällsrelaterade problem. Klara har sagt att:

”när du är redan där och ser att alla andra bryr sig lika mycket som du så får du en sådan naturlig känsla av att vi alla är i det hela tillsammans. Så lite oavsett... Alltså när vi börjar samtala med varandra och våra åsikter skiljer sig lite från varandra så ändå är vi solidariska, tillsammans.”

Det finns ett uttalat behov av att förstå och bli förstod av andra människor. Därför satsar kvinnorna på att skapa en plattform där olika åsikter inom ramarna för en gemensam diskurs möts. Det innebär att man behöver inte enas i frågan om lösningar men behöver hålla med om att det finns ett problem och vad är orsaken till problemet. Flera kvinnor påpekar att det finns ett behov av att diskutera frågor över uppdelningar. Viola tycker att även om man inte kan uppnå utopiska mål som alla människors lika värde m.m. så borde man föra en dialog med varandra. Hon själv är aktiv i ett oppositionellt parti och berättar att flera av hennes partikollegor

tycker att andra oppositionella partier är naiva i sina program. Det försvarar dock inte en koalition i fundamentala frågor som kvinnors rättigheter menar hon.

Kvinnorna från Warszawa har också lyft upp protesterna mot Trump i juli 2017 då USA:s president besökte Polen. Kvinnors engagemang kan tolkas som ett försök till att koppla polska kvinnors situation till en bredare internationell kontext. Demonстранterna klädde ut sig till gestalter från Margaret Atwoods roman *The Handmaid's Tale* och skrek slagord som: "Ut med Trump, in med flyktingar!", "Trump vill vi inte ha, alla murar ska vi slå!" samt "I stället för bolagstyranni vill vi ha demokrati!"

Oro för andra kvinnor som är bosatta på landsbygden eller i mindre orter har återkommit i alla intervjuer. Därför stödjer de intervjuade kvinnorna mindre demonstrationer så gott de kan genom att sprida information, posta bilder från de protesterna, uppmuntra deltagare via sociala medier och genom att erbjuda stöd i vårdkontakter/ kunskapsinsamling.

Jag reagerar dock på att trots att några kvinnor nämner Polens extremt hårda invandringspolitik representeras inte den frågan på demonstrationer. Manifa 2018 står för antirasism men det saknas konkreta frågeställningar i deras program.

Känslor som uppstår under protesterna omfattar också interaktioner med människor i kvinnornas omgivning. Vilket kan kopplas till de emotionella eftergifterna kvinnorna måste räkna med när de engagerar sig politiskt. Ida och Klara har engagerat sig i protester varje månad sedan sommaren 2016 vilket har slitit på deras kroppar. De berättar att ibland drömmer de om att få stanna hemma under helgen och inte behöva gå ut och demonstrera eller förbereda sig för demonstrationer. Karolina väljer att lyfta upp den emotionella kostnaden av proteserna:

” För att när du redan går ut på den gatan så kommer du hem och du måste [emfas] få höra ditt. Jag känner ingen kvinna som inte delar den erfarenheten i Polen. Och därför när vi redan ses på de demonstrationerna så har vi alla i bakhuvudet att vi alla riskerar någonting. Du förstår. Så när vi är på den gatan så är vi verkligen systrar i ett gemensamt ärende, och jag verkligen känner det med alla kvinnor som jag är med där.”

Delaktighet i protesterna har i samtliga fall väckt negativa reaktioner från familjemedlemmar och bekantas sida. Kvinnorna fick försvara och motivera sina beslut att demonstrera och bemöta kritiken att de försummar andra aspekter av sina liv under tiden de engagerar sig i protesterna.

En av kvinnorna oroade sig för trakasserier på hennes universitet då många föreläsare har uttryckt sig pejorativt och nervärderande om kvinnliga protester.

Den fysiska och emotionella ansträngningen påverkar kvinnors förhållningssätt till andra demonstranter. Kvinnor följer inte samma mönster som i vanliga sociala sammanhang och har ett mycket direkt tillvägagångssätt i kontakter med andra. Klara använder sig av metaforen: ”... man släpper masken man annars brukar ha på sig i sociala sammanhang.”. Demonstrerande kvinnor blottar sitt inre jag till meddemonstranter eftersom upprätthållande av konstruktioner kring sig själv kräver energi. Energi de inte har i stunden.

8 Fylla tomrummet

”... a thing in motion will always be better than a thing at rest;
that change will always be a nobler thing than permanence;
that that which is static will degenerate and decay, turn to ash,
while that which is in motion is able to last for all eternity.”
– Olga Tokarczuk, Flights

När kvinnor framför sina krav på demonstrationer kan deras problem och erfarenheter inte längre nekas av samhället och makthavare. Statliga medier och PiS:s sociala medier framställer de kvinnliga protesterna som obetydliga och impopulära. Genom att vistas i de offentliga rummen presenterar kvinnor en annan berättelse om sitt motstånd. Karolina menar att:

” Att man påstår att det inte finns ett problem eller att inga människor har upplevt något. Och först när man tar ut det på gatan så börjar det hända någonting. Även om folk kritiserar medium eller sättet på vilket man framförde innehållet så finns nu frågan i rummet. ”

Det innebär inte att stora politiska förändringar kommer ske i samma stund som kvinnorna avslutar sina demonstrationer. Men att kvinnors krav och erfarenheter politiseras. Som Eduards påpekar tvingar kollektivt framförda krav på rättvisa att människor funderar och omvärderar sin inställning till de frågorna¹⁶¹.

I kapitlet utforskar jag den påverkan som protesterna har på de demonstrerande kvinnorna och den transformation rummen har genomgått på grund av massdemonstrationer.

---

¹⁶¹ Eduards, 2007

8.1 Människan i förändring

Enligt Hoskyns ska man förstå demokrati som deltagande snarare än representation. Vilket gör att skillnaden mellan det privata och det offentliga är mindre relevant för demokrati än ”mellanrummet”, mellan de två sfärerna, där kollektiv handling ligger i fokus.¹⁶²

Maria anser att protesterna ger henne en möjlighet att utvecklas och växa: ”Vi måste göra det vi vill se i världen.”

Majoriteten av de intervjuade kvinnorna fortsätter umgås och göra motstånd med människor de skapade band med under protesterna. Magda fortsätter engagera sig politiskt tillsammans med kvinnorna hon förberedde Manifa 2018 med eftersom hon känner att hon har skaffat ett sammanhang och samförstånd med de andra kvinnorna: ”Nu vill jag vara kvar med de kvinnorna och göra andra grejer. Jag vill vara bland människor som förstår varandra.” Efter Czarny Protest 2016 har många av demonstranterna delats upp i olika organisationer. Vissa av dem är aktiva i föreningar: Dziewuchy Dziewuchom (Tjejer för tjejer), FeBRa (Feministisk Revolutionär Brigad), OSK (Allpolsk kvinnostrejck), Tolerado, kulturverksamheter: kör TAK och Krytyka Polityczna (Politisk Kritik) eller politiska partier: Razem (Tillsammans), Nowoczesna (Modern) och Wiosna (Vår). Det är dock för tidigt att dra slutsatsen om den uppdelningen tyder på ökande politiskt medvetande och intresse bland polska demonstrerande kvinnor eller på en intern splittring av rörelsen.

Bekantskapen berikar kvinnors perspektiv på vad som kan upplevas som förtryck. Viola knöt band med människor som rör sig i andra kretsar än hon: ”en kompis som är arbetslös, en kompis som jobbar som konsult. Och så börjar jag förstå deras problem på grund av det att jag träffar dem. Och även om vi kommer från olika miljöer så vissa problem är för oss gemensamma. Vissa problem är viktigare än de ekonomiska behov eller ambitioner.” I samband med protesterna ger hon sig tid att förstå och lära känna de människorna.

Protesterna blir också ett minne som kvinnor kan luta sig tillbaka på för att få kraft till fortsatt kamp eller för att endast överleva vardagen. Det finns en stolthet i att tillhöra de som har demonstrerat och kvinnornas eget upplevda värde ökar. Demonstrationerna har också blivit ett sätt för kvinnor att tydliggöra sin styrka och värde som medborgare. Kvinnorna märker också att deras politiska anspråk är grundade i en bredare gemenskap. Den beskrivna gemenskapen fyller olika funktioner för kvinnors individuella utveckling som politiska subjekt. Förutom den

---

¹⁶² Hoskyns, 2014, s. 6

ovannämnda styrkan och energi till en fortsatt kamp försäkras kvinnor om att deras politiska krav är rationella och är delade av många andra människor. Kvinnorna märkte också samband mellan olika fenomen och har funnit allierade bland grupper de annars inte skulle komma i kontakt med som Antifa.

Trots den stora förändringskraften i demonstrationer reproducerar kvinnor vissa normer. Kvinnor betecknas som de som behöver skydd och stöd. I början av protesterna har Ida varit skeptisk till enligt henne Antifas våldsamma budskap. Antifas maskerade ansikten skrämde henne och först efter flera samtal med gruppens medlemmar har Ida börjat uppskatta deras beskyddande funktion:

”... jag blev till slut övertygad till att Antifa är på vår sida, hur det än låter, så är det ändå liberala miljöer. (...) Så jag blev övertygad och bestämde att det är trevligt att killarna är där och tar hand om tjejerna. [I. skrattar].”

Kvinnor vittnar även om att deras självkänsla har ökat efter protesterna för de märkte att de har både kunskap och färdigheter att hjälpa andra kvinnor förbättra sina liv: ”... att jag kan hjälpa henne lösa hennes problem och det ger mig massa... att jag har gjort en progress av mig själv, mina kompetenser...” – säger Ida. Förutom att hjälpa andra berättar kvinnor om att de har lärt sig en rad nya färdigheter under protesterna som att tala till och med en större grupp människor, att använda sig av icke – våldskommunikation, hantera ljudanläggningar och musik under offentliga evenemang, att plocka fram och tolka statistik m.m.

Andra kvinnor har hittat styrkan att vittna om övergrep de utsattes för och ställa förövarna till svars. En av kvinnorna har berättat om att den styrkan i att kunna berätta har spridits sig ut till andra grupper i samhället då många offer för pedofili och andra sexuella övergrep i katolska kyrkan har trätt fram och vittnat om sina upplevelser.

Fredligt och glatt förhållningssätt till förbipasserande och observatörer normaliserar feminism. Magda säger att människor märker att de demonstrerande kvinnor är normala, bär kjolar, har olika långt hår och ibland gillar smink, ibland inte. Hennes uttalande kan tolkas som att hon reproducerar en normativ bild av kvinnlighet där kvinnor är vackra (eller i alla fall välvårdade) och snälla. Det finns också ett alternativ att Magda förespråkar en nyanserad uppfattning av vilka som är feminister och vad de bedömer är föremål för deras kamp. Återkommande motiv i intervjuerna var rätten till att kunna välja: abort, moderskap, sexpartner, gynekolog,

preventivmedel, religion i skolan och på offentliga platser men även att kunna se ut och vara som man själv vill.

Demonstrationer har bidragit till samtal mellan olika människor vilket har lett till positiva förändringar enligt kvinnor. Man har påverkat andras åsikter till kvinnors fördel. Det finns dock negativa konsekvenser då en del demonstranter har förlorat bekanta och vänner som mistyckte om kvinnornas engagemang. Amelia är den enda intervjuade personen som tyckte att demonstrationer förvärrar den politiska uppdelningen i Polen vilket hon upplever som en negativ utveckling. Människor blir enligt henne allt mer polariserade i sina åsikter.

8.2 Rummet i förändring

Styrkan kvinnor tar med sig från demonstrationer leder till att många kvinnor vågar ta upp diskussioner om kvinnors rättigheter med sina anhöriga och vänner/ bekanta. Det kvinnor uppnår i offentliga rum översätts sedan till praktik i privata rum. Viola fortsätter praktisera den samtalskulturen som rådde på protesterna och tycker att: ”Jag tror att det är det vad protesterna bidrar till. Att människor börja samtala med varandra. Från höger till vänster.” Viola har haft många samtal hemma med sina familjemedlemmar som är emot abort och upplever att de nu kan respektera andras livsval och behov.

Rent praktiskt fyller man också rummen med symboler som till vardags påminner kvinnor om de positiva känslorna de upplevde under protesterna. Kvinnor bär pins/ väskor/ tröjor med protestsymboler och markerar sin närvaro över hela staden. Men det uppstår även graffitikonst som uppmärksammar demonstrationernas budskap:

(Figur 14: Warszawa, ul. Targowa 15, konstnär: Marta Frej, bild: Akcja Demokracja¹⁶³, på bilden: kvinnor med krigsmålningar på ansikten går under paraplyer i ett regn av paragrafer, det finns en text: ” Död kommer jag inte att föda”)

Enligt Hoskyns: ”Politics is located in the space itself and in the way space is perceived and practised.”¹⁶⁴ Olika samhällsliga problem uppenbarar sig i rummet: segregation, normalisering av vissa kroppar över andra. Offentliga rum har ett ömsesidigt förhållande med kroppar som bebodde rummen. Rum gestaltas utifrån de kroppar som har makt i samhället (oftast kapitalrika vita män) medan kroppar formas utifrån de normerna som presenteras i offentliga rum (ex. hur en kvinnokropp bör se ut, vilka kläder anses väcka respekt). När värderingar som tillskrivs offentliga rum omförhandlas förändras även synen på kvinnokroppen. Genom att presentera olika syn på kvinnlighet och sexualitet i de offentliga rummen politiserar kvinnorna de ämnena. Språket som används i staden behöver förhålla sig till de nya premisserna för offentlig debatt som kvinnorna har etablerat.

När kvinnor skapar ett tillfälligt tryggt rum i staden där de kan vara kollektivt i sina känslor omförhandlar de samtidigt sitt förhållande till de rummen. Staden blir deras även efter demonstrationer: ”De protesterna har gett mig mycket av en sådan... att jag också är en del av min stad och att jag har min plats här.” – säger Ida. Kvinnor identifierar sig med rummet och känner lust att upptäcka stadens okända sidor även efter protesterna. Det finns en lekfullhet i att ge sig tid att upptäcka staden förutsättningslöst som man brukar göra i barndomen: känna på strukturer, dofter, ljusändringar, våga gå in på platser som är till synes stängda (som gårdar, tak, ”tomma” rum utan tillskriven funktion): ”... jag undersöker, låt oss säga en kilometer runt omkring, och skapar sådana baser, här kan jag gå genom, här kan jag undvika folkmassan...” (Ida). Nina uttrycker sig annorlunda hon tycker att ”det öppnades olika offentliga rum för oss, vi kan gå ut, de öppnades också i våra huvuden.”

Just den känslan av att man inte är ensam i sitt motstånd har påverkat kvinnors och omgivningens upplevelse av stadsrummet. Oavsett om människor solidariserar sig med demonstranterna eller nervärderar dem så har man märkt att det finns flera fraktioner i den polska politiken än de som statliga medier rapporterar om. Ett av de uttalade syftena med

---

¹⁶³ Akcja Demokracja (Aktion Demokrati) Facebook: <https://www.facebook.com/AkcjaDemokracja/photos/ms.c.eJw9x7kRACAMA7CNOCc2Dtl~;MQoedRK0KmEThDh0n~ 2uwPs8j~;82zaoNlsgMxg~--.bps.a.404872029636380/404872066303043/?type=3&theater> (03.11.2016)

¹⁶⁴ Hoskyns, 2017, s.3

demonstrationerna var att intressera offentligheten för kvinnors rättigheter samt locka flera människor till att ansluta sig till deras rörelse. Den direkta responsen på gatorna var blandat.

Boende i Warszawa stödjer demonstrationer genom att hänga upp affischer på sina balkonger. Både Klara och Ida beskriver en balkong som refererade till kampen om rättssäkra domstolar med en text: ”Fri balkong”. Balkongen väckte reaktioner från demonstranternas sida som hejade på ägarna av balkongen. Vid ett annat tillfälle hjälpte en äldre dam demonstranter att komma undan polisen som började avlägsna demonstranter från en gata och straffa dem med böter.

En del utomstående personer valde att stödja demonstranter genom att köpa mat för dem som satt på blockaderna. Klara tillskriver deras solidaritet till egna minnen från 80-talet då många demonstrerade på liknande sätt. Maten återkommer dock i de flesta intervjuer förutom de som handlar endast om Manifa. Medhjälpare till protesterna har själva ofta tagit hänsyn till komplexiteten inom demonstrantgrupperna och försökt leverera mat som veganer, vegetarianer och allätare kan äta.

Trots att demonstrationer tenderar att kretsa kring performativa aspekter av folksamlingar, som musik, dans, koordinerad marsch så uppstår det ett utrymme för samtal mellan olika människor. Klara lyfter upp som exempel en tonårspojke som uttryckte sin kritik mot homosexuella personer. Klara och personer som befann sig i närheten började samtala med pojken och försökte ”absolut, inte attackera honom!” förklara, underminera visa argument och samtidigt lära honom källkritik.

I Gdańsk skrek demonstrationsledare: ”Kom med oss!”. Magda minns att det budskapet förvirrade förbipasserande och, vad som är viktigt, väckte deras intresse. Hon tycker att det viktigaste uppdraget med demonstrationer är att förändra synen på feminism.

Det stödet människor uttrycker till demonstranter uppskattas mycket av kvinnorna:

”Det stödet är så vackert. Människor ser att vi inte är en bunt aggressiva puckon som hittar på något. Utan att vi är snälla och samtalar. Det kan kopplas till din fråga om att inte använda sig av våld. Det [våldet] tas emot på helt annat sätt än när vi försöker vara normala.”

Kvinnors framgångar med demonstrationer förblir inte obemärkta av deras politiska motståndare. Makten försöker försvåra för demonstranter att samlas på vissa platser genom att ändra förutsättningar i rummet: ”... på Wiejska- gatan fanns den en liten gullig gräsplätt och vi

stod där och satt där. Vi använde den platsen. Efter de protesterna, ingen vet varför, omringades gräsplätten med ett staket och de ersatte gräs med sådana gråa, träaktiga bitar som man ibland har i krukväxter.” Hon upplevde att det var oerhört obekvämt att stå eller sitta på det nya underlaget. ”Så som du ser platsen spelar roll [båda skrattar] för det finns en oro på maktens sida att den platsen plötsligt blir vår och inte längre deras.” Andra kvinnor i Warszawa har också lagt märke till hur tillgängligheten till olika symboliska platser i staden försvåras. Området kring Sejmen började spärrats av med staket som flyttas in och ut beroende på tillfälle. Ida ser det som ett tydligt ställningstagande från maktens sida: ”Det är också ett sätt att visa: ’okej, vi tränger bort er’ ... det är bara staket men det visar just på hur symboliskt och bokstavligen drar sig makten undan människor, möss, medborgare...” Demonstranter tar det utrymmet som är kvar och med de medlen som finns på plats gör det till sitt eget.

Redan i planeringsskedet överväger kvinnorna vilken demonstrationssträcka som är lättast att separera från motdemonstranter. Demonstranter och motdemonstranter tävlar om de mest centrala platserna i staden vilket oftast leder till att kvinnor delar samma utrymme med motdemonstranter. Viola menar att: ”vi fick dela den staden mellan oss.”. Varken Manifa eller Czarny Protest (Svart Protest) har en tillskriven demonstrationsplats eller fasta ledare vilket leder till att de inte faller under lagen om cykliska sammanträden¹⁶⁵. Under Czarny Protest 2016 gav polisen upp för folkmassan var för stor för att kunna kontrollera. Ida återkallar: ”polisen bestämde, att de skiter i det, vi gick hela Marszałkowska- gatan, vi borde gå på trottoarer men ... du vet. Den känsla att staden är din för en stund och att vi är så många att polisen kan inget, de kan inte ge oss böter, de bara blockerar...”.

I Warszawa var motståndet nästan obefintligt. En äldre dam gick runt samlingsplatsen med en affisch: ”stoppa mord på barnen”. Människor ignorerade henne. Sedan stod det några individer med ”marmeladaffischer”¹⁶⁶ vid en punkt vid demonstrationsstråket. Ungefär 10 poliser separerade dem från demonstrationen med en levande kedja. Några demonstranter ställde sig med stora affischer framför dem så att deras budskap var osynligt för förbipasserande demonstranter. Jag märkte dock att mindre pronationalistiska medier och influensers

---

¹⁶⁵ Cykliska sammanträden har företräde för alla andra anmälda demonstrationer. De måste dock organiseras av samma personer på samma plats minst 4 gånger om året eller en gång om året under nationella eller statliga högdagar.

¹⁶⁶ Kvinnor kallar antiabortaffischer med påstådda bilder av massakrerade foster för marmeladaffischer. De tror inte att bilder visar en trygg abort i tidigt skede utan antingen en falsk redigerad bild eller en patologisk graviditet.

(YouTubers) var närvarande och filmade demonstrationen. Det vore omöjligt för enskilda pro choice-demonstranter att infiltrera nationalistiska demonstrationer.

Motdemonstrationer förekommer alltid när kvinnor i Gdańsk samlas. Oftast handlar det om enstaka individer som ändå lyckas ta mycket utrymme från de kvinnliga demonstranterna. Magda blev orolig under demonstrationerna när hon märkte att en man följde demonstrationen och filmade demonstranterna: ”Det fanns också gubbar som vaktade i själva folkmassan. Det var tydligt att de streamade till Facebook.” Jag har också reagerat på de männen som hade samma band på armarna och i tystnad följde demonstrationen. Manifa 2018 överröstades av ungefär 5 män med megafon och högtalare. Män spelade upp ett barns skrik (tror jag) om och om igen när kvinnor från kören TAK sjöng och några kvinnor höll tal. Kvinnor som deltog i den Manifan var överraskade att polisen inte agerade på motdemonstranternas provokation. Människor kände sig hotade och ledsna över att deras firande togs över av motdemonstranterna.

Magda ägnade mycket uppmärksamhet åt motdemonstranter:

”I det läget vi befinner oss i Polen nu så finns det de motdemonstrationer som tränger sig mitt i vår demonstration. Med provokativt syfte. Och att det samlas en grupp som skrämmer deltagare. För det handlar om det. Jag gick dit. Blev skrämmd under en stund. Och jag tror att människor som upplever sådant kommer tankar efter nästa gång de ska ut [och demonstrera].”

Om några demonstranter blir anhållna av polisen får de ibland sällskap av andra demonstranter som samlas utanför polisstationen för att visa stöd. Majoriteten av kvinnorna ville inte prata om motdemonstrationer som organiseras under deras protester. De anser att man inte ska ge dem uppmärksamhet för på sådant sätt legitimerar man deras närvaro.

9 Avslutande diskussion

Syftet med denna uppsats var att undersöka varför och på vilket sätt polska kvinnor använder sig av demonstrationer som ett sätt att delta i det politiska och sociala livet i Polen. Min ambition var att utforska den roll som offentliga rum har för demokratiska processer i samhället. Genom det material som studien bygger på kunde jag beskriva de fenomen som uppstår i samband med protester i Polen samt hur de tolkas och upplevs av de intervjuade kvinnorna. Med utgångspunkt i rumsliga och feministiska perspektiv kunde jag knyta kvinnors kroppslighet, protesternas emotionella villkor till frågor om offentliga rums funktion och dess roll för demokrati.

I materialet kunde jag urskilja tre huvudteman som återkom i alla intervjuer: kvinnors utveckling till att bli ett politiskt subjekt, deras erfarenheter från och förhållningssätt till protesterna samt den förändringsprocess som både rum och kvinnor har gått igenom i samband med protesterna. Jag valde att strukturera min analys kring de temana och utifrån protesternas kronologiska följd. Det innebär att mina frågeställningar besvaras i alla delar av analysen (kapitel 6, 7 och 8). Följande underkapitel summerar de urskilda teman utifrån uppsatsens frågeställningar.

9.1 Czarny Protest och Manifas protestkultur

Uppsatsens första frågeställning syftade på att undersöka Czarny Protest och Manifas protestkultur. I intervjuerna framkommer det att reaktiva känslor¹⁶⁷ av rädsla och ilska var avgörande för kvinnors nyvunna politiska engagemang. Förslag till ett totalt abortförbud har hotat kvinnors kroppsliga integritet och påmint dem om allt annat förtryck de behöver stå ut med. När den offentliga sfären blundar för kvinnors erfarenheter och delar upp dem i mer eller mindre värdiga, får sexismen ett politisk godkännande och när politiker kränker kvinnor i sina tal blir kvinnorna frustrerade. Just denna känslomässiga reaktion på konkreta politiska beslut utmärker kvinnors engagemang i protester. Som Jasper påpekar blir känslor en motor som påverkar det hur kvinnor väljer att agera, vad som motiverar de och driver deras motstånd framåt mot konkreta politiska handlingar.¹⁶⁸ Reaktiva känslor av ilska och rädsla förvandlas dock under protesterna till affektiva känslor av gemenskap och tillit. Kvinnorna *håller plats* för sina egna och andras känslor, sina politiska krav och privata erfarenheter, mångfalden av upplevelser, tolkningar och sätt att vara kvinna på.

Kvinnorna är måna om att använda ickevåldskommunikation både i tal, på affischer och i samtal med varandra. Språket och sättet på vilket de kommunicerar utgör en grund för deras rörelse. Enligt Hoskyns befäster och synliggör offentliga rum maktrelationer i samhället.¹⁶⁹ Genom att skapa nya sätt att tala med varandra och om politik och påverkar de kvinnorna själva maktstrukturerna. Kvinnorna siktar på att skapa nya sätt att tala på i offentliga rum och i den offentliga sfären. Trots att kvinnor skiljer sig mycket från varandra i frågor som handlar om ekonomi, skatt och miljö försöker de skapa en gemenskap som framhäver kvinnliga erfarenheter.

---

¹⁶⁷ Jasper, 1998

¹⁶⁸ Jasper, 1998

¹⁶⁹ Hoskyns, 2014

Denna protestkultur som skapas av demonstrerande kvinnor reproducerar och samtidigt transformerar normativa konstruktioner av genus. Å ena sidan nyanserar de bilden av vem som är kvinna och vilka mål i livet hon har. Å andra sidan använder sig kvinnor av strategier som förknippas med kvinnlighet som fin och färgglad estetik, affirmativa budskap och stämning, fredligt språk och beteende samt omtanke om andra och deras känslor. Protesterna är i hög grad affektiva och just den känslomässiga laddningen leder till förändrade relationer med förbipasserande, meddemonstranter och med rummen. Allianser som byggs syftar både på ett horisontellt stöd¹⁷⁰ från andra medborgare/ invånare och på en vertikal påverkan av makthavare som antingen stödjer kvinnors anspråk eller avvisar kraven på mer jämlikhet och inflytande.

Czarny Protest och Manifa är i en viss grad exkluderande i en komplex bemärkelse. De exkluderar människor som befinner sig utanför rörelsens ideologiska värdegrund (rasister, homofober, abortmotståndare). Samtidigt som de jobbar aktivt för att inkludera de människor som av olika skäl inte kan delta fysiskt i protesterna eller som befinner sig i ännu mer utsatta positioner i samhället (som personer med funktionsnedsättningar, personer i våldsamma relationer och immigranter). Som Currans påpekar blir känslor vägledande i att utforma ett ”vi”, avgöra vilka människor ska omfattas av den gemenskapen och var går gränser för den.¹⁷¹ Genom att tydliggöra ”det politiska” i försök att reglera kvinnokroppen tydliggör de demonstrerande kvinnorna den könspolitiska konflikten som pågår mellan ett påtvingat moderskap och reproduktiva friheter samt mellan normerna kring kvinnliga och manliga kroppar. Där den manliga kroppen utgör normen för det offentliga livet i Polen.

De kvinnliga protesterna karakteriseras även av att maktens eller ledarens position är tom. Det finns inga tydliga ledare eller politiska partier som driver kvinnors budskap. Kvinnorna träder fram, tar vissa roller under demonstrationerna (som talare, designer, vakt osv.) för att efter ett tag lämna de rollerna för andra deltagare. Samma regel gäller ämnen som tas upp under demonstrationerna som flätar samman frågor om abort med miljöpolitik, utbildning och sjukvård. Lefort menar att makten ska samtidigt representera ingen och alla.¹⁷² Under de kvinnliga protesterna grundas makten i självbestämmande.

---

¹⁷⁰ Franzén, Hertting & Thörn, 2016

¹⁷¹ Currans, 2017

¹⁷² Lefort, 1988

9.2 Olika sätt att skriva in sig i stadens offentliga rum

Vidare sökte jag svar på frågan: på vilket sätt och med hjälp av vilka medel skriver de protesterande kvinnorna in sig i stadens offentliga rum?

De intervjuade kvinnorna skriver in sig i stadens offentliga rum framför allt genom en kollektiv fysisk närvaro. Deras kroppar blir det främsta verktyget i att markera och synliggöra deras existens i det polska samhället. Tidigare nämnde jag att den kvinnliga kroppen, enligt Eduards, måste regleras politiskt.¹⁷³ Under protesterna politiserar kvinnorna den process som gör de till politiska objekt (i motsats till subjekt). Genom att samlas på platser som symboliskt tillhör andra samhällsliga grupper (män, PiS:s anhängare, katoliker m.m.) synliggör kvinnorna sin position som ”space invaders”¹⁷⁴. Kvinnors fysiska närvaro utmanar även de bilder av kvinnlighet som förekommer i stadens olika rum. Som Grosz påpekar förändrar kvinnorna den kulturella och historiska kontexten som formar kvinnors kroppar och stadens offentliga rum.¹⁷⁵

Demonstranter marscherar genom gator, dansar och ibland sitter framför statliga verksamheter i syfte att förkroppsliga de värden som de vill se i deras omgivning. Musiken och sången spelar en viktig roll under protesterna. Kvinnorna lägger ett känslomässigt värde vid det och menar att musiken skapar en energi som förenar människor med rummet, hjälper dem att katalysera egna känslor och väcker intresse och positiva associationer hos förbipasserande. De visuella aspekterna av demonstrationer har också nämnts i intervjuerna. Affischer och symboler används för att skapa en identitet för demonstranter och rörelsen. Det finns en kontrast i det allvarliga läget i Polen och kvinnors försök till att skapa en trevlig och trivsamt stämning med hjälp av musik, sång, mat och snygga affischer.

Känslor som uppstår i samband med protesterna leder till att kvinnor skapar positiva associationer med offentliga rum i staden. De bygger minnen kring specifika platser som de kan återkomma till i svåra stunder. Demonstrationer bevisar också att rum som hittills förknippades med nationalistiska manifestationer eller manliga normer kan innehålla olika identiteter utan att tas över av en specifik. Just den temporaliteten i att *hålla rum* för kvinnors budskap, uttryck och erfarenheter kan kopplas till konceptet *empty place*. Kvinnor tydliggör att den polska offentliga sfären måste börja skapa utrymme för flera och mer nyanserade berättelser annars riskerar den polska demokratin att haverera vidare. PiS försöker tillskriva rummen en

---

¹⁷³ Eduards, 2007

¹⁷⁴ Puwar, 2004

¹⁷⁵ Grosz, 1990

viss nationalromantisk innebörd. Genom att synliggöra de konflikter som finns inom rörelsen, samhället och tolkningar av offentliga rum bidrar kvinnor till mer komplexa bilder av problem i Polen. Rummen får en funktion som kompletterar den representativa demokratin då utsatta grupper i samhället får ett utrymme att uppmärksamma makthavare och andra människor på problem som inte finns i den politiska agendan. Det skiftar också fokus från de representativa aspekterna av demokratin till dess deltagande aspekterna (se Franzén, Hertting & Thörn¹⁷⁶). På gatorna och torgen kunde kvinnorna skapa en känsla av att de har något gemensamt med främmande människor, att en förändring är möjlig och framför allt att staden tillhör alla. Men framförallt förvandlade de sin position från en politisk observatör och objekt till en aktiv deltagare och subjekt.

9.3 Relation mellan kvinnokroppar, offentliga rum och demokrati

I inledningen skrev jag att demonstrationer ibland har varit det enda sättet för människor att kunna existera i det offentliga och människors sista försvarslinje gentemot översittare. De politiska beslut som fattades av PiS har lett till att kvinnor inte längre kan söka stöd och rättvisa hos sjukvården, offentliga medier och rättssystemet. Allt detta inom demokratins gränser och trots den demokratiska infrastrukturen i landet. I den tidigare forskningen jag har presenterat i kapitel 3 hänvisar jag till Krastevs studie¹⁷⁷ om protesterna i år 2010 och 2011. Krastev kom fram till slutsatsen att samtida protester har ingen ideologi och syftar endast på att sätta gränser för de befintliga makthavarna. Han funderar på om de protesterna markerar en stor förändring i hur politik kommer att utövas eller är ”*unsignificant eruption of public anger*”¹⁷⁸. Är det snarare inte så att de protesterande människor börjar skaffa sig ”ett språk” för att kunna delta i det politiska livet? Och att vissa fenomen inte anses vara politiska innan de lyfts upp av demonstranter? Under demonstrationer formulerar de budskap och definierar frågor de vill lyfta upp till den offentliga debatten. Många av de frågor som kvinnorna adresserade under sina demonstrationer anses inte vara politiska (som en geografiskt rättvis tillgång till sjukvård och utbildning m.m.). Genom att kollektivt samlas på gatorna tvingar de makthavarna att ta ställning till kvinnors krav och oro. I dagens läge kan inte kvinnor skapa ett framgångsrikt feministiskt parti för omständigheterna är för problematiska. Många av dem vågar inte beteckna sig själva som feminister trots att de deltar i en feministisk kamp. Själva handlingen att göra motstånd, utsätta sig för hot och vulgära kommentarer och samtidigt lyckas skapa en glad och trevlig

---

¹⁷⁶ Franzén, Hertting & Thörn, 2016

¹⁷⁷ Krastev, 2014

¹⁷⁸ Krastev, 2014, s. 2

stämning är en seger. Krastev drar slutsatsen att de samtida demonstrationerna inte är ett sätt att rätt till demokratin utan i stället ett alternativ till den. Jag påpekade, i enlighet med Hoskyns, Lefort, Franzén, Hertting och Thörn, att demokratins högsta ideal är att varje människa ska kunna vara medskapande i sitt eget och samhällets liv. Demonstrationerna stärker demokratier genom att både aktivera och synliggöra de grupperna som annars är osynliga i samhället.

Jag har byggt vidare på Gdulas och Krastevs tankar kring demokratin och protester genom att implementera ett feministiskt perspektiv på protester. Grzebalska och Petö bevisar att jämställdhetspolitiska frågor har ett symboliskt värde i upprättande av illiberala demokratier.¹⁷⁹ Medan Wahlström uppmärksammar i sin forskning den roll som föreställningar av rum och av de personer som de rummen representerar har för samhället och de policyn som reglerar protester.¹⁸⁰ Slutligen presenterade jag Currans sätt att utforska relationer mellan protester och kvinnofrågor. Alla de perspektiv sammanfattade jag på en illustration (s.25) där jag kategoriserade de i följande ämnen: relation mellan demokrati och protester, relation mellan protester och offentliga rum, relation mellan offentliga rum och kvinnofrågor och slutligen relation mellan kvinnofrågor och demokrati. Jag positionerade min egen uppsats mellan alla de kategorierna. Under intervjuerna märkte jag att jag inte kunde bortse från någon av de ovannämnda aspekterna. Protesterna i de polska offentliga rummen var samtidigt en kamp om att kunna forma de rummen och vara representerad i dem. Samtidigt som de var en kamp om att bli erkänd som en del av den politiska sfären i Polen, om att kunna utöva sin demokratiska rätt att forma det politiska, ekonomiska, sociala och kulturella landskapet i enlighet med kvinnors (och andra förtryckta gruppers) behov och intressen. Den fysiska kvinnliga kroppen fyllde en symbolisk och rent praktisk funktion under protesterna. Kroppen förenade offentliga rum med demokratiska värden och den offentliga sfären i landet. Begreppet *holding space* visade sig vara mycket användbart för att just förena rumsliga och demokratiska aspekterna med fysiska och emotionella villkoren av protester. *Holding space* hjälpte mig att förstå sambandet mellan rum och genus. Där praktiker som fyller rum med olika mening relaterade till kön och genus påverkar hur kön och genus är konstruerade i samhället och på vilket sätt samhället förstår och relaterar till de uppdelningarna.

Uppsatsen påbörjades under en tid då världsomfattande protester år 1968 hade 50 år jubileum. 1968 betecknas ofta som en brytningstid då demonstranterna ifrågasatte de flesta etablerade föreställningarna kring ekonomin, demokratin, jämlikhet och jämställdhet. 1968 var en revolt

---

¹⁷⁹ Grzebalska & Petö, 2018

¹⁸⁰ Wahlström, 2010

som siktade på att omstörta regeringar. När jag försökte dra en parallell till de kvinnliga massprotesterna i Polen stötte jag på problem. Trots några skärningspunkter som motstånd mot sexism, rasism och politisk repression söker deltagare i de kvinnodominerade protesterna i Polen mer statligt skydd. Kvinnor kräver att deras intressen respekteras av regeringen men de kräver inte att regeringen avgår.

Uppsatsen blir färdig när resultat av EU- valet 2019 är känt. Nationalkonservativa partier är på frammarsch i Europa. PiS har gjort stora framsteg i jämförelse med andra partier i Polen. Många människor tappar ork för att kämpa för demokrati, social rättvisa och jämställdhet mellan könen och tron på en mer inkluderande framtid. Trots det märker jag hur kvinnor på olika sociala medier och i kommentarsfält under nyhetsartiklar uppmanar andra att inte kränka sina politiska motståndare. De försöker förstå varför människor röstar på PiS och dra slutsatser kring andra politiska partiets program. Kvinnorna börjar lyfta upp ekonomins roll i människors liv och den geografiska uppdelningen mellan väst och öst i Polen som påverkar arbets- och utbildningsmöjligheterna. Tack vore deras insatser börjar det politiska språket i Polen förändras och människor börjar lyfta upp de gemensamma aspekterna av det sociala livet i stället för att fokusera sig på partipolitiska skillnader. Jag vill gärna avsluta med ett citat av Timothy Snyder: „Livet är politiskt, inte för att världen bryr sig om vad du tycker och tänker utan för att världen reagerar på vad du gör (...) I vardagspolitiken betyder våra ord och handlingar, eller avsaknaden av dem, mer än vi tror.”¹⁸¹ Den stora revolutionen i Polen är kanske redan igång?

---

¹⁸¹ Snyder, 2017, s. 25

Käll- och litteraturförteckning

Aljochina Maria, *Riot Days. Om Pussy Riot och tiden i fängelse*, Teg Publishing, 2017

Baaz, Mikael, Lilja, Mona & Vinthagen, Stellan, *Researching Resistance and Social Change. A Critical Approach to Theory and Practice*, London/ New York: Rowman & Littlefield, 2017

Back, Les, *The Art of Listening*, London/ New York: Bloomsbury Academic, 2013

Boye, Karin, ”Jag är född i en stad...”, 1996, tillgänglig: <http://www.karinboye.se/verk/dikter/dikter/foddienstad.shtml> (hämtat: 2019-05- 16)

Brown, Haines, ”Earliest evidence of social protest”, A dialog from H-Net list, maj 1996 , tillgänglig: <http://www.hartford-hwp.com/archives/20/005.html> (hämtat: 2019- 04-23)

Browne, Kath & Nash, Catherine J. (red.), *Queer Methods and Methodologies. Intersecting Queer Theories and Social Science Research*, New York: Routledge, 2016

Capparós, Martín, *Księżyc. Od nowiu do nowiu*, över. Marta Szafrńska-Brandt, Warszawa: Wydawnictwo Literackie, 2018

Costain, Anne N., ”Women’s Movements and Nonviolence”, in: *Political Science and Politics*, vol. 33 No. 2, 2000

Crang, Mike & Thrift, Nigel (red.), *Thinking space*, London and New York: Routledge, 2000

Creswell, John W., *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*, University of Nebraska: Sage, 2003

Currans, Elizabeth, *Marching dykes, liberated sluts, and concerned mothers: women transforming public space*, Chicago: University of Illinois Press, 2017 (Kindle Edition)

Eduards, Maud, *Kroppspolitik. Om Moder Svea och andra kvinnor*, Stockholm: Atlas Akademi, 2007

Europeiska Kommissionen, Rule of Law: Commission issues recommendation to Poland, Press Release, 27 juli 2016, tillgänglig: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2643_en.htm (hämtat: 2018-11-16)

Europeiska Kommissionen, Rule of Law: European Commission refers Poland to the European Court of Justice to protect the independence of the Polish Supreme Court, Press Release, 24 september 2018, tillgänglig: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/timmermans/announcements/rule-law-european-commission-refers-poland-european-court-justice-protect-independence-polish_en (hämtat: 2019-05-16)

Fangen, Katrine, *Deltagande observation*, Malmö: Liber, 2005

Fangen, Katrine & Sellerberg, Ann-Mari (red.), *Många möjliga metoder*, Lund: Studentlitteratur, 2013

Fondation Simone de Beauvoir, Collectif "Sauvons les femmes" - Prix Beauvoir 2017, 2017, tillgänglig: <http://www.prixsimonedebauvoir.com/Collectif-Sauvons-les-femmes-Prix-Beauvoir-2017.html> (hämtat: 2019-09-24)

Franzén, Mats, Hertting, Nils & Thörn, Catharina, *Stad till salu. Entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*, Göteborg: Daidalos, 2016

Fraser, Nancy, "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy", in: *Social Text*, No. 25/ 26, 1990, p. 55 -80, tillgänglig: <http://www.jstor.org/stable/466240> (hämtat: 2018-04-08)

Gazeta Wyborcza, „W Warszawie 30 tys. osób, we Wrocławiu 20 tysięcy, poparcie świata”, 02 oktober 2016, tillgänglig: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,20786378,warszawie-30-tys-protestujacych-we-wroclawiu-20-tys-tlumy.html> (hämtat: 2018-09-24)

Gdula, Maciej, *Nowy Autorytaryzm*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2018

Grosz, Elizabeth, „Bodies- Cities”, i: Colomina, Beatriz (red.): *Sexuality and Space*, Princeton: Princeton Papers on Architecture, 1990

Grzebalska, Weronika & Pető, Andrea, ”The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and Poland”, in: *Women’s Studies International Forum*, Vol. 68, May – June 2018, p. 164 - 172

Habermas, Jürgen, *The Structural Transformation of the Public Space: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society (Studies in Contemporary German Social Thought)*, 6th Edition, Cambridge: The MIT Press, 1991

Hochschild, Arlie, “The sociology of feeling and emotion: Selected Possibilities”, in: Millman, Marcia & Moss Kanter, Rosabeth (red.), *Another Voice*, New York: Anchor Books, 1975

Hoskyns, Teresa, *The Empty Place. Democracy and Public Space*, New York: Routledge Research In Planning and Urban Design, 2014

Jasper, James M., ”The Emotions of Protest: Affective and Reactive Emotions in and around Social Movements”, in: *Sociological Forum*, Vol. 13, No. 3, September 1998, p. 397 - 424

Kisilowski, Maciej, “Poland’s ‘overnight court’ breaks all the rules”, *Politico*, 12 augusti 2015, tillgänglig: <https://www.politico.eu/article/law-vs-justice-poland-constitution-judges/> (hämtat: 2019-05-10)

Krastev, Ivan, *Democracy Disrupted: The Politics of Global Protest*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014

Krytyka Polityczna, XVIII Warszawska Manifa. Przeciw Przemocy Władzy [YouTube], 07 mars 2017, tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=6sskHnhKybA> (hämtat: 2018-11-13)

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, över. Sven-Erik Torhell, Lund: Studentlitteratur, upplaga 2:2, 2009

- Laclau, Ernesto, "Power and Social Communication", *Ethical Perspectives*, No. 7 (2-3), 2000
- Layder, Derek, *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*, London: SAGE Publications, 2005
- Lee- Treweek, Geraldine & Linkogle, Stephanie (red.), *Danger in the field. Risk and ethics in social research*, London/ New York: Routledge, 2000
- Lefebvre, Henri, *The Production of Space*, över. Donald Nicholson-Smith, Oxford/ Cambridge: Blackwell, 1991
- Lefebvre, Henri, *Critique of Everyday Life*, vol. 2, New York: Verso, 2002,
- Lefort, Claude, *Democracy and Political Theory*, Cambridge: Polity Press, 1988
- Lilja, Mona, Vinthagen, Stellan & Baaz, Mikael, *Researching resistance and social change: a critical approach to the theory and practice*, London/ New York: Rowman & Littlefield International, 2018
- Lorde, Audre, "Who Said It Was Simple", in: *The Collected Poems of Audre Lorde*, New York: W.W. Norton and Company Inc., 1997
- Manifa Trójmiasto, 14. Manifa Trójmiasto postulatory [Facebook], 2018, tillgänglig: <https://www.facebook.com/manifa.trojmiasto/> (hämtad: 2019-02-19)
- Niezgoda, Aneta, „Czarny Wtorek w Gdańsku. Kobiety nie zapomniały o protestach, będzie zbiórka podpisów”, *Dziennik Bałtycki*, 27 september 2017, tillgänglig: <https://dziennikbaltycki.pl/czarny-wtorek-w-gdansk-kobiety-nie-zapomniały-o-protestach-bedzie-zbiorka-podpisow/ar/12523558> (hämtat: 2018-09-24)
- Polish Helsinki Foundation for Human Rights, "Polish Government puts NGOs Under Surveillance", *Liberties*, 31 augusti 2017: <https://www.liberties.eu/en/news/surveillance-of-members-of-ngos-and-opposition-in-poland/12856> (hämtat: 2018-09-24)

Porozumienie Kobiet 8 Marca, XIX warszawska Manifa: ABORCJA, NIE POLICJA, 2018, tillgänglig: <http://www.manifa.org/> (hämtat: 2018-09-24)

Puwar, Nirmal, *Space Invaders. Race, Gender and Bodies Out of Place*, Oxford/ New York: Berg, 2004

Regeringskansliet, Demokrati och mänskliga rättigheter, 30 mars 2015, tillgänglig: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/demokrati-och-manskliga-rattigheter/> (hämtat: 2019-05-19)

Rozwadowska, Adriana, "Lepka podłoga i popsuta społeczna winda. Dlaczego dzieci robotników na Islandii zostają menedżerami, a w Polsce robotnikami?", *Gazeta Wyborcza*, 27 juni 2018, tillgänglig: <http://wyborcza.pl/7,155287,23596097,lepka-podloga-i-popsuta-spoleczna-winda.html> (hämtat: 2018-05-18)

Schattschneider, Elmer E., *The Semi-Sovereign People: A Realist's View of Democracy in America*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1960

Sejm, Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. O planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, druk nr 2146, tillgänglig: <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2146> (hämtat: 2018-09-24)

Sejm, Obywatelski projekt ustawy o prawach kobiet i świadomym rodzicielstwie, druk nr 2060, tillgänglig: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2060> (hämtat: 2018-09-24)

Snyder, Timothy, *Om Tyranni. Tjugo lärdomar från tjugonde århundradet*, över. Margareta Eklöf, Albert Bonniers Förlag, 2017

Sowa, Barbara, „(Nie) dobra zmiana w TVP i Polskim Radiu. To był najgorszy wizerunkowo rok”, *Dziennik*, 25 januari 2017, tillgänglig: <https://wiadomosci.dziennik.pl/media/artykuly/541005,nie-dobra-zmiana-w-tvp-i-polskim-radiu-publiczne-media-wpadki-wizerunkowe.html> (hämtat: 2019-03-14)

Svenska institutet för europapolitiska studier, Lissabonfördraget, EU- fördraget, tillgänglig: <http://www.lissabonfordraget.se/fordraget/eu-fordraget.php> (hämtat: 2019-06-06)

The Helsinki Foundation for Human Rights, ” Position statement on Supreme Court”, 2018, tillgänglig: <http://www.hfhr.pl/en/position-statement-on-supreme-court/>, (hämtat: 2018-09-01)

Tokarczuk, Olga, *Flights*, över. Jennifer Croft, London: Fitzcarraldo Editions, 2017

Vetenskapsrådet, Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning, tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> , 1990 (hämtat: 2019-05-22)

Wahlström, Mattias, ”Producing spaces of representation: racist marches, counterdemonstrations, and public- order policing”, in: *Environment and Planning D: Society and Space*, vol. 28, No. 5, Oktober 2010, p. 811 – 827

Wennerström, Ulla–Britt, *Den kvinnliga klassresan*, doktorsavhandling, Göteborgs Universitet, 2003

Wirtualna Polska, „Czarny protest. Manifestacje w wielu miastach w Polsce”, 04 oktober 2016, tillgänglig: <https://wiadomosci.wp.pl/czarny-protest-manifestacje-w-wielu-miastach-w-polsce-ile-osob-wzielo-udzial-w-demonstracjach-6043943038128769a> (hämtat: 2018-09-24)

Woźnicki, Łukasz, „Kobiety strajkują w czarny poniedziałek. ‘Ogłaszamy jednodniową akcję ostrzegawczą’”, *Gazeta Wyborcza*, 28 september 2016, tillgänglig: <http://wyborcza.pl/1,75398,20756133,kobiety-strajkuja-w-czarny-poniedzialek-oglaszamy-jednodniowa.html> (hämtat: 2018-09-24)

Zakaria, Fareed, „The Rise of Illiberal democracy”, *Foreign Affairs*, November/ December 1997 Issue, tillgänglig: <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-11-01/rise-illiberal-democracy> (hämtat: 2019-06-06)

Zerofsky, Elisabeth, "Is Poland retreating from democracy?", *New Yorker*, 23 Juli 2018, tillgänglig: <https://www.newyorker.com/magazine/2018/07/30/is-poland-retreating-from-democracy> (hämtat: 2018-09-17)

Bildförteckning

Figur 1: Czarny Protest, Warszawa, 03.10.2016, bild: Rafał Guz, tillgänglig: <https://wiadomosci.wp.pl/czarny-protest-manifestacje-w-wielu-miastach-w-polsce-ile-osob-wzielo-udzial-w-demonstracjach-6043943038128769a> (hämtat: 2018-09-24)

Figur 2: Czarny Protest, Warszawa, 03.10.2016, bild: Sławomir Kamiński, tillgänglig: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,20786378,w-warszawie-30-tys-protestujacych-we-wroclawiu-20-tys-tlumy.html> (hämtat: 2018-09-24)

Figur 3: XIX Manifa, Warszawa, 04.03.2018, tillgänglig: <https://www.alamy.com/stock-photo-warsaw-poland-4th-mar-2018-thousands-gather-a-rally-to-demand-for-176217659.html> (hämtat: 2018-09-24)

Figur 4: min studie i relation till tidigare forskning, egen bild

Figur 5: folkmassan på Czarny Protest, Warszawa, Zamkowy- torget, oktober 2016, bild: AP Photo/Czarek Sokołowski, tillgänglig: <http://wyborcza.pl/magazyn/1,124059,20806186,czarny-protest-prof-krystyna-skarzynska-kobiety-wygraly-z.html> (hämtat: 2018-10-09)

Figur 6: ett klistermärke, Warszawa 2018, mars 2018, egen bild

Figur 7: ett klistermärke med datum och tid för kvinnomanifestation, Warszawa, mars 2018, egen bild

Figur 8: Manifas officiella logo i Gdansk, 2018, tillgänglig: <https://www.facebook.com/manifa.trojmiasto/> (hämtat: 2018-03-21)

Figur 9: Warszawas officiella logo för Manifa 2018, tillgänglig: https://www.facebook.com/pg/manifawarszawa/community/?ref=page_internal (hämtat: 2018-03-21)

Figur 10, symbol "Den kämpande polskan", bild: Jacek Bednarczyk, tillgänglig: <https://www.newsweek.pl/polska/polka-walczaca-na-czarnym-protescie-sprawa-zajmie-sie-prokuratura/17kvjdc> (hämtat: 2019-03-21)

Figur 11, en affisch under Czarny Protest 2016, bild: Gazeta Wyborcza/ Marcin Stępień, tillgänglig: <http://wyborcza.pl/1,75968,20755667,wspieramy-kobiety.html> (hämtat: 2019-03-21)

Figur 12, symbol, "Kvinnostrejck", bild: Strajk Kobiet, tillgänglig: <http://strajkkobiet.eu/> (hämtat: 2019-03-21)

Figur 13: Manifa 2018 i Warszawa, egen bild

Figur 14: graffiti, Warszawa, ul. Targowa 15, konstnär: Marta Frej, bild: Akcja Demokracja, tillgänglig: https://www.facebook.com/AkcjaDemokracja/photos/ms.c.eJw9x7kRACAMA7CNOcc2Dt~:MQoedRK0KmEThDh0n~_2uwPs8j~;82zaoNlsgMxg~---.bps.a.404872029636380/404872066303043/?type=3&theater (hämtat: 2019-05-04)